

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

YHDESSÄ OIVALTAEN

Puhtilan perhekuntoutus

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Kehittäminen ja johtaminen sosiaali- ja
terveysalalla
Opinnäytetyö
Kevät 2013
Sirikka-Liisa Kainulainen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden ylempi AMK

KAINULAINEN, SIRKKA-LIISA:

Yhdessä oivaltaen
Puhtilan perhekuntoutus

Sosiaali- ja terveystieteiden kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelman opinnäytetyö, 112 sivua, 4 liitesivua

Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen perhekeskus Viisikko aloitti toimintansa tammikuussa 2011. Lastensuojelulaitoksen yksi osasto suunniteltiin perhekuntoutusosastoksi. Kehittämishankkeen aikana luotiin ympärivuorokautinen perhekuntoutuspalvelu, jota toteutettiin ja samalla edelleen kehitettiin. Kehittämishanke toteutettiin toimintatutkimuksena, jossa toteutui kaksi toimintatutkimuksen sykliä tammikuusta 2011 maaliskuuhun 2012. Työn raportoinnin avulla toin näkyväksi perhekuntoutuspalvelun sisällön; toimintatavat ja -menetelmät. Havainnoinnin, asiakkaiden palautekyselyiden ja perhekuntoutustyöryhmän kirjoituksilla tulivat esille toimivat ja vaikuttavat sekä kehitettävät elementit lastensuojelullisen perhekuntoutustyön kontekstissa.

Kehittämishankkeen aikana toteutui kuusi laituskuntoutusjaksoa, jotka kestivät seitsemän tai kahdeksan viikkoa. Yhteensä 15 eri perhettä osallistui perhekuntoutusjaksoille. Kaksi perhettä keskeytti kuntoutusjakson. Kolme perhettä osallistui kahdelle kuntoutusjaksolle. Jatkotukena useimmille perheille suositeltiin avohuollon tukitoimia tai peruspalveluiden palveluita. Yhden perheen kohdalla toteutettiin suostumukseen perustuva huostaanotto kuntoutusjakson aikana. Yksi lapsi sijoitettiin avohuollon tukitoimena perhekeskus Viisikon sijaishuolto-osastolle heti kuntoutusjakson jälkeen.

Kehittämishankkeen aineistosta voidaan todeta perhekuntoutuspalvelu Puhtilan olevan vaikuttava ja voimaannuttava lastensuojelun avohuollon tukimuoto. Perhekuntoutus on kyennyt vastaamaan perheen ja lapsen tarpeisiin sekä tavoitteisiin. Raskailta sijaishuollon kustannuksilta on vältytty ja painopiste perheiden jatkotuessa ovat olleet avohuollon tukitoimien tai peruspalveluiden miettiminen ja suunnittelu moniammatillisesti.

Perhekuntoutus Puhtila on vielä muotoutumis- ja kehittymisvaiheessa. Ensisijaista on miettiä kuinka tulevaisuudessa toteutetaan perhekuntoutusta monipuolisten toteutumismuotojen (päivä- ja laituskuntoutus) avulla. Jatkossa toiminnassa tulisi huomioida erityisesti ennaltaehkäisevän ja kuntouttavan työskentelyn mahdollisuus. Tärkeätä olisi myös mahdollistaa jatkuva toiminnan kehittäminen työskenteleystä kertyvien kokemusten mukaisesti. Kehittämishankettani voidaan hyödyntää perhekuntoutustoimintojen kehittämisessä.

Avainsanat: lastensuojelu, avohuolto, perhekuntoutus, vertaistuki, voimaantuminen

Lahti University of Applied Sciences
Master of Social and Health Care

KAINULAINEN, SIRKKA-LIISA: Observing together
The family rehabilitation of Puhtila

Master's Thesis in Developing and Management of Social and Health Care: 112
pages, 4 pages of appendices

Spring 2013

ABSTRACT

The family center Viisikko of Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitos opened in January 2011. One of Viisikko's sections was made for family rehabilitation. During this development project were made all day and night sections to support families. By reporting the family center's work, I made visible the family rehabilitation center's contents, actions and methods of work. Through observations based on customer's and worker's feedback the good and efficient practices were highlighted as well as the things that needed improvement in child protection.

During this development project six family rehabilitation sessions were completed which lasted either seven or eight weeks. In total there were fifteen different families in family rehabilitation. Two of them quit the sessions and three families took part only in two sessions. As follow up support for families other child protection or basic services were recommended. One child was taken into custody and another was placed in open care in another unit of Viisikko.

Based on the results of this development project it can be concluded that family support centre Puhtila has an effective and empowering role in child protection. The family rehabilitation was able to meet the family and the child's needs and objectives. Heavy foster care costs have been avoided. The focus of family follow-up support was put on community care child protection services and the idea and design of other basic services in a multi-professional team.

Family rehabilitation is still a shaping and evolving phase. In the future the focus should be placed on preventive and remedial approach to work. It will also be important to continue the development of activities with the help of the received experience.

The results of the development project can be utilized in the development of family rehabilitation activities.

Words: child protection, community care, family rehabilitation, peer support, empowerment

SISÄLLYS

1	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	1
1.1	Kehittämishankkeen tausta	1
1.2	Kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoitteet	3
1.3	Kehittämishankkeen kohdeorganisaatio	4
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TIETOPERUSTA	9
2.1	Lastensuojelu ja avohuollon tukitoimi	9
2.2	Lastensuojelullinen perhekuntoutus	12
2.3	Lapsi keskiössä	15
2.4	Asiakaslähtöisyys	16
2.5	Dialogisuus	18
2.6	Moniammatillisuus ja yhteistyö	19
2.7	Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys sekä voimaantuminen	20
3	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS	22
3.1	Toimintatutkimus osana kehittämishanketta	22
3.2	Narratiivisuus osana kehittämishanketta	25
3.3	Kehittämishankkeen aineisto ja analysointi	26
4	KEHITTÄMISHANKKEEN ENSIMMÄINEN SYKLI	29
4.1	Kehittämistyön lähtötilanne ja perhekuntoutuspalvelun suunnittelun käynnistäminen	29
4.2	Perhekuntoutus Puhtilan palvelukuvaus	32
4.3	Perhekuntoutus Puhtilan toimintamuodot	36
4.4	Perhekuntoutus Puhtilan työkalupakki	43
4.5	Laitoskuntoutusjaksot	46
4.6	Kehittämishankkeen ensimmäisen syklin havainnointia ja reflektointia	49
5	KEHITTÄMISHANKKEEN TOINEN SYKLI	57
5.1	Muutoksia perhekuntoutustyöryhmässä	57
5.2	Kuntoutusjaksot	58
5.3	Kehittämisisiltapäivien satoa	59
5.4	Kehittämishankkeen toisen toimintasyklin havainnointia ja reflektointia	64
6	ASIAKKAIDEN KÄSITYKSET PERHEKUNTOUTUS PUHTILASTA	70

6.1	Puhtilan palautelomake	70
6.2	Perhekuntoutusjakson merkitys perheen arkeen	71
6.3	Asiakkaiden käsitykset yhteistyöstä perheohjaajien kanssa	72
6.4	Perhekuntoutusjakson merkitys vanhemman toiminnassa kuntoutusjakson jälkeen	73
6.5	Palautelomakkeiden yhteenveto	73
7	PERHEKUNTOUTUS PUHTILA TYÖRYHMÄN KERTOMUKSENA	76
7.1	Kertomuksen rakenne ja keskeiset merkityssisällöt	76
7.2	Perhekuntoutus Puhtilan toiminta	76
7.3	Mitä tulevaisuudessa?	92
8	POHDINTA	94
8.1	Johtopäätökset	94
8.2	Tutkimusmenetelmälliset näkökohdat	98
8.3	Jatkokehittäminen	100
8.4	Itsearviointi	101
	LÄHTEET	103
	LIITTEET	113

1 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

1.1 Kehittämishankkeen tausta

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet reilussa kymmenessä vuodessa yli 100 %, eikä kasvu ole kääntymässä laskuun. Tehokkaasti toimivan lastensuojelun tulisi käyttää suurimmat voimavarat lasten ja perheiden varhaiseen ja kuntouttavaan tukeen. Hyvää lastensuojelua olisivat toimivat lasten ja perheiden peruspalvelut ja vanhemmuuden tuki sekä räätälöity tuki erityistarpeisiin. Kunnissa on kuitenkin ajautettu tilanteeseen, jossa lastensuojelun suurimmat panostukset käytetään vasta kun lapsen kasvuolosuhteet vaativat jo kalliita korjaavia toimia. Useimmissa tapauksissa lapsi ja perhe olisivat jo tarvinneet avoimuollollisia kuntouttavia tukitoimia. (Rousu 2008, 33).

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman, Kaste-ohjelman, painopistealueita ovat lasten ja perheiden olosuhteiden parantaminen. Kaste-ohjelman yhtenä tavoitteena on, että lastensuojelun palvelujen järjestämiseen saataisiin uusia, ennakkoluulottomia ratkaisuja, jotta laitoskeskeisyyttä voitaisiin purkaa ja tuottaa palveluja lapsille ja perheille avoimuoltoon. (STM 2008.) Myös lapsiasiavaltuutettu Aula puhuu avoimuollollisten tukitoimien ja koko perheen kuntouttavien mallien kuten perhekuntoutuksen puolesta (Aula, 2008, 5).

Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa (2011) tavoitteeksi on asetettu siirtää lastensuojelun painopistettä ennaltaehkäisyyn ja varhaisiin tukitoimiin sekä perhekeskeisyyden korostamiseen. Sosiaali- ja terveystalitiikan strategiassa (2011) on myös tavoitteena perhekeskeisyys. Strategian mukaan lastensuojelun on tarjottava perheille kokonaisvaltaista tukea, jonka saanti varmistetaan tehokkaan palveluohjauksen avulla. (Sosiaalisesti kestävä Suomi 2011.) Ohjelmista ja strategioista huolimatta Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuksen (2012) mukaan perheitä ei tueta riittävästi missään lastensuojelun vaiheessa. Tuloksellisuustarkastuskertomuksessa (2012, 2) todetaan, että lapsen edun toteutuminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on taloudellisesti kannattavaa, koska näin voidaan estää myöhemmin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmälle ja yhteiskunnalle koituvat kustannukset. Kuntaliiton (2013) raportissa on tuotu esiin lastensuojelun johtavien viranhaltijoiden näkemys lastensuojelun nykytilasta sekä

kehittämisehdotuksia. Raportissa ehdotetaan painavasti lisättävän sellaisia hoitomalleja, kuten perhekuntoutusta ja kotiin tehtävän työn muotoja, jossa mahdollistetaan koko perheen ottaminen kuntoutuksen ja hoidon piiriin. (Puustinen-Korhonen 2013, 91.)

Kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Haskins, Wulzyn & Webb 2007; Watson 2005; Ferguson 2004) on todettu, että varhainen puuttuminen mahdollistaa sen, että lastensuojelu voi tukea lasta ja perhettä avohuollon tukitoimien avulla, eikä sijaishuoltoon ole tarvetta. Kyseisten tutkimuksien mukaan lastensuojelu tulee osaksi lasten elämää liian myöhäisessä vaiheessa vasta sitten, kun lapsi on jo altistunut sekä psyykkiseen että fyysiseen pahoinpitelyyn ja laiminlyöntiin. Kansainvälisen tutkimuksen valossa on lasten ja nuorten ongelmien ehkäiseminen lähes aina tuloksellista ja taloudellisesti kannattavaa (Valtiovarainministeriö 2013).

Tämän kehittämishankkeen taustalla oli uuden kunnallisen lastensuojelulaitoksen käynnistäminen Hollolan kunnassa vuonna 2011. Lastensuojelulaitoksen idea lähti vuonna 2007 valtuustoaloitteesta, joka käynnisti oman yksikön perustamisen selvittelyn vuosina 2007–2008. Hollolan kunnan (vuodesta 2007 alkaen Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitos) sijaishuoltopalvelut oli jouduttu toteuttamaan ostopalveluna oman sijaishuoltolaitoksen puuttumisen vuoksi. Selvitystyöryhmän raportin perusteella kunnallisen lastensuojelulaitoksen (työnimeltään Lastentalo Lapanen) rakentaminen käynnistyi loppuvuodesta 2009. Uudessa lastensuojelulaitoksessa yksi osasto suunniteltiin palvelevan koko perhettä avohuollollisen tukitoimen avulla. Olin alusta alkaen yhtenä jäsenenä mukana suunnittelemassa Lastentalo Lapasta eli nykyistä Perhekeskus Viisikkaa.

Kiinnostukseni lastensuojelutyön kehittämiseen ja toiminnan monimuotoistumiseen nousee työni kautta. Olen työskennellyt vuodesta 2004 Hollolan kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja myöhemmin lastensuojelun palveluohjaajana. Tällä hetkellä toimin perhekuntoutusosaston ja lastensuojelun perhetyön vastaavana ohjaajana.

Työssäni olen joutunut huomaamaan lastensuojelun asiakkaiden moniongelmaisuuksien sekä kiireellisten sijoitusten ja huostaanottojen kasvun. Mielestäni yksi lastensuojelutyön haasteellisimmista tehtävistä on löytää asiakkaille tarkoituk-

senmukaisia ja riittäviä avohuollon tukitoimia. Tehtävän haasteellisuutta lisää se, ettei avohuollon tukitoimia ole riittävästi tai ne eivät pysty vastaamaan kohtuullisen tehokkaasti asiakkaiden enenevässä määrin vaikeutuviin tilanteisiin. Hallituksen esityksen (HE 137/2010) mukaan kunnan tulee huolehtia siitä, lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on käytettävissään riittävä avohuollon palveluvalikoima. Kehittämishanke on lähtenyt siis työelämän tarpeesta ja omasta kiinnostuksestani olla kehittämässä menetelmää/palvelua, joka tukee perheitä erityisissä ongelmatilanteissa ja mahdollisesti estää huostaanoton tarvetta.

1.2 Kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoitteet

Tämän kehittämishankkeen **tavoitteena on** uuden **toimintamallin**, laitospäivätoiminnassa tapahtuvan ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen, **luominen** Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen organisaatioon. Lastensuojelun perhekuntoutusta ei ole ollut saatavilla peruspalvelukeskus Oivan lastensuojelun palveluissa, vaan perhekuntoutusta on jouduttu ostamaan yksityisiltä palveluntuottajilta. Kehittämishankkeen **tavoitteena on tuottaa tietoa** perhekuntoutus Puhtilasta käyttäjien ja toteuttajien määrittäminä. Kehittämishankkeen avulla tuodaan tietoa työmuodon sisällöstä ja toimivuudesta

Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen Lastensuojelun avohuollon suunnitelmassa (2011) todetaan Oivan lastensuojelutyön olevan pääosin korjaavaa lastensuojelutyötä. Korjaava työ on sekä kustannuksiltaan että kuormittavuudeltaan raskasta. Työn painopistettä tulee siirtää lastensuojelussa ehkäisevään toimintaan ja lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa avohuollon tukitoimien monipuoliseen valikoiman kehittämiseen. Oikea-aikaisuus ja oikein rakennettu tukitoimi ehkäisee tehokkaasti ongelmien syvenemistä ja vähentää raskasta lastensuojelun korjaavan työn tarvetta. Yksittäinen kalliskin avohuollon tukitoimenpide säästää kunnan varoja pitkällä aikavälillä, jos sen avulla voidaan välttää sijaishuollon tarve. (Lastensuojelun suunnitelma 2011, 6-7.)

Kehittämishankkeen **tarkoitus** on, että perhekuntoutuksella **pystytään puuttamaan varhaisessa vaiheessa** perheiden tilanteisiin niin, että lastensuojelullinen huoli vähenee tai poistuu kokonaan ja lapsen huostaanottoon ei ole tarvetta ryhtyä.

Perhekuntoutuspalvelun avulla perheelle saadaan mietittyä mahdolliset ja tarkoituksenmukaiset tukitoimet lastensuojelupalveluissa tai peruspalveluiden puolella.

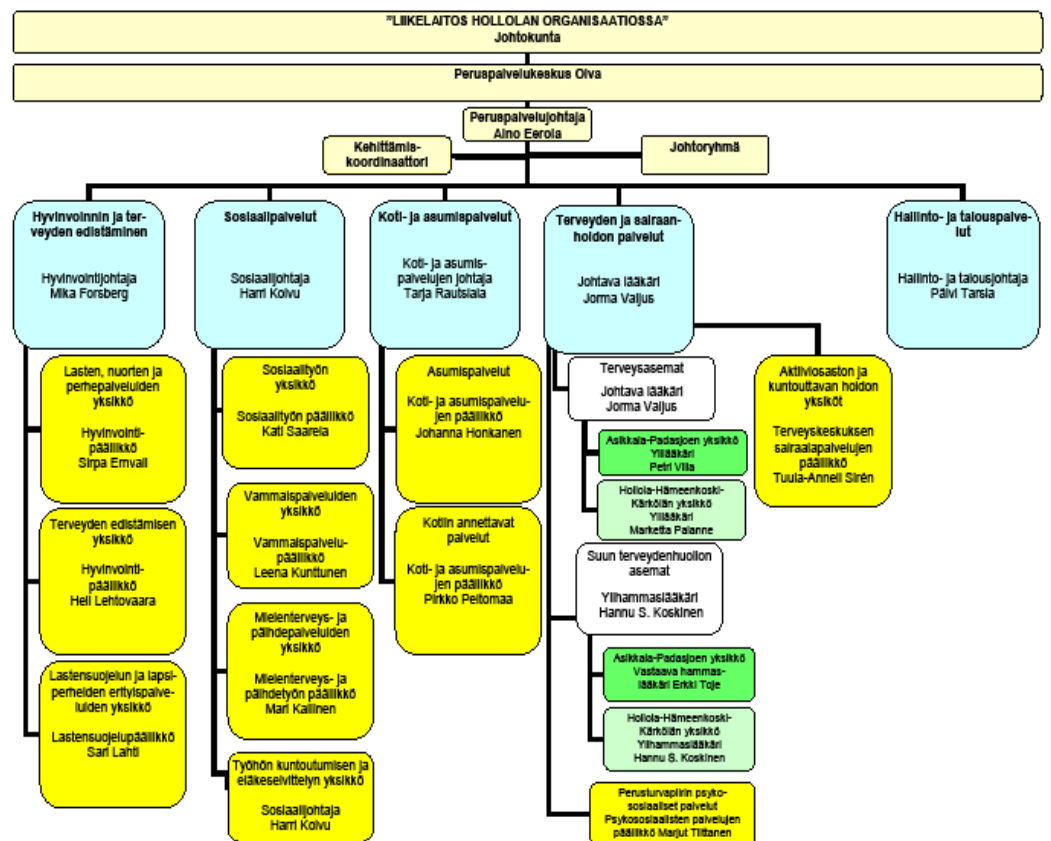
Olennainen osa kehittämistyössä on myös hiljaisella tiedolla, minkä roolista kehittämistoiminnassa Toikko ja Rantanen (2009, 40) esittävät Tutkimuksellinen kehittämistoiminta teoksessaan. Heidän mukaan ammattilaisella saattaa olla käsitys, että jonkin toiminta on hyvää ja tuottaa tulosta, mutta hän ei pysty välttämättä määrittelemään, mihin tämä tieto perustuu. Tässä kehittämistyössä pyrin tuomaan perhekuntoutuspalvelun kokemustietoa ja saamaan hiljaista tietoa esiin kehittämishankkeen aineistossa. Samaan aikaan pyrkimyksenä on tutkijan oman hiljaisen tietouden syventäminen siitä, mikä lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa on olennaista ja miten palvelumalli toimii tämän kehittämistehtävän aikana.

Kehittämishankkeen olen määrittänyt ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen mallintamiseen, suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kehittämishankkeen aikana toteutettiin myös päivä- ja kotiin tehtävää perhekuntoutustyötä. Olen rajannut työni pääsääntöisesti perhekuntoutustiimin kokemuksiin ja ajatuksiin. Kuntoutusasiakkaiden ääni on enimmäkseen palautelomakkeiden muodossa ja niiden analysoinnin olen työni laajuuden vuoksi pyrkinyt pitämään ohuena.

Kehittämishankeprosessini tapahtui selkeästi kahdessa eri osiossa. Perhekuntoutuspalvelun kehittäminen ja toteuttaminen tapahtuivat 3.1.2011–23.3.2012 välisenä aikana. Aktiivisen kehittämisen jälkeen opintovapaallani ryhdyin aineistopohjaisesti hakeman teoreettisia selitysmalleja tapahtuneelle. Etenin vuorotahtia tekemällä aineistoni pohjalta jäsennyksiä tarkentaen niitä oman aineistoni ja kirjallisuuden pohjalta ja jatkaen taas jäsennyksiä.

1.3 Kehittämishankkeen kohdeorganisaatio

Kehittämishankkeen taustaorganisaatio on Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitos, joka on ensimmäinen Suomeen perustettu sosiaali- ja perusterveydenhuollon palveluita tarjoava kunnallinen liikelaitos (kuvio 1). Hollolan kunnan organisaatioon kuuluva Peruspalvelukeskus Oiva on tuottanut perustason sosiaali- ja terveystalvet Asikkalan, Hollolan, Hämeenkosken, Kärkölan ja Padasjoen kunnille 1.1.2007 alkaen (kuvio 2).

KUVIO 1. Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen organisaatio (Peruspalvelukeskus Oiva).

Väestörekisterijärjestelmän mukaan Oivan kunnissa asui 40. 855 asukasta elokuussa 2012 (vrk.fi). Muut Päijät-Hämeessä perustason sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tuottavaa toimijaa ovat Lahden kaupunki, Heinolan kaupunki ja Peruspalvelukeskus Aava (Hartola, Iitti, Myrskylä, Nastola, Orimattila, Pukkila ja Sysmä). Artjärvi liittyi Orimattilaan 1.1.2011.

KUVIO 2. OIVA kunnat (merkitty keltaisella värillä).

Peruspalvelukeskus Oivan perustehtävänä on toimia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluorganisaationa, joka edistää ja tukee asiakkaidensa ja potilaidensa sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä jatkuvasti toimintaansa kehittäen ja uudistaen. Perustehtävässä korostuu toisaalta vaikuttava ja auttava palvelu, toisaalta vetovoimaisuuteen liittyvä innostavuus ja osaaminen. (Peruspalvelukeskus Oivan toiminta- ja kehittämisohjelma 2012–2020.)

Lastensuojelun palvelut kuuluvat Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksessa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tulosalueelle. Tulosityksikkö on lastensuojelun ja lapsiperheiden erityispalveluiden yksikkö (kuvio 3).

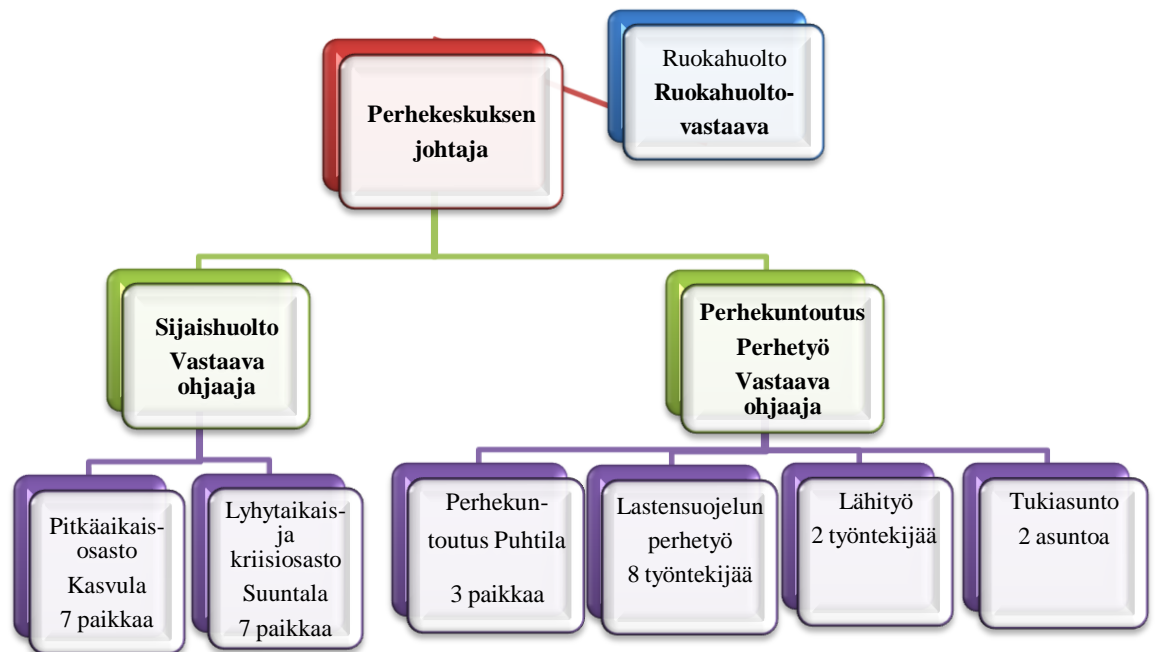

KUVIO 3. Hyvinvoinnin- ja terveyden tulosalue.

Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen oma lastensuojelulaitos, perhekeskus Viisikko, on aloittanut toimintansa vuonna 2011. Perhekeskuksessa (kuvio 4) on kaksi sijaishuollon osastoa, perhekuntoutusosasto, kaksi tukiasuntoa sekä työtilat kuudelle lastensuojelun perhetyöntekijälle. Lisäksi kaksi lastensuojelun perhetyöntekijää työskentelee Asikkalan toimipisteessä ja kaksi lastensuojelun lähityöntekijää nuorten palvelupiste Mestassa.

Suuntalan osasto (7 paikkaa) on tarkoitettu kiireellisesti sijoitetuille ja lyhytaikais- ta lastensuojelun sijoitusta tarvitseville lapsille ja nuorille. Yksi osaston hoitopaikoista toimii kriisipaikkana. Kasvula (7 paikkaa) on suunnattu lastensuojelun sijaishuollon pitempiaikaista sijoitusta tarvitseville lapsille ja nuorille. Tukiasunnot ovat nuorille, jotka tarvitsevat tukea aikuisuuden ja itsenäisen asumisen alkuun. Asunnot on tarkoitettu myös pienperheille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen ja vanhemmuuteen. Lastensuojelun perhetyötä toteutetaan kuntouttavana perhetyönä sekä intensiiviperhetyönä. Nopean puuttumisen perhetyötä myös

voidaan tarjota resurssien puitteissa. Perhetyötä toteutetaan pääsääntöisesti perheiden kotona parityöskentelynä. Lastensuojelun lähityöntekijät toimivat ammatillisina tukihenkilöinä kouluikäisille pojille. Perhekuntoutusosastoa (3 perhepaikkaa) tarkastellaan tarkemmin tässä kehittämishankkeessa.

KUVIO 4. Perhekeskus Viisikko.

Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen lastensuojelun oman perhekeskustoiminnan tavoitteena on lisätä lastensuojelupalveluiden vaikuttavuutta ja vähentää osaltaan ostopalveluiden tarvetta. Palveluiden vaikuttavuutta parannetaan kuntouttavalla työotteella, johon olennaisesti liittyy työskentely perheiden kanssa. Perhekeskuksen tavoitteena on välttää huostanottoja ja pitkäaikaisia sijoituksia sekä mahdollistaa perheiden jälleenyhdistäminen. (Karvinen 2012.). Perhekeskus Viisikossa työtä ohjaavia arvoja ja toimintaperiaatteita ovat arjen turvallisuus, lapsi- ja perhekeskeisyys, vastuullisuus, kunnioittavuus ja voimavarakeskeisyys. (Peruspalvelukeskus Oiva.)

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TIETOPERUSTA

2.1 Lastensuojelu ja avohuollon tukitoimi

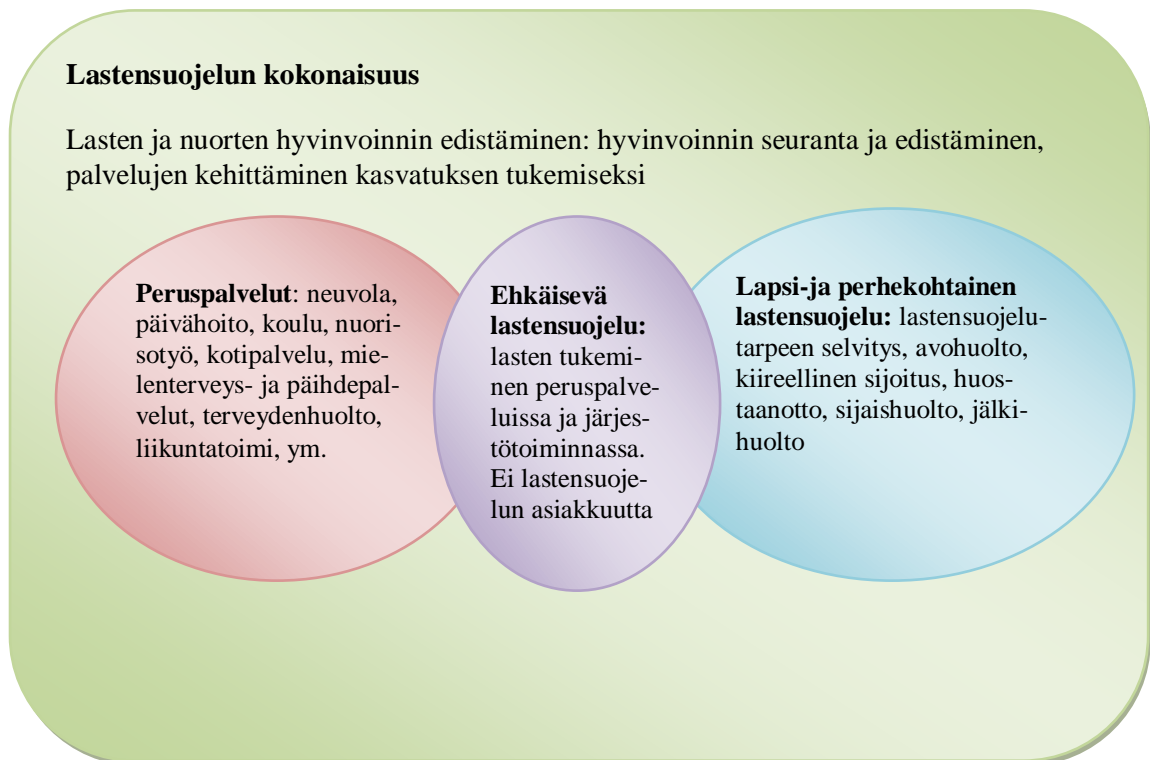
Lasten kanssa tehtävälle työlle voidaan löytää monta oikeutusta aina perustuslaista lähtien, mutta laajemman kehyksen sille antaa Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991). Suomessa sopimus on lain tasoinen asiakirja ja sopimus luo merkittävän pohjan kotimaiselle lasten oikeuksiin liittyvälle lainsäädännölle. Sopimuksessa korostetaan lapsilähtöisyyttä ja ensisijaisesti lapsen edun huomioimista. Sopimuksella on laajaa kansainvälistä velvoittavuutta, ja Suomi on ratifioinut sen varauksetta vuonna 1991. Huomioitavaa on, että lapsen oikeuksien sopimus on maassamme melko huonosti tunnettu. (Bardy 2009, 30.)

Lastensuojelu perustuu lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen. Lastensuojelun ydintä on lapsen kehityksen ja terveyden turvaaminen ja sitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. (Bardy 2009, 41.) Lastensuojelulain (417/2007) lähtökohta on lapsen edun toteutuminen. Lapsen etu on huomioitava lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa. Lainsäädännön tavoitteena on tehostaa lapsen ja hänen perheensä osallisuutta ja oikeusturvaa sekä viranomaisten yhteistyötä perheiden tukemiseksi. Laki täsmentää kunnan velvollisuuksia lastensuojelussa. Lastensuojelulain tavoite on siirtää lastensuojelutoimenpiteiden painopistettä ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja avohuoltoon. Lastensuojelun tehtävä on auttaa ja tukea perheitä tilanteissa, joissa omin voimin on vaikea selvitä. Lastensuojelulaki korostaa, että vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja huoltajilla. Lastensuojelussa on myös toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. (LsL 417/2007, 4§).

Lastensuojelulain mukaan (417/2007) lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin ja järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelu on kokonaisvaltaista, mihin kuuluu perustarpeista huolehtiminen ja immateriaalisiin rakkauden ja identiteetin tarpeisiin vastaaminen

Lastensuojelu on työtä, jossa ihmisiä kohdataan eri elämäntilanteissa ja ihmisten välille rakennetaan yhteyksiä. (Heino 2008, 17).

Taskinen (2010, 23) avaa lastensuojelun kokonaisuutta kuvion 5. mukaisesti. Lastensuojelun kokonaisuus koostuu peruspalveluista, ehkäisevästä lastensuojelusta sekä lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta.

KUVIO 5. Lastensuojelun kokonaisuus (Taskinen 2010, 23).

Ehkäisevä lastensuojelu tarkoittaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemista. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun muotoja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, kiireelliseen sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvä sijaishuolto sekä jälkihuolto (Taskinen 2010, 23).

Lastensuojelun asiakkuuden taustalla voi olla vanhempien uupumus, riittämätön vanhemmuus, perheristiriidat, vanhempien mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, lasten ristiriidat vanhempien kanssa, lapsen psyykinen terveydentila, lapsen koulunkäynnin vaikeudet, lapsen pahoinpitely sekä lapsen oma käyttäytyminen. Myös rakenteelliset muutokset näkyvät lasten hyvinvoinnin erojen lisääntymises-

sä. Lähes puolet lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen tulevista perheistä on saanut tai saa parhaillaan toimeentulotukea ja toisaalta työssä käy tilastojen valossa huomattavasti pienempi joukko kuin väestöstä keskimäärin. Tilastotiedon mukaan koko väestöön verrattuna lastensuojelun asiakkaina on keskimääräistä enemmän yksinhuoltajia. (Heino 2009, 62–66.) Tyypillisesti kuitenkin lasten ja perheiden pahoinvointiin ei ole yksiselitteistä syytä, vaan useat tekijät vaikuttavat lastensuojelutarpeen syntymiseen (Laiho 2007, 136).

Lastensuojelulaissa korostetaan avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta (Tulokset-lisuustarkastuskertomus 2012, 15). Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, jos 1) kasvuolosuhteet vaarantavat tai 2) eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos 3) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskyyä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. (LsL 417/2007, 34.) Lastensuojelun avohuolto on siis perustaltaan vapaaehtoista toimintaa.

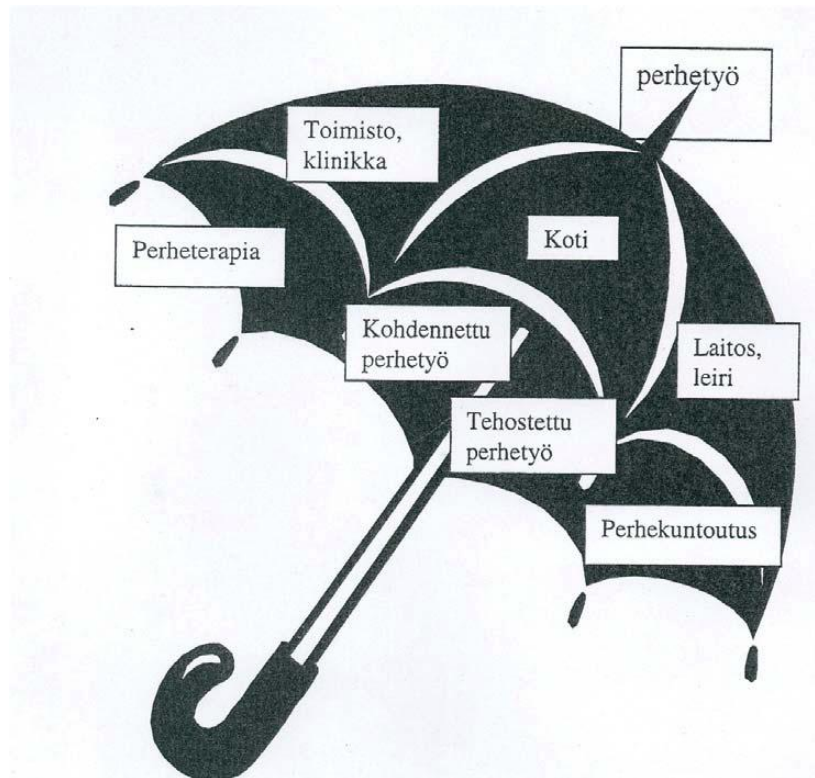
Avohuollon palvelut pyritään räätälöimään perhekohtaisesti ja niiden tavoitteena on antaa tukea perheille ja pyrkiä parantamaan perheiden oloja siten, että lapsen olot perheessä parantuisivat lapselle turvalliseksi. Lastensuojelun avohuollon tukimuotoja voivat olla tuki lapsen tai perheen ongelmatilanteen selvittämiseen ja lapsen taloudellinen tukeminen. Lapselle on mahdollista hankkia tukihenkilö tai tukiperhe ja kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita. Avohuollon tukitoimia ovat myös perhetyö, koko perheen sijoittaminen perhe- tai laitoshoidon, vertaisryhmätoiminta, loma-, leiri- ja virkistystoiminta, tai muut lasta ja perhettä tukevia palvelut ja tukitoimet. (LsL 417/2007, 36§.)

Näitä avohuollon tukitoimia kuntien on järjestettävä tarvittaessa huomioiden lasten tarpeet ja yksilölliset tilanteet. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on laadittava asiakassuunnitelma, johon kirjataan palvelujen ja tuen tarve. Suunnitelmassa on mainittava olosuhteet ja asiat joihin, lastensuojelun työskentelyllä pyritään vaikuttamaan, tarjottavat palvelut ja tukitoimet, arvioitu työskentelyaika

ja asianosaisten mahdolliset eriävät mielipiteet suunnitelmasta. (LsL 417/2007, 30§.)

2.2 Lastensuojelullinen perhekuntoutus

Perhekuntoutukselle ei ole tarkkarajaista määritelmää lastensuojelulaissa, ei myöskään kuntoutus-, mielenterveys- tai päihdehoitolaissa (Kumpulainen & Valkonen 2005, 3). Stakesin (2000) perhetyötä koskeneessa projektissa kartoitettiin tietoa erilaisista perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintakäytännöistä. Perhetyö jäsennettiin ns. sateenvarjokäsitteeksi (kuvio 6). Perhetyö jaettiin kolmeen sektoriin sen mukaan, missä ammatillista perhetyötä tehtiin: klinikkamuotoinen perheterapia, perheen kotona tapahtuva kohdennettu ja tehostettu perhetyö sekä laitos- ja leirimuotoinen ympärivuorokautinen perhekuntoutus. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 189).

KUVIO 6. Perhetyön sateenvarjo (Heino, Berg & Hurtig 2000, 189).

Perhekuntoutus on yksi perhetyön muodoista ja se perustuu lastensuojelulakiin 417/2007, jonka mukaan lapsi yhdessä perheensä kanssa voidaan sijoittaa perhetäi laitoshoitoon avohuollon tukitoimena. Sijoituksen on tarkoitus olla kuntoutta-

va. Perhekuntoutus tapahtuu laitosympäristössä, joka erottaa sen asiakkaan kotona tapahtuvasta perhetyöstä. (Heino 2008). Kumpulainen ja Valkonen (2005, 5) kirjoittavat, että perhekuntoutusta voidaan toteuttaa 1) laitoksen yhteydessä olevissa perheasunnoissa, johon perheelle tarjotaan tehostettua tukea, 2) laitoksessa tapahtuvassa ympärivuorokautisena perhekuntoutuksena, 3) laitoksessa tapahtuvassa päivämuotoisena kuntoutuksena ja 4) vanhemmille päivämuotoisena kuntoutuksena lapsen ollessa sijoitettuna. Perhekuntoutuksen järjestämistavasta riippumatta perhekuntoutusta edeltää aina ammattilaisen tekemä arvio perhekuntoutuksen tarpeesta eikä kuntoutusvaiheessa enää arvioida kuntoutuksen tarvetta vaan keskitytään varsinaiseen kuntoutustyöhön (Heino 2008, 32).

Lastensuojelun nimissä tapahtuva kuntoutus on työmuoto, joka on intensiivistä, pitkäjänteistä ja tavoitteellista. Perhekuntoutuksessa koko perhe on työskentelyn kohteena ongelmien ratkaisemiseksi ja lapsen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Perhekuntoutuksessa korostuu tavoitteellinen ammatillinen työ, joka perustuu asiakaskohtaiseen suunnitelmaan. Perhekuntoutus ymmärretään osaksi pidempää asiakasprosessia, jolloin kuntoutusta on saattanut edeltää lastensuojelun sosiaalityö, perhetyö, päihdetyö tai -hoito, psykiatrinen hoito tai perheneuvolan työ. Perhekuntoutus ajoittuu usein eri palvelujen välimaastoon. Lähtökohtana perheen kuntoutustarpeelle on aina perheen tuen tarve. (Heino 2008, 31–32; Hurtig 2010, 23–24.)

Työmuotona perhekuntoutus soveltuu hyvin osaksi lastensuojelun avohuollon työskentelyä sekä huostaanoton lakkautustyöskentelyä. Se on tehokas apu tilanteissa, joissa on olemassa kodin ulkopuolisen sijoituksen riski, mutta perhe on motivoitunut perhekuntoutukseen ja perhekuntoutusta on oikea-aikaisesti mahdollista perheelle tarjota. Usein perhekuntoutukseen hakeutumisen taustalla ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat ja vanhempien kyvyttömyys selviytyä perheen arjessa. Asiakasperheillä voi olla samanaikaisesti useita vanhemmuuteen, kasvatukseen, mielenterveyteen tai päihteiden käyttöön liittyviä riskitekijöitä. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 8, Hurtig 1999, 19–26.)

Perhekuntoutuksessa tarjotaan kuntouttavaa toimintaa koko perheelle suunnitellusti ja tavoitteellisesti. Perhekuntoutuksen tavoitteena on lasten kasvuolosuhteiden turvaaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja perheen omien

voimavarojen vahvistaminen. Perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen erilaisin toiminnallisina menetelmin, arjen taitojen harjoittelu ja säännöllisen päivärytmin vakiinnuttaminen ovat koko perheen kuntoutuksen kulmakiviä. Perhekuntoutuksen yhteisöllisenä tavoitteena on luoda turvallinen, lapsia ja vanhempia kunnioittava vuorovaikutustapa. Perhekuntoutusosastolla tuetaan jokaisen perheenjäsenen henkilökohtaista kasvua sekä yhteisössä opetellaan ristiriitojen rakentavaa ratkaisumallia ja vastuun ottamista itsestään ja omista valinnoistaan. (Kainulainen 2008, 89; Kumpulainen & Valkonen 2005, 8, 12; Hurtig 1999, 19–26.)

Perhekuntoutuksessa korostuu kokonaisvaltaisuus. Perheen omien tavoitteiden löytyminen on tärkeää, sillä perheenjäsenet ja heidän väliset perhesuhteet ovat kuntoutustyössä olennaisella tavalla mukana. Perheen hyvinvointia ei saavuteta vai yksilön hyvinvointiin vaikuttamalla, sillä yksilön hyvinvointi ja sen puute vaikuttavat myös muihin perheenjäseniin. Perhekuntoutustyöskentelyssä tavoitteena on, että asiat nähdään lapsen näkökulmasta ja lasta arvostetaan. Vanhempia tuetaan keskittymään lapsen tarpeisiin ja auttamiseen. Perhekeskeisessä työskentelyssä yksilön asioiden nähdään liittyvän perhekokonaisuuteen. Työskentely perustuu ajatukselle, ettei lasta voi riittävästi auttaa tuntematta hänen kasvuympäristönsä, sen laatua ja toimintaperiaatteita. Perhekuntoutustyöskentelyssä perhe nähdään resurssina. (Linnakangas & Lehtoranta 2009, 18–20; Kumpulainen & Valkonen 2005, 12; Veijola 2004, 19–29; Hurtig 1999, 23.)

Perhekuntoutustoiminnan voidaan katsoa jäljittelevän yleisiä kuntoutuksen periaatteita, joilla on pyrkimys palauttaa ja ylläpitää ihmisten fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista hyvinvointia ja kykyä toimia yhteiskunnan jäsenenä. (Heino 2008, 22–23; Pärnä 2010, 41–42). Perhekuntoutuksessa noudatetaan esimerkiksi sosiaalihuolto- ja lastensuojelulain säätelemiä asioita kuntoutuksesta ja siinä tehtävää yhteistyötä. Kaiken kuntoutustoiminnan tarkoituksena on keskeisesti sosiaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen ja arkinen hyvinvointi. Perhekuntoutuksen lähestymistapa perheen arkeen on konkreettinen, myönteinen ja tulevaisuuteen suuntautuva. (Pärnä 2010, 41–42, 47).

Perhekuntoutuksen vaikuttavuutta Suomessa on tutkittu vähän (Linnakangas, Lehtoranta, Järvikoski & Suikkanen 2010, 19; Pärnä 2010, 252). Puustinen-Korhonen

ja Pösö (2010, 32) toteavat, että perhekuntoutuksen tutkimustyötä tulisi kehittää ja resursoida paremmin. Tutkimustietoa tarvitaan, jotta perhekuntoutuksen kehittämistä osataan suunnata oikein ja tietoperusteisesti.

2.3 Lapsi keskiössä

Tässä kehittämishankkeessa on lastensuojellisen perhekuntoutuksen työskentelyyn liittyvät jäsenyydet nostettu aikaisemmista perhetyötä ja perhekuntoutusta koskevista tutkimuksista ja selvityksistä (esim. Linnakangas ym. 2010; Linnakangas & Lehtoranta 2009; Myllärniemi 2007; Kumpulainen & Valkonen 2005; Veijola 2004; Hurtig 2003; Hurtig 1999) sekä perhekuntoutustiimin kanssa käydyistä keskusteluista koskien perhekuntoutustyön tekemisen teemoja osasto Puhtilassa.

Keskeisiä lastensuojelun perhekuntoutustyön työskentelyyn vaikuttavia teemoja ovat lapsi keskiössä, asiakaslähtöisyys sekä dialogisuus. Lisäksi tarkastelen käsitteitä moniammatillisuus ja yhteistyö. Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys sekä voimaantuminen ovat myös merkityksellisiä teemoja perhekuntoutustyössä

Lastensuojelussa työskentely lähtee lapsesta ja hänen tarpeistaan. Lapsen etu on lastensuojelulain tärkein periaate. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioilla, sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen tausta huomioimisen. (LsL 417/2007, 4§.) Kyseinen pykälä pyrkii antamaan sisällön lapsen etu - käsitteelle.

Lapsilähtöisyys lastensuojelutyössä voidaan nähdä määrittävän lastensuojelulaissa (417/2007), joka nostaa lapsen ja lapsen edun toteutumisen tärkeään asemaan lastensuojelutyössä sekä laki korostaa lapsen asianosaisuutta kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Hurtig (2003, 195) painottaa väitöskirjassaan, että lasten suojelutehtävän toteutuminen edellyttää, että lasten auttaminen ja hyvinvoinnin tur-

vaaminen nähdään työn ensisijaisena tehtävänä, ja lasten saaman hyödyn täytyy olla lastensuojelutyön keskeisin laatukriteeri. Eskosen (2005, 64) ja Kiurun (2010, 82) mukaan lasten avoin kuuleminen ja heihin vakavasti suhtautuminen ei ole kuitenkaan ammattilaisille helppoa. Hurttia (2008, 90) toteaa, että lapsen todellinen osallisuus vaatii lastensuojelussa toteutuakseen työntekijältä aikaa ja todellista lapsen kuuntelemista sekä luottamuksellisen suhteen luomista lapseen.

Kiuru (2010, 86) kirjoittaa pro gradu -tutkielmassaan, että työskentelyn onnistumiseksi lapsen vanhemman motivaatio ja muutoshalu nousevat tärkeään asemaan. Työntekijöiden tulee motivoida vanhempia työskentelemään lapsen edun mukaisesti ja rajata vanhempia omien ongelmien esiin nostamiseen. Hurtig (2003, 152–154) tuo esille, että lapsen suojelemistavoite ei saa jäädä vanhempien kanssa tehtävän työskentelysuhteen luomisen taakse. Tärkeää on pohtia, missä menee raja vanhempien välisen yhteistyösuhteen rakentamisen ja lapsen auttamisen ensisijaisuudessa. Lapsikeskeisyydessä ei ole kyse vanhempien tai muiden perheen jäsenten sivuuttamisesta, vaikka lapsi asetetaan työn keskiöön. (Oranen 2008, Ervast & Tulensalo 2006.) Lastensuojelussa lapsikeskeisyydellä pyritään siihen, että lapset ja vanhemmat tulisivat molemmat kuulluksi, lapsi pystyisi itse kertomaan itsestään ja kokemuksistaan ja vanhemmat toisivat mukaan oman näkemyksensä. Työskentelyn päämääränä on, että lapsen vanhemmat pystyisivät paremmin näkemään lapsensa tarpeet ja vastaamaan niihin parantaen lapsen hyvinvointia. (Ervast & Tulensalo 2006, 31; Muukkonen & Tulensalo 2004, 3; Hurtig 2003.)

2.4 Asiakslähtöisyys

Lastensuojelun keskeinen periaate on asiakslähtöisyys. Asiakslähtöisyyttä sosiaalihuollossa korostaa laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), jonka tarkoituksena on nimetty asiakslähtöisyyden ja asiakassuhteen luottamuksellisuuden sekä asiakkaan saaman palvelun hyvän laadun ja kohtelun edistäminen. Laki määrittää, että asiakkaan mielipide ja toivomukset tulee ottaa huomioon häntä koskevassa päätöksenteossa eli hänellä tulee olla oikeus vaikuttaa omien asioidensa kulkuun. Lisäksi asiakkaalle on mahdollistettava osallistuminen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Päätökset on tehtävä niin, että ensi-

sijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. Sosiaalihuollon asiakaslakia tulee soveltaa myös lastensuojelussa, ellei jokin muu laki sitä kumoa.

Pesonen (2006) on kartoittanut asiakaslähtöisyyden toteutumista mielenterveyspalveluissa. Hänen tutkimuksessaan keskeisemmäksi asiakaslähtöisyyden elementiksi kuvataan hyväksytyksi tulemisen kokemusta. Aidon kohtaamisen sekä avoimen ja tasavertaisen vuorovaikutuksen asiakkaat kokivat tekijöinä, joiden kautta hyväksytyksi tuleminen mahdollistuu ja palvelusta saatu hyöty paranee. (Pesonen 2006, 48–50.) Myös perhetyötä koskevissa (esim. Myllärniemi 2007; Hurtig 2003; Heino ym. 2000) tutkimuksissa korostuu myönteisen asiakassuhteen ja vuorovaikutuksen tärkeys työn onnistumisen kannalta. Luodes (2007, 75–79) on tutkielmassaan selvittänyt asiakkaiden kokemuksia asiakaslähtöisyyden toteutumisesta lastensuojelun avohuollossa. Tutkimustulosten mukaan asiakaslähtöisyyden toteutuminen edellyttää yhteistä tavoitteiden määrittelyä, yhteisiä arvoja, keskinäistä kunnioitusta, sitoutumista ja luottamusta.

Samankaltaisia tuloksia asiakaslähtöisyyden toteutumisen edellytyksistä on saanut myös Laitinen (2008). Laitinen (2008) kertoo lisensiaatintyötään varten haastattelemiensa asiakkaiden liittävän asiakaslähtöisyys -sanaan kuuntelemisen, yksilönä kohtelemisen ja vastavuoroisen kunnioituksen. Lisäksi asiakaslähtöisyyteen liitettäviä elementtejä ovat luottamus, ymmärtäminen, arvostus, aitous ja välittäminen. Asiakkaan persoonallisuus ja elämäntilanteiden erilaisuus johtaa siihen, että jokaisessa asiakassuhteessa asiakaslähtöisyys tulisi muodostaa erikseen kuunnellen, tunnustellen ja yksilöllisyyttä kunnioittaen. (Laitinen 2008, 148.) Työntekijöiden kiire ja resurssipula olivat tekijöitä, jotka Pesosen (2006) ja Laitisen (2008) tutkimuksissa nähtiin aitoa kohtaamista ja laadukasta hoitoa estävinä tekijöinä.

Käsitteitä asiakaslähtöisyys ja asiakaskeskeisyys käytetään joskus samassa merkityksessä. Mönkkönen (2002, 63; 2007, 64) puhuu asiakaskeskeisyydestä yhtenä vuorovaikutusorientaationa ja asiakaslähtöisyydestä asiakaslähtöisenä palveluna, jossa asiakkaan tarpeet pyritään ottamaan mahdollisimman pitkälle huomioon, kuuntelemaan häntä ja palvelemaan häntä, vaikka aina ei voidakaan toimia asiakkaan toiveiden mukaan.

Asiantuntijakeskeisen ajattelu- ja toimintatavan rinnalle 1980-luvun jälkipuoliskolla nousi Suomessa asiakkaan kokemusmaailmaa korostava näkökulma, jota Mönkkönen (2007, 63–64) kutsuu asiakaskeskeiseksi orientaatioksi vuorovaikutuksessa. Lähtökohtana tässä ajattelussa on asiakkaan kunnioittaminen ja hänen tarpeidensa aiempaa parempi huomioiminen. Asiakaskeskeisyyden voidaan nähdä sisältävän paljon negatiivisiakin lähtökohtia, kuten työntekijän roolin liiallinen neutralisoituminen sekä asiakkaalle tarjoutuva mahdollisuus järjestelmien hyväksikäyttöön. Vaarana on, että asiakkaan oikeuksien korostaminen johtaa työntekijän vastuun katoamiseen ja toisaalta huonojen asioiden piilottamiseen. Asioista ei uskalleta puhua oikeilla nimillä. Asiakaskeskeisyys ei saisi johtaa vastuiden hämärtymiseen, vaan asiakkaan olisi edelleen ymmärrettävä omat velvollisuutensa samoin kuin työntekijänkin. Asiakaskeskeisyyttä parempana vaihtoehtona Mönkkönen pitää asiakkaan ja työntekijän dialogista kohtaamista. (Mönkkönen 2007, 63–70.)

2.5 Dialogisuus

Yleisessä kielenkäytössä dialogin käsitteellä viitataan keskusteluun ja vuoropuheluun. Dialogi sanana perustuu kreikan kielen sanoihin *dia* ja *logos*. *Dia* tarkoittaa läpi ja kautta. *Logos* tarkoittaa sanaa tai merkitystä. Dialogi tarkoittaa siis merkitysten virtausta, mutta lisäksi sillä on laajempi merkitys, *logos* merkitsee myös koota yhteen ja suhdetta. (Isaacs 201, 40).

Dialogi ja keskustelu eroavat toisistaan. Keskustelu nähdään usein tavoitteellisena toimintana, jossa päämääränä on tuoda omat ajatukset julki. Keskustelun tarkoitus on päätöksenteko eli sopimukseen pääseminen. Dialogi on vuoropuhelua, jossa oleellista on keskittyä kuuntelemaan ja olemaan avoin tuleville asioille. Dialogissa pyrkimyksenä on luoda mahdollisuuksia ja nähdä uusia vaihtoehtoja. Dialogin tavoitteena on herättää oivalluksia, joiden pohjalta tietoja ja etenkin ihmisten ennakkokäsityksiä voi järjestää uuteen uskoon. (Isaacs 2001, 40, 63).

Dialogisuutta voidaan tarkastella sekä kommunikaationa että yhteistoiminnallisena suhteena sosiaalialan asiakastyön kontekstissa (Mönkkönen 2002, 33). Dialogin tavoitteita ovat yhteisten merkitysten luominen, osapuolten vastavuoroinen kuunteleminen ja erilaisten näkökantojen ymmärtäminen ja kyky muuttaa myös

omia näkökantoja. Dialogisuuden kautta vastavuoroisuus korostuu, vastuut ja tavoitteet jaetaan, eikä kumpikaan osapuoli saa liiallista yliotetta toiseen nähden. Dialogisuuden avulla sekä asiakkaan että työntekijän sitoutuminen vahvistuu ja asiakastyöltä odotetut tulokset paranevat. (Mönkkönen 2007, 86–100.)

Dialogi on vuoropuhelu, jossa ihmiset ajattelevat yhdessä. Toisten kuuntelu on tärkeää: kuullessaan miltä asiat toisesta näkökulmasta näyttävät ja tuntuvat, ihminen voi rikastuttaa ja muuttaa omia käsityksiään. Yhteisymmärrykseen ei välttämättä tarvitse pyrkiä, vaan tärkeää on se, että ymmärretään, miten muut ajattelevat. (Isaacs 2001; 98–115; Eriksson & Arnkil 2005, 37.) Yhteisymmärryksen sijaan voidaan puhua argumentoivasta keskustelusta, jossa pohditaan elämän eri ulottuvuuksia kaikkine ristiriitoinen (Mönkkönen 2002, 56). Perhekuntoutuksen tärkeä toimintatapa on dialogi, mikä syntyy asiakkaan ja työntekijän välillä. Arkielämän käytännön tilanteissa puhutaan samalla tasolla ihminen ihmiselle. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 13.)

2.6 Moniammatillisuus ja yhteistyö

Lastensuojelulaki korostaa moniammatillista yhteistyötä ja eri toimijoiden merkitystä lastensuojelussa. Se nostaa moniammatillisuuden entistä keskeisemmäksi osaksi lastensuojelua. (LsL 417/2007.) Yhdessä työskenteleminen tarkoittaa jatkuvaa vuorovaikutusta toisten ihmisten kanssa. Siinä tulevat esiin jakaminen, yhteinen toiminta ja yhteinen tavoite, kuten myös luottamus yhteistyökumppaneihin. Pärnä (2012) ja Veijola (2004) ovat väitöskirjoissaan todenneet, että organisatorajat ylittävä moniammatillisuus on ensiarvoisen tärkeää lapsen ja perheen hoidossa, koska tällöin työlle löydetään yhteinen tavoite ja yhteinen kieli. Joustava ja toimiva moniammatillinen yhteistyö on välttämätön työn laadun ja toimivuuden kannalta (Sinko & Muuronen 2013).

Whittingtonin (2003, 49–50) mukaan moniammatillinen yhteistyö edellyttää tietoa ja taitoa kommunikaatiosta, muodollisesta ja epämuodollisesta viestinnästä, luottamuksesta, kuulluksi tulemisesta ja suhteiden luomisesta, kokousten järjestämisestä ja pitämisestä sekä konfliktien hallinnasta. Tärkeää on tunnistaa ja tiedostaa omat ja toisten taidot ja kyetä antamaan niille kaikille paikka. Myös valta jaetaan osallistujien kesken. Yhteistyö on myös uutta synnyttävä prosessi eli muutospro-

sessi. (D`amour, Ferrada-Videla, San Martin Rodriguez & Bealieu 2005, 116–119.)

Veijola (2004) osoitti lasten moniammatillista yhteistyötä tutkiessaan, että toimiva moniammatillinen yhteistyö ei synny automaattisesti, mutta yhteistoimintatapoja voidaan opetella. Yhteistyön käynnistyminen edellyttää tahtoa, rajojen ylittämistä ja luottamusta. Yhteistyö on tuloksellista, kun eri alojen ammattilaiset ymmärtävät yhteistyön lähtevän asiakkaan tarpeesta. Parhaimmillaan moniammatillinen yhteistyö antaa voimavaroja sekä asiakkaalle että työntekijöille sekä kehittää osaamista ja palvelurakennetta. (Pärnä 2012, 149-151, 209, 211.)

Perheen sosiaalinen verkosto, eli läheisverkoston kutsuminen mukaan yhteistyöhön, on asiakastyön voimavara (Linnakangas ym. 2010; Kokko 2007). Sosiaalisten verkostojen voimavaroja ei vielä osata tarpeeksi hyödyntää, vaikka lähi-ihmissuhteiden merkitys suojaavana tekijänä kuormittavissa elämäntilanteissa ja olennaisena resurssina ongelmatilanteissa hyvin tiedetään (Eriksson & Pyhäjoki 2007).

2.7 Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys sekä voimaantuminen

Perhetyötä ja -kuntoutusta käsittelevien tutkimusten (esim. Kiuru 2010; Kainulainen 2008; Myllärniemi 2007; Valkonen & Kumpulainen 2005; Veijola 2004, Hurtig 1999) mukaan perhekuntoutuksessa painotetaan usein voimavara- ja ratkaisukeskeistä työtettä. Lasten ja vanhempien kunnioittaminen, arvostaminen ja vahvuuksien etsiminen sekä tulevaisuuteen suuntautunut ajattelu ovat työskentelyn kulmakiviä. Työntekijät etsivät yhdessä perheen kanssa ratkaisuja perheen ongelmiin. (Myllärniemi 2007, 39–40). Ratkaisukeskeisyydessä pyritään etsimään asiakkaan voimavaroja vajavuuksien ja ongelmien painottamisen sijasta (Mönkkönen 2002, 25).

Siitosen (1999) mukaan voimaantunut ihminen on löytänyt voimavaransa. Voimaantumisprosessissa toinen ihminen ei ole häntä voimaannuttanut, vaan hän on itse tullut voimaantuneeksi. (Siitonen 1999, 93). Voimaantunut ihminen on kykeneväinen ottamaan vastuuta itsensä lisäksi toisista yhteisön jäsenistä. Voimaantunut ihminen haluaa yrittää parhaansa ja käyttää rohkeasti omaa toimintavapaut-

taan. Onnistumisen kokemukset voimauttavat. Positiivinen lataus voimauttaa ja saa innostumaan lisäten toiveikkuutta sekä halua kehittyä ilman palkkioita tai rangaistuksen uhkaa. Hyväksyvässä, turvallisessa, luottamuksellisessa, arvostavassa ja kunnioittavassa ilmapiirissä voimaantuminen mahdollistuu. Kontekstin merkitys on suuri, sillä ihmisten välinen vuorovaikutus ja toiminta mahdollistavat voimaantumista. (Siitonen 1999, 144, 153; Räsänen 2006, 98, 125.) Voimaantuminen ei ole pysyvä tila vaan yksilön voimaantumisen osaprosessit voivat vaihdella voimakkuuksiltaan ja vaikuttavuuksiltaan ympäristön ja ajankohdan mukaan (Räsänen 2006, 100).

Työntekijän näkökulmasta asiakkaan voimaantumiseen vaikuttaa se, kuinka vahvasti työntekijä uskoo asiakkaan mahdollisuuksiin ja kykyyn ongelmiansa ratkaisijana. Tällöin huomio kiinnittyy asiakkaan toimijuuden tukemiseen eli millaiseen toimintaan asiakas on valmis sitoutumaan, mitä asiakas haluaa tavoitella ja mitkä on asiakkaan kokemat haasteet. (Mönkkönen 2007, 142–143.) Asiakkaat, jotka eivät sitoudu palveluun, voidaan Siitosen (1999) mukaan pitää voimaantumattomina henkilöinä. Jos asiakasta halutaan sitouttaa, täytyy heitä auttaa voimaantumaan.

Kananojan (2007, 108–113) mukaan sosiaalityössä hyvä yhteistyösuhde työntekijän ja asiakkaan välillä voi tukea asiakkaan voimaantumista, mikäli yhteistyössä välittyvät sellaiset tunteet kuin aito välittäminen, ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioitus, usko asiakkaan omiin edellytyksiin ja toivo muutoksen mahdollisuudesta. Toimiva asiakassuhde edellyttää myös työskentelyn läpinäkyvyyttä (Mylärniemi 2007, 124). Lastensuojelunvanhemmille arvostetuksi tulemisen kokemus on usein voimaannuttava ja kuntouttava (Pärnä 2010, 269).

3 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

3.1 Toimintatutkimus osana kehittämishanketta

Kehittämishankkeen lähestymistapana toimii käytännöllinen toimintatutkimus. Toimintatutkimus on osallistavaa tutkimusta, jolla pyritään yhdessä ratkaisemaan käytännön ongelmia ja saamaan aikaan muutosta. Toimintatutkimusta käytetään usein kehittämistyön lähestymistapana. Toimintatutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten asioiden pitäisi olla, eikä vain siitä, miten ne ovat. Toimintatutkimuksessa tavoitteena on siis kehittää yhteisön toimintaa ja muuttaa nykyistä todellisuutta. Näin ollen tutkijalta edellytetään kiinnostusta havainnoida, analysoida ja ymmärtää muutoksia. (Huovinen & Rovio 2006, 94.) Toimintatavoitteena toimintatutkimuksella on myötävaikuttaa uusiin toimintatapoihin ja tutkimustavoitteena edistää uudenlaista teoriaa, ideoita ja tietotaitoa (McNiff & Whitehead 2009, 45). Heikkisen (2010, 214) mukaan toimintatutkimus ei ole varsinaisesti tutkimusmenetelmä, vaan se on pikemminkin tutkimusstrateginen lähestymistapa, jossa käytetään välineenä erilaisia tutkimusmenetelmiä.

Oleellisia elementtejä toimintatutkimuksessa ovat toiminnan kehittäminen ja toiminnan muutos, yhteistoiminta ja tutkimus. Toimintatutkimuksessa tärkeä elementti on tutkimus, koska ilman sitä toimintaan liittyvät parannukset ja muutokset ovat pikemminkin työpaikan arkipäivän parannuksia. (Kananen 2009, 11.) Toimintatutkimuksessa tutkimus viedään mukaan itse toimintaan siten, että toimija (eli tässä minä, kehittämishankkeen tekijä) on itse mukana tutkimuksessa ja toiminnassa (Kananen 2009, 13). Omaa työtään kehittävää tutkijaa kutsutaan toiminta-tutkijaksi eli hän on valmis omalla työpanoksellaan vauhdittamaan kehitystä yhdessä tutkittavan (tässä työssä perhekuntoutuksen työryhmä) kanssa (Huovinen & Rovio 2006, 94).

Toimintatutkija on aktiivinen toimija. Perinteisesti tutkimuksessa pyritään objektiiviseen tietoon, mutta toimintatutkimuksessa tutkija on siis mukana siinä yhteisössä, jota hän tutkii. Tutkija tekee tutkimustaan ennen kaikkea itsestään ja yhteisöstään. Heikkinen (2010, 223) tähdentää, että toimintatutkimus ei ole kuitenkaan pelkästään tutkijan kertomusta itsestään ja kokemuksistaan, vaan huomioon tulee ottaa myös muut mukana olijat. Tässä kehittämishankkeessa tutkijan lisäksi ote-

taan huomioon perhekuntoutuksen asiakkaat, perhekuntoutuksen työryhmä (kuusi perheohjaajaa ja yksi psykologi) sekä heidän kokemuksensa ja näkemyksensä.

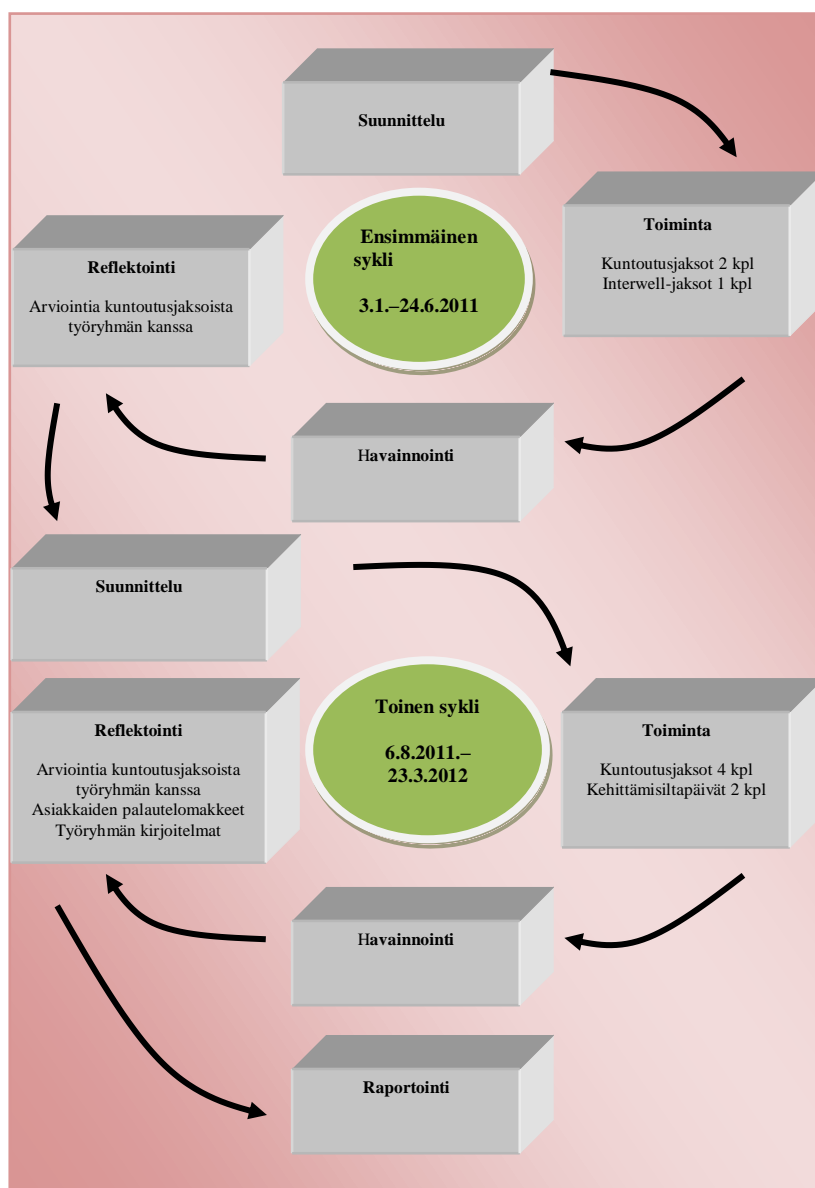
Kehittämishankkeen lähtökohta on käytännön työntekijöissä, perhekuntoutuksen työryhmässä. Toimintatutkimuksen luonteeseen kuuluu, että se on tilanteeseen sidottua, vaatii yhteistyötä, se on osallistavaa ja itseään tarkkailevaa. Toimintatutkimuksessa pyritään kehittämään olemassa olevaa käytäntöä paremmaksi, siten tarvitaan toimijoiden vahvaa sitoutumista ja yhteistoimintaa muutoksen aikaansaamiseksi. (Metsämuuronen 2006, 226–228.)

Heikkisen (2010, 219–220) mukaan toimintatutkimuksen yksi keskeinen lähtökohta on reflektiivinen ajattelu. Reflektio on myös tässä kehittämishankkeessa merkittävässä asemassa. Reflektion kautta pyritään pääsemään toiminnan uudelleen ja syvällisempään ymmärtämiseen, joka mahdollistaisi toiminnan kehittämisen. Reflektoidessaan ihminen tarkastelee itseään, ajatteluaan ja toimintaansa ikään kuin uudesta näkökulmasta ja pyrkii ymmärtämään, miksi ajattelee niin kuin ajattelee ja miksi toimii niin kuin toimii.

Toimintatutkimuksen prosessia kuvataan spiraalimaisena etenemisenä, jossa vuorottelevat suunnittelu, toiminta ja toiminnan arviointi, mikä on toimintatutkimuksen sykli. Syklin vaiheet vuorottelevat kehämäisesti ja se voi alkaa mistä vaiheesta tahansa ja usein sen alkua on mahdotonta paikantaa. Tässä etenemistavassa reflektiolla on keskeinen asema toiminnan ja muutoksen eteenpäinviemisessä. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2006, 79, 80–82; McNiff & Whitehead 2009, 9.) Myös kehittämisprosessin etenemistä voidaan hahmottaa toimintatutkimuksen kaltaisena spiraalina samoin kuin toimintatutkimuksen mallia sisältäen havainnoinnin, suunnittelun toteutuksen ja reflektion (Toikko & Rantanen 2009, 66–67).

Spiraalimalli toimintatutkimuksessa on siis prosessimaista: spiraalien kautta toimintaa kehitetään jatkuvasti. Kehittämishankkeessani perhekuntoutusviikon jälkeen, perjantaisin, arvioimme ja reflektoimme kokemuksiamme ja teimme muutoksia ja uudistuksia toimintaamme. Tämäntapaista reflektointia tapahtui myös päivittäin sekä myös perhekuntoutusjaksojen päätyttyä. Olennaista oli omaksua tutkiva ote työhön (ks. Heikkinen, Rovio ja Kiilakoski 2006, 82).

Tämä kehittämishanke sisälsi kaksi toimintatutkimuksellista sykliä (kuvio 7). Ensimmäinen vaihe ajoittui ajalle 3.1.–24.6.2011, jolloin perhekuntoutuksen työntekijät tutustuivat toisiinsa ja ryhmäydyttiin. Ajanjakson aikana suunniteltiin malli perhekuntoutuspalvelulle ja päätettiin millä tavalla ja miten palvelua asiakkaille tuotetaan. Tuona aikana toteutettiin kaksi seitsemän viikon pituista laituskuntoutusjaksoa sekä yksi kolmen päivän pituinen päiväkuntoutusjakso ns. Interwell-jakso. Päiväkuntoutus oli tarkoitettu perheille, jotka olivat osallistuneet laituskuntoutukseen aikaisemmin keväällä 2011. Kuvaan ensimmäistä toimintasykliä luvussa neljä.

KUVIO 7. Toimintatutkimuksen syklit kehittämishankkeessa.

Toinen toimintatutkimuksellinen sykli oli 6.8.2011–23.3.2012, jolloin perhekuntoutuksen työryhmään saatiin psykologi. Ajanjakson aikana toteutui neljä laitokuntoutusjaksoa sekä kaksi kehittämisiltapäivää. Itse kehittäjä-tutkijana lähdin opintovapaalle 24.3.2012, jolloin omalta osaltani palvelun konkreettinen kehittäminen ja toteuttaminen päättyivät. Luvussa viisi kuvaan toimintasyklin kakkosvaihetta. Kehittämishankkeen aikana syntynyt Puhtilan perhekuntoutusmalli on kuvattuna liitteessä neljä.

3.2 Narratiivisuus osana kehittämissanketta

Perusajatus narratiivisessa eli tarinallisessa lähestymistavassa on se, että tarinoilla on keskeinen merkitys ihmisen olemassaololle, ajattelulle ja toiminnalle (Hänninen 1999, 15). Tarinoita pidetään ajattelun, tietämisen ja kulttuurisen ymmärtämisen perusvälineenä. Voidaan ajatella, että tarinat sekä välittävät että rakentavat sosiaalista todellisuutta. (Syrjälä 2007, 234, 239.) Narratiivinen tutkimus on perinteistä kvalitatiivista tutkimusta: siinä tavoitteena ei ole tiedon totuus vaan subjektiivinen tieto (Savukoski 2008, 48).

Toimintatutkimuksella ja narratiivisella, eli kerronnallisella tutkimuksella on runsaasti yhteisiä piirteitä. Toimintatutkimus etenee ajassa, joten sen raportointiin sopii juonellinen kertomus, jossa tapahtumat selostetaan vaihe vaiheelta. Kuvaukseen sisältyy alku, keskikohta ja loppu. Raportissa lisäksi esiintyy henkilöhahmoja, ja sen tapahtumat sijoittuvat jollekin tapahtumapaikalle tai näyttämölle. Kaikki edellä mainitut ovat tyypillisiä piirteitä myös narratiiviselle tutkimukselle. (Heikkinen & Rovio 2006, 117.) Narratiiveiksi voidaan kutsua yhtä hyvin niin suullisia kuin kirjoitettujakin tarinoita ja tekstejä, mutta myös erilaisia havaintoja ja tulkin-toja. Olennaista on, että ne kuvaavat jonkin juonellisen tapahtuman, jossa tapahtuman merkitys välittyy kertojalle. (Hänninen 1999, 20.)

Heikkisen mukaan (2001, 191) narratiivisuuden monimuotoisuutta lisää se, että sitä hyödynnetään tutkimuksen lisäksi yhä useammin myös käytännön työhön. Narratiivisuutta on sovellettu muun muassa psykoterapiaan, kasvatukseen, vanhustyöhön, sosiaalityöhön, terveydenhuoltoon, liikkeenjohtoon ja markkinointiin. Tästä moninaisuudesta seuraa, että tarinan käsitettä käytetään hyvin monissa merkityksissä.

Narratiivisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan omat ominaisuudet: ikä, persoonallisuus, sukupuoli sekä elämänhistoria. Tämä on syy, minkä vuoksi koen narratiivisen lähestymistavan luonteelta tässä kehittämistehtävässäni: vaikka tutkimus on luonteeltaan objektiivista, ei tutkijan omaa taustaa ja ominaisuuksia voida koskaan täysin jättää huomioimatta. Tosiasia on, että tutkija voi ohjata, joko tiedostaen tai tiedostamattaan, valittavaa kertomusta asettamalla toiveita siitä, mitä hän haluaa kuulla. (Laitinen & Uusitalo 2008, 110, 137, 115.)

Mitä narratiivisuus on tässä kehittämishankkeessani? Työni muodostaa eräänlaiseen kontekstiin sidotun kertomuksen, joka alkaa kehittämishankkeen alusta, ja päättyy hankkeen loppuun eli raportointiin. Tämän tarinan keskeisiä henkilöhenkilöitä ovat ne henkilöt, jotka ovat tuottaneet työni aineiston, ja samoin minä itse, kehittäjän, kertojan ja tulkitsijan roolissa.

3.3 Kehittämishankkeen aineisto ja analysointi

Kehittämistoiminnassa ei voida keskittyä yhtä syvälliseen tiedon keräämiseen kuin tutkimuksessa, mutta tietoa kerätään kehittämistoiminnan oman logiikan kannalta perustellusti. Kehittämistoiminnassa tuotetaan paljon aineistoa. Ratkaisu aineistojen hallintaan on valita yksi pääaineisto, jota muut aineistot tukevat. (Toikko & Rantanen 2009, 119–121.)

Toimintatutkijan keskeisempiä tiedonkeruumenetelmiä ovat osallistuva havainnointi ja tutkimuspäiväkirja. Muita aineistoja voivat olla tutkimuksen aikana kerätty kirjallinen materiaali, kuten työryhmän muistiot ja sähköpostiviestit. (Huovinen & Rovio 2006; Kylmä & Juvakka 2007, 76–100.) Koska olin osa perhekuntoutustyöryhmää ja päivittäin työskentelin vastaavana ohjaajana perhekuntoutusosastolla, käytin pääaineistonani osallistuvaa havainnointia ja tutkimuspäiväkirjaa. Havainnoinnin avulla asiat nähdään oikeissa yhteyksissään, ja sillä voidaan monipuolistaa tutkittavasta ilmiöstä saatua haluttavaa tietoa. Osallistuvassa havainnoinnissa sosiaaliset vuorovaikutustilanteet muodostuvat tärkeäksi osaksi tiedonhankintaa. Osallistavassa havainnoinnissa arvostetaan ihmisten kokemuksen kautta syntynyttä tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 8–83.)

Tutkimuspäiväkirjani sisälsi muistiinpanoja perhekuntoutuksen erilaisista kehittämis- ja suunnittelupalavereista, perhekuntoutuspalvelun toteuttamisesta sekä myös perhekuntoutuksen viikoittaisista palavereista. Tutkimuspäiväkirjaani olin kirjoittanut omia ja työntekijöiden ajatuksia ja mietteitä perhekuntoutustyöstä ja sen kehittämistä. Tutkimuspäiväkirjani sisälsi myös muistiinpanoja asiakkaiden suullisesta palautteesta kuntoutusjaksoilta. Raporttini luotettavuutta vahvistin lainaamalla näitä työntekijöiden ja asiakkaiden ajatuksia ja mietintöjä sitaateilla.

Aineistona käytin myös perhekuntoutustyöryhmän kirjoittamia kirjoitelmia. Työryhmällä oli aikaa kirjoittaa tarinansa kevään 2012 aikana ja kertomusten viimeinen palautuspäivä oli 21.6.2012. Sain kirjoitelmat kaikilta työryhmän jäseniltä eli seitsemän kappaletta. Pyysin työntekijöitä miettimään tarinoissaan miten perhekuntoutustyöskentelyssä näkyy toimintaperiaatteet lapsi keskiössä, moniammatillisuus ja yhteistyö, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys. Tarkoitukseni oli pyytää myös ajatuksia asiakaslähtöisyyden toteutumisesta Puhtilassa, mutta ohjeistusta tehdessäni minulle sattui kirjoitusvirhe ja yhdeksi teemaksi tuli asiakaskeksisyys. Työntekijöiden kirjoitelmien pohjalta sain kuvan siitä, miten he kokivat ja näkivät perhekuntoutuspalvelun toimintaperiaatteiden toteutuvan käytännön työssä, mitä hyvää ja mitä kehitettävää he näkivät perhekuntoutuspalvelussa sekä minkälaisena he näkivät perhekuntoutuspalvelun tulevaisuuden. Hyödynsin kehittämishankkeen aikana tuotettua muuta dokumentaatiomateriaalia, esimerkiksi tilastoja, työryhmän muistioita ja sähköpostiviestejä.

Käytin apuna perhekuntoutusasiakkaiden palautelomakkeita, jotka keräsimme aina kunkin kuntoutusjakson lopussa. Kanasen (2009, 78) mukaan kyselyt soveltuvat toimintatutkimuksessa erityisesti vaikutusten arvioinnin mittaamiseen. Juuri tämä olikin palautteiden tarkoitus: saada mahdollisimman monen asiakkaan mielipide ja kokemus perhekuntoutuspalvelu Puhtilasta.

Perhekuntoutustyöryhmän kirjoitelmat olen analysoinut aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Aineiston analyysi laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että luodaan aineistoon selkeyttä ja siten tuotetaan uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään informaatioarvon kasvattamiseen luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. Keskustelujen ja erilaisten tekstin tutkimisen mie-

lenkiinto on niiden tulkinnallisuudessa ja paikallisuudessa. (Eskola & Suoranta 2008, 137–145.)

Perhekuntoutustiimin tekstien analyysi lähti liikkeelle siitä, että luin kirjoitelmat huolellisesti läpi, alleviivaten sieltä oleellisia asioita liittyen perhekuntoutuksen toimintaan. Alleviivausten pohjalta tiivistin jokaisen kirjoituksen yhtenäiseksi kerronnalliseksi tekstiksi, jotta aineiston lukeminen olisi selkeämpää. Tiivistelmän kirjoittamisessa pyrin noudattamaan mahdollisemman tarkasti tekstin sisältöä, mutta on myönnettävä, että kirjoitetuista teksteistä tehty tiivistelmä sisältää jo jonkin verran tulkintaa. Raportissani näkyvät lainaukset toimivat esimerkiksi käsitellyn teeman otsikkona ja ovat tiiminjäsenten kirjoitettuja kohtia, ei tiivistelmän tekstiä.

Olen pyrkinyt lisäämään työni luotettavuutta palaamalla analysointivaiheessa kehittämishankkeen teoreettiseen viitekehykseen ja perustellut toimintaa ja havaintoja teoreettisen näkökulman pohjalta, kuten Eskola ja Suoranta (2008, 241) kehoittavat tekemään. Tässä työssä tekijän ääni kuuluu aktiivissa minämuodossa, koska tutkijana olin vahvasti osa prosessia ja kehittämistehtävä oli minulle henkilökohtainen prosessi.

4 KEHITTÄMISHANKKEEN ENSIMMÄINEN SYKLI

4.1 Kehittämistyön lähtötilanne ja perhekuntoutuspalvelun suunnittelun käynnistäminen

Perhekeskus Viisikko oli valmis vastaanottamaan uudet työntekijät 3.1.2011, vaikka talo oli vielä keskeneräinen esim. kalustuksen ja sisustuksen osalta. Viisikossa aloitti tammikuussa lyhytaikaisosaston (Suuntala), perhekuntoutuksen (Puhtila), lastensuojelun perhetyön työntekijät sekä ruokapalveluvastaava. Perhekeskus Viisikon johtaja oli aloittanut työskentelyn syksyllä 2010. Varsinainen asiakastyö Suuntalan osalta alkoi 31.1.2011 ja Puhtilan kohdalla 7.2.2011.

Perhekuntoutus Puhtilan henkilöstö, kuusi perheohjaajaa, rekrytoitiin syksyllä 2010 suuresta (noin 70 henkilöä) hakijajoukkomäärästä. Henkilöstö koostui sekä sosiaali- että terveysalan ammattilaisista. Kaikilla kuudella työntekijällä oli myös pitkä kokemus lastensuojelutyöstä. Kahdella työntekijällä oli myös aikaisempaa kokemusta perhekuntoutuksesta. Minulle, vastaavalle ohjaajalle, yksi työntekijöistä oli tuttu. Saimme siis kirjaimellisesti tehdä tuttavuutta toistemme kanssa.

Suunnitteluvaiheessa perhekuntoutuksen työryhmällä oli noin kuukauden verran aikaa toistensa tutustumiseen, perhekuntoutuksen mallintamiseen ja sisällön suunnitteluun sekä osaston laittamista valmiiksi perheiden vastaanottamiseen. Vietimme useita kertoja Puhtilan olohuoneessa istuen ja kertoen itsestämme, työkokemuksistamme sekä tietysti siitä, että mitä odotamme ja toivomme perhekuntoutus Puhtilan olevan. Perheohjaajat olivat alusta alkaen innostuneita, aktiivisia, määrätietoisia, luovia ja oma-aloitteisia luomaan uutta ja kehittämään. Merkittävä suunnitteluhetki oli Puhtilan arvojen ja toimintaperiaatteiden miettiminen, joka tapahtui ryhmätyöskentelynä sekä yhteisesti keskustellen.

Puhtilan **arvoiksi** (kuvio 8.) muodostuivat **turvallisuus, voimavarakeskeisyys ja kehittyvä**. Arvojen taustalla vaikutti perhekeskus Viisikon visio hyvinvoivasta lapsesta ja perheestä. Arvoja käsitelimme tiimin yhteisissä keskusteluissa teemalla, että miten arvot näkyvät perhekuntoutusosaston työskentelyssä työntekijä- sekä asiakastasolla.

KUVIO 8. Puhtilan arvot ja kuinka ne näkyvät perhekuntoutusosaston työskentelyssä.

Turvallisuuden periaatteen mukaan perhekuntoutuksen tavoitteena on luoda kuntoutuksesta sellainen, että asiakas ja työntekijä tuntevat olonsa mahdollisemman turvalliseksi. Puhtilan osastolle on luotu yhteisön säännöt, joissa on maininta mm. henkisestä ja fyysisestä väkivallattomuudesta sekä päihteettömyydestä ja näitä sääntöjä yhteisön on noudatettava. Turvallisuuteen liittyvät luottamuksen, avoimuuden, rehellisyyden ja läpinäkyvyyden käsitteet asiakastyössä. Asiakkaan tiedostaessa työntekijöiden vaitiolovelvollisuudesta turvallisuuden tunne sekä luottamus lisääntyvät asiakassuhteessa. Puhtilan osastolla teemme työtä parityönä. Lapsen hyvinvointi ja etu ovat työskentelymme keskiössä. Perhekuntoutustyötä teemme suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Jokaisella työntekijällämme on voimassa oleva ensiapukoulutus.

Voimavarakeskeisyys näkyy Puhtilan osastolla vahvuuksien ja haasteiden esille tuomisena. Rakentavan palautteen antamista opetellaan. Autamme asiakasta moti-

voitumaan ja suuntautumaan positiivisesti tulevaisuuteen. Työskentelyssä painotamme onnistumisen kokemuksia. Työntekijöiden tietotaito ja vahvuudet huomioidaan ja niitä hyödynnetään työskentelyssä. Huumorin käyttö työskentelyssä on sallittua. Hyödynnämme luovuuden eri osa-alueita.

Kehittyvä liittyy asiakkaan näkökulmasta kuntoutussuunnitelmaan ja kuntoutustyöskentelyyn. Asiakkaalla on mahdollisuus muutokseen. Kuntoutustyöskentelyn aikana asiakas arvioi ja reflektoi omaa toimintaansa suhteessa aikaisempaan elämäntilanteeseensa. Jatkosuunnitelmien avulla asiakkaan muutostyöskentelyä tuetaan edelleen. Työntekijöillä on kehittävä ja arvioiva työote. Koulutusten avulla osaamistamme kehitetään edelleen. Moniammatillisen työotteen avulla opimme yhteistä uutta. Esimiehen tuki ja malli ovat tärkeitä elementtejä oppivan ja kehittyvän työyhteisön luomiseen ja ylläpitämiseen. Kehityskeskustelu on hyvä työväline työyhteisömme tavoitteen asettelussa, työsuoritustemme arvioinnissa ja työntekijöiden osaamisen kehittämisessä. Työnohjaus toimii työmme kehittämismenetelmänä ja sen avulla pyrimme reflektiivisen työotteen omaksumiseen. Palautteen antaminen on meidän jokaisen oikeus. Terveellinen työympäristö ja ympäristöystävällinen toiminta ovat ekologisuuden taustalla. Jätteiden kierrätystä sekä uusio- tai uudelleenkäyttöä opettelemme ja opetamme Puhtilan osastolla.

Suunnitteluvaiheessa käytimme myös hyväksi Kuuselan perhekuntoutuskeskuksen mallintamaa perhekuntoutusta Vantaalla. Vuonna 2004 rakennettu kiinteistö on Suomessa ensimmäinen koko perheen kuntoutukseen rakennettu lastensuojelulaitos (Puustinen-Korhonen 2005, 2). Olin käynyt tutustumassa Kuuselaan useampaan kertaan vuosina 2009–2010, ajatuksena hyödyntää palvelun konseptia Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen perhekuntoutuksen suunnittelussa ja mallintamisessa. Olin ollut myös sähköpostitse yhteydessä perhekuntoutuskeskus Kuuselan johtajaan Aila Puustinen-Korhoseen vuonna 2009 sekä ympärivuorokautisen Perhepaikan vastaavaan ohjaajaan vuonna 2010. Myös työnohjauksen aloittaminen tammikuun 2011 lopussa auttoi meitä miettimään perustehtäväämme. Yhteiset keskustelumme johtivat meidät muodostamaan käsitystä miten tulemme perhekuntoutustyötä tekemään perhekeskus Viisikossa.

Toteutusvaihe käynnistyi ensimmäisestä perhekuntoutusjaksosta helmikuussa 2011. Toteutusvaiheen aikana toteutettiin yhteensä kuusi laituskuntoutusjaksoa ja

yksi Interwell-jakso helmikuun 2011 ja maaliskuun 2012 välisenä aikana. Kehittämisisiltapäiviä toteutusvaiheessa oli kaksi kappaletta vuoden 2012 alussa. Yksi iltapäivä vietettiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa Puhtilan toimintaa pohtien. Toinen iltapäivä oli tarkoitettu perhekuntoutustiimin omalle reflektoinnille.

Arviointia toteutettiin koko kehittämisprosessin ajan. Jokaisen perhekuntoutusjakson jälkeen pidettiin yhteinen tiimin arviointikeskustelu. Myös kuntoutusjaksojen aikana sekä keskiviikkoisin että perjantaisin työryhmä kokoontui keskustelemaan kuntoutusprosessin toimivuudesta ja kehittämiskohteista. Prosessiarvioinnissa puntaroidaan kehittämisen perustelua, organisointia ja toteutusta, jonka pohjalta kehittämistoiminnan tavoitteet ja keskeiset toimintatavat voivat muuttua toiminnan kuluessa. (Toikko & Rantanen 2009, 61.) Toimintatutkimuksen spiraalimaisuus ilmenee kehittämisprosessin eri vaiheiden liittymisenä toisiinsa.

Kehittämistoimintaa ohjaavan filosofisen ja teoreettisen viitekehyksen rakentuminen tapahtui perhekuntoutustyöryhmän yhteisissä palaverissa ja raporttitietokäytännön dialogisten keskusteluiden kautta. (Isaacs 2001, 40). Yhteistä keskustelua rikastutettiin uudella ymmärryksellä lastensuojelullisen perhekuntoutuksen todellisuudesta ja toteutumisvaatimuksista. Uutta teoreettista ja tutkittua tietoa yhdistettiin työntekijöiden hiljaiseen tietoon koko kehittämistoiminnan ajan. (Toikko & Rantanen 2009, 40–41.) Keskustelujen myötä eri palaverissa työryhmä sovelsi ja etsi aktiivisesti jo olemassa olevia lastensuojelun perhekuntoutukseen toimivia ja hyödynnettäviä menetelmiä ja työvälineitä. Tästä esimerkkinä on muun muassa kuntoutussuunnitelman muokkaaminen koko kehittämisprosessin ajan sekä erilaisten menetelmien vertaaminen.

4.2 Perhekuntoutus Puhtilan palvelukuvaus

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät tulivat tutustumaan perhekuntoutus Puhtilaan tammikuun 2011 puolivälissä. Tuolloin kerroimme, mitä perhekuntoutus Puhtila on Peruspalvelukeskus Oiva - liikelaitoksen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tulosalueen lastensuojelun ja erityispalveluiden yksikössä. Kuviossa 9. esitän perhekuntoutus Puhtilan palvelun.

Palvelu	Perhekuntoutus Puhtila
Palvelun kohderyhmä	Peruspalvelukeskus Oiva – liikelaitoksen asiakkaana oleville lapsiperheille, jotka ohjataan lastensuojelun sosiaalityöntekijän toimesta Puhtilaan lastensuojelulain perusteella
Palvelun tarkoitus	Avohuollon tukitoimena lapselle järjestetään laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Puhtilan perhepaikat ovat tarkoitettuja sekä varhaisen tuen että moniongelmaisten lastensuojeluperheiden kanssa tehtävää kuntouttavaa perhetyötä varten. Palvelun taustalla on lastensuojelusiakkuus. Työskentelyn tavoitteena on tukea perhettä siten, että lapsen asuminen kotona on lapsen kannalta hyvä ja turvallinen ratkaisu.
Palvelun prosessi	<pre> graph TD A["Lähte lastensuojelun sosiaalityöntekijältä Puhtilaan vastaavalle ohjaajalle"] --> B["Kotikäynti (sos.työntekijä, perheohj. vastaava ohjaaja) Perheen tutustumiskäynti Puhtilaan"] B --> C["Perhe Puhtilaan 7vkon kuntoutusjaksolle Aloituspalaveri (perhe, mahd. lähiverkosto sekä viranomaistaho, sos.työntekijä, perheohjaapari, vast.ohjaaja)"] C --> D["Perheen kanssa työskentely kuntoutussuunnitelman mukaisesti"] D --> E["Väliarviointi: tavoitteiden tarkistus ja tavoitteet kotiviikolle Perhe, mahdollinen lähiverkosto sekä viranomaistaho, sos.työntekijä, perheohjaajapari, vastaava ohjaaja"] E --> F["Loppuneuvottelu Perhe, mahdollinen lähiverkosto sekä viranomaistaho, sos.työntekijä, perheohjaajapari, vastaava ohjaaja Yhteenveto ja palaute työskentelystä Suositukset jatkotuelle"] </pre>
Palvelun hyödyt	<ul style="list-style-type: none"> - perheen voimavarat vahvistuvat - perheen arjen sujuminen kotona Puhtilan jakson jälkeen on turvallista - sijoitusten ennalta estäminen - perheen jälleenyhdistäminen - mahdollinen jatkosuunnitelma
Resurssit	Palvelun tuottamiseen osallistuvat vastaava ohjaaja (puolikas), kuusi perheohjaajaa, ruokahuolto-vastaava ja johtaja ovat perhekeskus Viisikon yhteisiä resursseja Perheillä on käytössä oma huoneisto + wc ja suihku sekä yhteinen olohuone + keittiö. Lisäksi käytössä ovat perhekeskus Viisikon yhteiset tilat mm. sauna ja takkahuone

KUVIO 9. Perhekuntoutus Puhtilan palvelukuvaus.

Kerroimme, että palvelun kohderyhmä on Peruspalvelukeskus Oivan lapsiperheet, jotka ohjataan lastensuojelun sosiaalityöntekijän toimesta perhekuntoutus Puhti-

laan lastensuojelulain perusteella. Puhtilassa on huoneistot kolmelle perheelle. Perhekuntoutusjaksot ovat suunniteltu alkamaan ja loppumaan samaan aikaan eli kaikki kolme perhettä tulevat ja lähtevät samaan aikaan. Tämän tapaisella työskentelyllä mahdollistetaan kuntoutuksen strukturoitu rakenne sekä työskentelyn intensiivisyys (Puustinen-Korhonen 2010).

Palvelun tarkoituksena on, että avohuollon tukitoimena lapselle järjestetään laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Perhekuntoutus Puhtilan perhepaikat ovat tarkoitettu sekä varhaisen tuen että moniongelmaisten lastensuojeluperheiden kanssa tehtävää kuntouttavaa perhetyötä varten. Perhekuntoutuksen tavoitteena on tukea perhettä siten, että lapsen asuminen kotona on lapsen kannalta hyvä ja turvallinen ratkaisu. Työskentelyn tavoitteena on vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja perheen omien voimavarojen vahvistaminen. Perhekuntoutuksen tavoitteena ei ole ongelmaton perhe, vaan perhe jolla on kyky selvitä itsenäisesti ja joustavasti ongelmatilanteesta ja muutoksesta toiseen.

Perhekuntoutuksen avulla on myös mahdollista riittävän huolellisesti valmistella perheen jälleenyhdistämistä eli lapsi voi tulla kuntoutusjaksolle yhdessä vanhemman kanssa huostaanoton aikana. Palvelun avulla pystytään vahvistamaan vanhemmuutta ja tukemaan koko perheen toimivuutta. Tavoitteena on lapsen kotiutus turvallisesti ja lapsen edun mukaisella tavalla.

Kulmakivinä työskentelyssä perhekuntoutusosastolla on perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen erilaisin toiminnallisilla menetelmin, arjen taitojen harjoittelu, säännöllisen päivärytmin vakiinnuttaminen sekä mahdollisen jatkotuen miettiminen. Perhekuntoutusosastolla eletään mahdollisimman säännöllistä lapsiperheen arkea (ruokailut, lepoaikat, ulkoilut). Perheen kouluikäiset käyvät koulua ja päiväkotilapset ovat päivähoidossa sovitusti. Tämä tarkoittaa sitä, että perheen toisen vanhemman tulee jäädä kuntoutusjakson ajaksi pois työelämästä. Tämä koskee myös yksinhuoltajaperhettä. Perheen on mahdollista saada Kelalta kuntoutusrahaa ansionmenetykseen.

Kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi, että avohuollon tukitoimena perhekuntoutus olisi tarkoituksenmukainen tukitoimi perheelle, hän toimittaa per-

hekuntoutuslähetteen (liite 1.) perhekuntoutuksen vastaavalle ohjaajalle. Lähetekäydään perhekuntoutustyöryhmän kanssa yhdessä läpi arvioiden, että pystymmekö meidän mallisella perhekuntoutustyöllä vastaamaan sosiaalityöntekijän esiinnostamiin kuntoutustavoitteisiin. Työryhmämme päätyessä myönteiseen ratkaisuun on vastaava ohjaaja yhteydessä lastensuojelun sosiaalityöntekijään, jotta voidaan sopia yhteinen kotikäynti perheeseen. Kotikäynnille lähtevät sosiaalityöntekijä, perheohjaajapari sekä vastaava ohjaaja. Kotikäynnillä kerrotaan perhekuntoutus Puhtilasta, tutustutaan perheeseen ja heidän elinympäristöönsä sekä selvitetään, mitä perhe kuntoutusjaksolta odottaa. Kotikäynti mahdollistaa myös motiivintyön, mikäli perhe epäroi kuntoutukseen osallistumistaan. Kotikäynnillä sovitaan aika, koska perhe tulee tutustumaan Puhtilaan.

Tutustuminen Puhtilaan on perheen kannalta merkityksellinen tekijä. Perhe saa konkreettisesti nähdä minkälainen paikka kuntoutusosasto on. Perhe tutustuu tarkemmin kuntoutusosaston sääntöihin ja toimintamuotoihin sekä kotikäynnillä alkanutta motiivintyöskentelyä voidaan edelleen jatkaa. Tutustumiskäynnin jälkeen perhe päättää, tulevatko he kuntoutukseen vai eivät. Perheen tulee olla sitoutunut kuntoutusjaksolle, jotta perheen kanssa työskentely olisi mahdollisimman tavoitteellista ja koko perhettä hyödyttävää toimintaa. Tutustumiskäynnille toivotaan myös lastensuojelun sosiaalityöntekijän läsnäoloa.

Kuntoutusjakso on kestoaltaan seitsemän viikon mittainen sisältäen yhden kotiharjoitusviikon puolella välissä kuntoutusjaksoa. Kuntoutus tapahtuu maanantaista perjantaihin ympärivuorokautisesti ja viikonlopun perhe viettää omassa kodissaan. Ensimmäisenä kuntoutuspäivänä perheet toivotetaan tervetulleeksi Puhtilaan ja pidetään tulojuhla. Ensimmäisellä kuntoutusviikolla on aloituspalaveri, johon osallistuu perhe, mahdolliset yhteistyöviranomaiset ja lähiverkosto, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, perheohjaajapari sekä vastaava ohjaaja. Aloituspalaverissa käydään vielä perusteellisesti läpi se, miksi perhe on lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa. Kuntoutussuunnitelman tekeminen mahdollisemman konkreettisine tavoitteineen on aloituspalaverin tärkein tavoite.

Perheen kanssa työskennellään kuntoutussuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Perhekuntoutuksessa perheen arki ja kuntoutus muodostuu ja rakentuu strukturoidun viikko-ohjelman mukaan. Viikko-ohjelma laaditaan yhdessä perheen

kanssa ja siihen kirjataan kaikki perheenjäsenten menot ja tapaamiset viikon ajalle. Puhtilassa käydään päivittäin keskustelua perheen kanssa siitä, miten he kokevat kuntoutusjakson. Perheelle annetaan myös päivittäin palautetta päivän aikana tehdyistä havainnoista, perheen etenemisestä ja kehittämistä tarvittavista asioista. Perhekuntoutusjakso voidaan keskeyttää, jos perhe ei ole motivoitunut kuntoutukseen tai perhe ei sitoudu noudattamaan Puhtilan sääntöjä.

Väliarviointipalaveri on ennen perheen lähtemistä kotikuntoutusviikolle. Välineuvottelussa on samanlainen kokoonpano kuin aloitusneuvottelussa. Kuntoutussuunnitelman tarkistus ja tavoitteiden uudelleen tarkastelu ovat välineuvottelun keskeisimmät käsiteltävät asiat. Väliarviointi on välttämätön elementti kuntoutuksessa. Perhe on ollut osastolla useita viikkoja ja tuona aikana on voinut tulla eteen jotain sellaista, mitä ei aloitusneuvottelussa ollut otettu huomioon, esimerkiksi tavoitteiden asettelussa tai perheen motivaatiossa jatkaa kuntoutusta. Välineuvottelussa mietitään tavoitteet myös kotiharjoitusviikolle ja päätetään kuinka monta kertaa perheohjaajapari käy perheen kotona.

Kuten perhekuntoutuksen alussa vietämme perheiden kanssa tulojuhlaa, niin perhekuntoutuksen lopussa, viimeisellä viikolla, juhlimme perhekuntoutuksen päättymistä. Loppuneuvottelu myös pidetään kuntoutusjakson viimeisellä viikolla ja kokoonpano on sama kuin aikaisemmissa neuvotteluissa. Loppuneuvottelussa käydään läpi miten perhekuntoutusjakso on onnistunut perheen ja perhekuntoutustyöryhmän mukaan. Loppuneuvottelussa esitetään perhekuntoutustyöryhmän ajatus tai ajatukset perheen mahdollisesta jatkotuesta. Kuntoutusjaksosta tehdään kirjallinen yhteenveto perheelle, lasten asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle sekä yhteistyötaholle.

4.3 Perhekuntoutus Puhtilan toimintamuodot

Ennen varsinaisen työskentelyn eli perhekuntoutusjaksojen alkamista, perhekuntoutustyöryhmä joutui miettimään miten ja millaisella työskentelyllä perhekuntoutusta Puhtilassa tullaan toteuttamaan. Heino; Berg & Hurtig (2000, 188) toteavat perhekuntoutuksen olevan toiminnallista ja monimuotoista. Perhekuntoutuksessa käytettävät menetelmät voidaan jakaa Kumpulaisen ja Valkosen (2005, 14–15) mukaan viiteen eri ryhmään:

1) Käytännön ohjaus ja tuki vanhemmalle: Vanhempien tukeminen lapsen tai nuoren perushoidossa, rajojen asettamisessa sekä lapsen tai nuoren iän mukaisiin tarpeisiin vastaamisessa. Vanhempaa ohjataan kodista huolehtimisessa, talouden suunnittelemisessa ja kodin jokapäiväisissä arkitoiminnoissa. Ohjataan vanhempaa opiskeluun tai työelämään ja omaan harrastustoimintaan. Nuoria vanhempia tuetaan itsenäiseen elämään ja omatoimisuuteen. Psykkisen toimintakyvyn tukemisella edesautetaan vanhemman itsetunnon kohentamista (rohkaisu, onnistumisen kokemusten lisääminen ja myönteinen palaute).

2) Käytännön ohjaus ja tuki lapselle/nuorelle: Taataan lapselle tai nuorelle kehittymisedellytykset ja turvalliset aikuissuhteet. Tuetaan koulunkäyntiä ja korostetaan koulunkäynnin merkitystä. Ohjataan arkielämän taidoissa: itsestä huolehtiminen, itsenäistymiskasvatus, sosiaalisten taitojen opettaminen. Tuetaan myös harrastustoiminnassa.

3) Vanhempien ja lasten vuorovaikutuksen tukeminen: Ollaan keskustelutukena vanhemman ja lapsen vuorovaikutusasioissa sekä vanhempien parisuhteeseen liittyvissä kysymyksissä. Keskustellaan vertaisryhmässä ja tuetaan vuorovaikutustaitoja eri menetelmin. Havainnoidaan lapsen ja vanhempien yhteisiä hetkiä ja annetaan palautetta vanhemmille keskusteluissa sekä nostetaan esille onnistumisen hetkiä. Tehdään lapsi näkyväksi ja pidetään lapsi näkyvänä perheessä.

4) Verkostotyöskentely: Tehdään verkostotyötä läheisverkostossa, tarkoituksena läheisverkoston aktivointi ja sitouttaminen lapsen ja vanhemmuuden tueksi. Viranomaisverkostotyöhön kuuluu tarvittaessa moniammatillisen viranomaisverkoston kokoaminen ja tuen suunnittelu perheen kanssa.

5) Yhteisöllisyys ja toiminnallisuus: Luovan toiminnan tekeminen (askartelu, käsityö, musiikki, valokuvaus). Suunnitellaan ja pidetään juhlia, merkkipäiviä, teemapäiviä. Pidetään toiminnallisia ryhmiä, jotka voivat liittyä ruoanlaittoon, liikuntaan, retkeilyyn ja seikkailutoimintaan. Myös toimintaterapia kuuluu yhteisöllisyyteen ja toiminnallisuuteen.

Perhekuntoutus Puhtilan toiminnassa on nähtävissä kaikki Kumpulaisen ja Valkosen (2005) esitetyt seikat. Kehittämistehtävän tekijänä halusin lisätä toimintamu-

toihin vielä työparityöskentelyn, Interwell-jaksot sekä henkilökunnan palaveri- ja raporttihakkeet. Perhekuntoutus Puhtilan toimintamuodot olen koonnut kuvioon 10.

KUVIO 10. Perhekuntoutus Puhtilan työmenetelmät.

Aivan alusta alkaen perhekuntoutusta suunniteltaessamme työryhmämme toivoi erilaisten **ryhmätoimintojen** järjestämistä. Ajattelimme, että ryhmissä korostuu vertaistuen mahdollisuus. Tutkimusten mukaan (esim. Haaranen 2012; Kainulainen 2008; Levamo 2007) kokemusten jakaminen toisten samassa tilanteissa olleiden kesken, toisten elämäntilanteiden kuunteleminen ja tilaisuus puhua omasta elämästä mahdollistavat toisilta oppimisen ja samalla oman elämänsä jäsentämisen. Myös Laine, Heino ja Pärnä (2010, 156–157) pitävät ryhmätoimintoja tär-

keänä osana perhekuntoutusta. Suunnittelimme pidettäväksi yhteisöryhmän, keskusteluryhmän (aikuiset) ja toiminnallisen ryhmän (koko perhe)

Työryhmämme mielestä **yhteisöryhmän** tärkeitä tavoitteita olisivat yhteisöllisyyden vahvistaminen ja ilmapiirin vaaliminen. Yhteisöryhmä kokoontuisi joka aamu eli aamupalan jälkeen kaikki perhekuntoutuksen jäsenet (asiakkaat sekä perheohjaajat) kokoontuisivat olohuoneeseen keskustelemaan ja aloittamaan päivää. Yhteisöryhmä kokoontuisi myös joka iltapäivä tai ilta. Meillä työntekijöillä oli suunnitteluvaiheessa ajatus siitä, että kerran viikossa joku perhekuntoutuksen asiakkaista suunnittelisi aamutapaamisen ja toimisi ns. puheenjohtajana. Yhteisöryhmässä opeteltaisiin vuorovaikutustaitoja; opeteltaisiin kuuntelemaan ja antamaan arvoa sille, joka puhuu. Opeteltaisiin käsittelemään ristiriitoja, sopimaan ja pyytämään anteeksi sekä myös etsimään ratkaisuvaihtoehtoja. Yhteisöryhmässä mietittäisiin ja arvioitaisiin perhekuntoutuksen yhteisiä sääntöjä sekä pystyttäisiin sopimaan myös uusista säännöistä. Merkittävä elementti olisi myös tehdä lapsi näkyväksi: herättää aikuisia huomaamaan, että lapsi on aktiivinen toimija perheessä ja perhekuntoutusyhteisössä. Perjantaisin yhteisöryhmä arvioisi kulunutta kuntoutusviikkoa.

Keskusteluryhmän suunnittelimme perheen aikuisille. Ensiarvoinen tarkoitus ryhmällä olisi olla vertaistukena. Myös tämän ryhmän tavoitteina olisivat vuorovaikutustaitojen harjoittelu, luottamuksen rakentaminen ja vahvistaminen. Ajattelimme, että ryhmässä olisi turvallista jakaa yhteisiä kokemuksia: iloja ja suruja. Keskeisiä elementtejä ryhmässä olisivat itsetunnon ja itseilmaisun vahvistaminen, toivon herättäminen ja ylläpitäminen sekä kuulluksi tuleminen. Ryhmässä opeteltaisiin löytämään erilaisia selviytymiskeinoja esimerkiksi lapsen kasvatukseen liittyvissä asioissa.

Toiminnallisen ryhmän suunnittelimme niin, että siihen osallistuisivat perheen aikuiset sekä lapset. Ajattelimme, että rutiinien ja toiminnallisuuden avulla luotaisiin turvallisuuden tunnetta ryhmään. Tämän ryhmän keskeinen funktio mielestämme olisi se, että aikuinen on läsnä lapselle. Perheenjäsenet oppisivat kannustamaan, kehuaan ja kiittämään toisiaan. Merkityksellisiä ja arvokkaita hetkiä olisivat perheenjäsenten hellyyden, läheisyyden ja hyvien kokemusten kokeminen yhdessä. Toiminnallinen ryhmä olisi myös osallistujille oppimisen kokemus: van-

hemmat saisivat konkreettista tietoa ja ohjausta kuinka voi ohjata lastaan ja mitä kaikkea lapsen kanssa voi tehdä. Ajattelimme, että esimerkiksi musiikki- ja satutuokiot olisivat oivallisia hetkiä vanhemman ja lapsen yhteiseen tekemiseen sekä näiden tuokioiden avulla vanhempi saattaisi saada motivaatiota ja intoa tehdä lapsensa kanssa samoja asioita myös kotona ollessaan. Enimmäkseen toiminnallisessa ryhmässä opeteltiin arjen taitojen harjoittelua.

Ajatus **parityöskentelystä**, oma nimetty ohjaajapari perheelle, oli työryhmällemme itsestään selvyys työskentelyn alusta lähtien. Lastensuojelutyön jo itsessään sekä asiakkaiden kanssa tiiviisti oleminen ja työskentely perhekuntoutusosastolla olivat seikkoja, jotka ajattelimme olevan kuormittavia ja työntekijöitä uuvuttavia. Sovimme ennen jokaisen perhekuntoutusjakson alkua, ketkä ovat kyseisellä jaksolla työpareja; emme siis muodostaneet pysyviä työpareja. Horsma ja Jauhiainen (2004, 45) totesivat sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämissprojektin loppuraportissa, että asiakkaiden yhä vaikeammat ja monimutkaisemmat tilanteet puolsivat pari- ja tiimityömallien kehittämistä. Asiakkaan elämäntilanteen, palvelutarpeen ja erilaisten toimintavaihtoehtojen selvittäminen muodostivat niin laajan ja kirjavan kokonaisuuden, että tehtävien ja vastuun jakaminen ja toisaalta kaiken mahdollisen ymmärryksen ja osaamisen yhdistäminen työparin tai tiimin jäsenten kesken oli monissa tapauksissa tarpeen.

Koskisen (2007, 88) parityötä käsittelevässä tutkimuksessa ilmeni, että parityö asiakastyössä tuki uusien käytäntöjen ja menetelmien kokeilemista sekä kehittämistä. Myös reaaliaikainen reflektointi vahvistui, jolloin asiakastilanteissa oli mahdollista reagoida tietoisemmin ja toisaalta taas asiakastilanteiden jälkeen asiat voitiin käsitellä työparin kanssa heti. Samanlaiseen johtopäätökseen päätyivät myös Kaikko (2004) ja Myllärniemi (2007) selvityksissään, joissa he totesivat työpareittain tehtävän työn mahdollistavan asiakassuhteen ammatillisen säätelyn: työparin kanssa oli mahdollista keskustella asiakasprosesseista ja peilata omaa työskentelytapaansa.

Mielestämme merkittävä toiminta kuntoutuksen kannalta olisi **perheohjaajaparin ja perheen yhteiset tapaamiset**. Päätimme kutsua niitä perhetapaamisiksi. Tavoitteena oli, että perhetapaamisia olisi kuntoutuksen aikana päivittäin. Perhetapaamisissa olisi läsnä tilanteesta riippuen (esim. lapset koulussa/päivähoidossa)

joko koko perhe tai sitten aikuinen/aikuiset tai lapsi/lapset sekä mahdollisesti joskus myös perheen verkoston jäsen. Perhetapaamisen ajattelimme olevan se paikka, missä perhekuntoutussuunnitelman tavoitteita konkretisoidaan ja tehdään tavoitteiden mukaista työskentelyä. Lapsen näkyväksi tekemien olisi perhetapaamisen ensisijainen tehtävä. Perhetapaamisessa opeteltaisiin mm. tunteiden tiedostamista ja tunneilmaisun tukemista. Perheenjäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen parantaminen olisi myös yksi olennainen aihe perhetapaamisissa. Kuntoutussuunnitelman neuvottelut olisivat myös tärkeä osa tavoitteellista kuntoutusta, johon osallistuisi koko perhe. Perheen tukiverkosto suunniteltiin otettavan mukaan neuvotteluihin.

Suunnittelimme myös erikseen sisältöä **paritapaamiselle**. Ajatuksena meillä oli, että mahdollisesti perhekuntoutuksen asiakkaina tulee olemaan pariskuntia tai jos on yksinhuoltajana kuntoutuksessa, kuntoutustyöskentelyyn voisi mahdollisuuksien mukaan ottaa mukaan lapsen toisen vanhemman tai huoltajan. Sisällöksi suunnittelimme paritapaamisille vuorovaikutuksen paranemisen, vanhemmuuden roolin selkiytymisen, parisuhteen pulmiin ratkaisujen löytymisen sekä niiden sopimisen ja tulevaisuuteen suuntautumisen.

Puhtilan työryhmä piti tarpeellisena sisällyttää perhekuntoutukseen erilaisia **toiminnallisia menetelmiä**: askartelu, draama, erilaiset retket, liikunta- ja musiikki-tuokiot yms. Laine ja kumppanit (2010, 158) pitävät toiminnallisia menetelmiä varsinkin lapsille luonnollisina tapoina ilmaista itseään. Toiminnallisten menetelmien avulla saadaan asioihin uusia näkökulmia ja vaikeistakin asioista on helpompi puhua. Kuusrainen (2002) on tutkinut pro gradu-työssään toiminnallisuutta lastensuojelun perhetyössä. Hän määrittää toiminnallisuuden olevan kaikenlaista toimintaa, mikä eroaa ”puhtaasta” keskustelusta. Toiminnan hoidolliset elementit, toiminnassa syntyvä vuorovaikutus ja positiivinen ilmapiiri auttavat muutosprosessin etenemistä. Työntekijän luovuus ja ammatillisuus ovat tärkeässä roolissa asiakaslähtöisten menetelmien hyödyntämisessä. (Kuusrainen 2002, 60–63).

Pidimme tärkeänä, että Puhtilassa järjestettäisiin myös **yhteisiä juhlatilaisuuksia** (tulo- ja lähtöjuhla, syntymä- ja nimipäiväjuhla, kansalliset juhlapäivät). Nämä tilaisuudet olisivat merkityksellisiä yksilön että yhteisön identiteetin ja yhteenkuuluvuuden lujittamisessa sekä ne toisivat vaihtelua ja kohokohtia arkirutiineihin.

Hurtig (1999, 108) kuvaa perhekuntoutusjaksoa mahdollisuutena ”katkaisuhoidon” arjesta: mahdollisuus iloita omista lapsista, vanhemmista ja tehdä monia mieleenpainuvia asioita yhdessä.

Arkielämän taitojen puutteellisuus nähdään uhkana lasten hyvinvoinnille (Heino ym. 2000; Hurtig 2003). Ajattelimme **arjen opettelun ja sietämisen** olevan välttämätön perhekuntoutus Puhtilan toimintatavoissa. Laakson (2009) lastenkotimaailmaan ankkuroidussa väitöskirjassa pidettiin tärkeänä arkista huolenpitoa ja arjen rutiineita. Arjen toistojen ja rutiinien ajateltiin jäsentävän lapsen elämää ja tuovan turvallisuutta. (Laakso 2009, 136.) Vähäkangas ja Noron (2009) tutkimuksessa pidettiin kuntoutumista edistävänä tekijänä asiakkaan toimintakyvyn ylläpitämistä. Ajattelimme, että Puhtilan asukas olisi mukana kaikissa toiminnoissa kykyjensä mukaan. Työntekijöinä olisimme asiakkaan kanssa, tukisimme ja ohjaisimme, tekisimme motiivointityöskentelyä, kannustaisimme ja antaisimme palautetta.

Jotta nämä kaikki moninaiset toiminnot onnistuisivat, sovimme pidettäväksi viikoittain **henkilökunnan kokoukset** (keskiviikko, torstai ja perjantai) sekä **päivittäiset raporttitihetket**. Näissä ajatuksena oli keskustella perustehtävästä sekä asiakkaiden sen hetkisistä tilanteista. Kokouksissa sopisimme perussäännöistä ja reunaehdoista perhekuntoutusta ajatellen. Torstain palaveri nimettiin suunnittelu-palaveriksi eli tuolloin suunniteltaisiin seuraavan viikon ohjelma ja se päätettiin kirjoittaa kanslian seinällä olevalle valkotaululle. Näin kaikkien työntekijöiden tiedossa olisi mitä kaikkea tulevalla viikolla tapahtuu koskien perhetapaamisia, perheiden omia menoja, harrastuksia yms. Miettisimme myös, että minkälaisia asioita yhteisöryhmässä voitaisiin käsitellä sekä sitä mistä asioista yhteisöryhmä voisi päättää ja mistä ei. Henkilöstön kokouksissa pystyttäisiin myös käsittelemään henkilöstön suhteita ja ristiriitoja. Ajattelimme, että henkilöstön eheys ja hyvät suhteet loisivat perustan hyvälle yhteisölle/ilmapiirille, mikä voisi mahdollistaa asiakkaiden voimaantumisen (ks. Siitonen 1999).

Laitoskuntoutusjaksojen käyneille perheille suunnittelimme toteuttavamme **Interwell-jaksoja**, mitkä olisivat kolmen päivän mittaisia päivä kuntoutusjaksoja. Hahmottelimme jaksot pidettävän kesällä koululaisten jäätyä kesälomille. Ideoimme päivien sisältävän mukavaa ja virkistävää tekemistä koko perheelle, esimerkiksi Puuhamaaretki. Sisällytimme päiviin myös perheohjaajien ja perhei-

den omia tapaamisia. Interwell-työskentely mahdollistaisi perheiden ja työntekijöiden uudelleen tapaamisen.

4.4 Perhekuntoutus Puhtilan työkalupakki

Meillä oli oletuksena, että perheiden kanssa työskentely vaatii monenlaista taitoa, osaamista, luovuutta ja joustavuutta. Perhekuntoutus Puhtilan työvälineet ja keinot millä tavalla asiakkaiden kanssa tavoitteellista ja suunnitelmallista työtä suunniteltiin tehtävän, on esitetty kuviossa 11.

KUVIO 11. Perhekuntoutus Puhtilan työkalupakki.

Asiakastyön **dokumentointi** on keskeinen ja välttämätön osa lastensuojelussa tehtävää työtä (LsL 417/2007). Dokumentointi on työn tekemisen ja tiedonmuodostuksen väline sekä se on myös hyvin vaativaa (Kääriäinen 2003, 171). Dokumentoinnilla tarkoitetaan tiedon keruuta, asiakirjojen laatimista ja kirjoittamista sekä asiakassuhteessa syntyvien tietojen, kuvien ja äänitteiden tallentamista. Asiakirjojen on tarkoitus kuvata tehtyä työtä. Ydinajatuksena dokumentoinnissa on tehdyn työn näkyväksi tekeminen. Dokumentoinnin avulla voidaan lisätä asiakkaan luottamusta sosiaalihuollon työprosesseissa. Dokumentoitua toimintaa voidaan myös arvioida ja parantaa. Dokumentoinnin avulla muodostetaan ymmärrystä vallitsevasta todellisuudesta, kerätään ja tallennetaan tietoa sekä suunnitel-

laan sen pohjalta toimintaa. (Kääriäinen 2003, 171, 179.) Kirjoittamiseen tarvitaan tuntevaa ja osaavaa työntekijää, joka myös kantaa vastuun kirjoittamastaan tekstistä, sillä kirjoitetussa tekstissä on mahdollista vaikuttaa ja valita. Tekstit toimivat tiedonmuodostuksen lisäksi lasta ja perhettä koskettavien toimenpiteiden perusteluina, joten lastensuojelun dokumentointiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, etenkin lasten edun näkökulmasta. (Ervast & Tulensalo 2006, 80; Kääriäinen 2006, 45–67.)

Tärkeitä työvälineitä perhekuntoutuksessa, jotka liittyivät oleellisesti dokumentointiin, työryhmämme mielestä olivat kuntoutussuunnitelma (liite 2.), loppuyhteenveto perhekuntoutuksesta (liite 3.) ja raportointi asiakastietojärjestelmä Nappulaan. Kuntoutussuunnittelu voidaan nähdä kuntoutuksen toimintakenttänä ja välineenä (Linnakangas & Lehtoranta 2009, 30). Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista koskevassa laissa (2000/812, 7§) sanotaan, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteisymmärryksessä asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa kanssa. Suunnitelma voidaan laatia myös asiakkaan ja hänen omaisensa tai muun läheisensä kanssa.

Puhtilan kuntoutussuunnitelmaan suunniteltiin kirjattavaksi asiakkaan nykytila, voimavarat, huolenaiheet ja tavoitteet kuntoutusjaksolle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa -raportissa (2011, 49) todetaan tehdyn asiakastyön tulevan läpinäkyvämmäksi suunnitelman avulla. Lisäksi suunnitelman avulla asiakasprosessista saadaan asiakkuuden etenemisestä kuvaavaa tietoa, kun suunnitelman tarkastamisen yhteydessä arvioidaan asetettuja tavoitteita ja niiden saavuttamista.

Loppuyhteenvetoon suunniteltiin kuvattavan perheen ja lapsen tilannetta perhekuntoutusjakson aikana sekä arviota mahdollisesta jatkotuesta. Loppuyhteenveto oli tarkoitettu perheelle itselleen, lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle sekä perheen kanssa työskentelyä jatkaville tahoille ja se sovittiin annettavan kuntoutusjakson päätyttyä. Perhekuntoutukseen oletimme osallistuvan monilapsisia perheitä, joten loppuyhteenveto sekä kuntoutussuunnitelma päätettiin tehdä kullekin perhekuntoutusjaksolla olleelle lapselle erikseen.

Lastensuojelun piirissä on kehitetty runsaasti erilaisia lasten ja nuorten kanssa tehtävän työn menetelmiä (esim. Myllärniemi 2007; Bardy & Känkänen 2005; Väливаara 2004; Muukkonen & Tulensalo 2004). Lapsilähtöisyys, toiminnallisuus ja lasten positiivinen palaute on näille työskentelytavoille yhteistä. Hurttian (2008) tutkimuksessa tuli kiistattomasti ilmi, että **toiminnalliset välineet** auttoivat nimeämään ja tunnistamaan ajatuksia, tunteita ja kokemuksia. Puhtilan tiimi päätti runsaasta tarjonnasta käyttää erityisesti Pesäpuu ry:n materiaalia esimerkiksi Nalle-, Vahvuus- ja Elämäni tärkeät asiat kortteja. Ajattelimme, että nämä työvälineet sopivat myös erittäin hyvin aikuisten kanssa toimimiseen.

Sukupuu, elämänjanan, päiväkirjatyöskentelyn ja verkostokartan avulla oletimme pääsevämme perheen tarinoiden äärelle. Bardy ja Känkänen (2005, 203–204) kirjottavat, että elämäkerrallisessa työskentelyssä etsitään ilmaisuja, sanoja, kuvia, liikettä tai näkyvää vuorovaikutusta eletylle elämälle. Omaan elämäntarinaansa on mahdollista etsiä uusia näkökulmia ja tietoisesti miettiä, minkälaista tarinaa itsestään kertoo. Ymmärrys ja oivallukset mahdollisten tulkintojen moninaisuudesta ja muutettavuudesta voivat vapauttaa ihmisen vanhasta kaavasta. Kun ihminen on valmis jakamaan omat tarinansa, kohtaamisista tulee merkityksellisiä ja uusien valintojen mahdollisuudet lisääntyvät. Pärnä (2010) esittää narratiivisuuden olevan yhtenä teoreettisena viitekehysenä perhekuntoutustyössä. Narratiivinen lähestymistapa vahvistaa ajatusta siitä, että ihminen on oman elämänsä asiantuntija ja kertoja. (Pärnä 2010, 49.)

Sukupuu piirtämisen avulla perhetilanne ja perheen kokonaisuus hahmottuu, elämänjanalle voidaan hahmottaa perheen tärkeät elämäntapahtumat ja verkostokartta auttaa ymmärtämään perheen viranomais- sekä lähiverkoston. Päiväkirjatyöskentelyssä vanhempi kirjoittaa päivittäin omia kokemuksiaan, havaintojaan ja mietteitään itsestään ja lapsestaan.

Perheohjaajat olivat hyvin kiinnostuneita ja innostuneita käyttämään **valokuvia** työskentelyssään. Tiimillä oli tietoa Voimauttavan valokuvan menetelmästä (Savolainen 2008), mutta kukaan ei ollut käynyt kyseistä koulutusta. Valokuvatyöskentelyä sovittiin toteutettavan tilannekohtaisesti, mitään tarkkaa rakennetta emme tämän kehittämishankkeen aikana työskentelylle luoneet. Sovimme muun muassa, että jokaisesta perheestä ja perheenjäsenestä otetaan kuvia erilaisista tilan-

teista perheenjäsenten luvalla. Valokuvista suunniteltiin tehtävän erilaisia kollaaseja ja pidettävän esimerkiksi näyttelyitä päätösjuhliissa. Perheet saisi valita tiettyjä mieluisia kuviaan ja ne kehystettäisiin tauluksi, mitkä tulataisiin antamaan kuntoutusjakson päätyttyä perheille. Myös muita luovuuteen perustuvia toiminnallisia menetelmiä suunnittelimme käyttävämme esimerkiksi draamaa, kuvallista ilmaisua sadutusta ja kirjoittamista, musiikkia, tanssia, liikkumista ja rentoutusta.

Sovimme hyödyntävämme myös **videointia** perhekuntoutuksessa. Videoavusteisen perheohjauksen avulla voidaan tukea vanhempien vastuunottoa arjen tilanteissa ja tunnistaa heidän elämänhallinnanvalmiuksia sekä tarvetta muutokseen (Eirola 2003). Asiakasperheiden voimautuminen mahdollistuu menetelmää käytettäessä (Lehtonen 2008). Kaksi perheohjaajaa oli kouluttautunut videointityöskentelyyn asiakastyössä. Toinen työntekijä oli perehtynyt MIM-havainnointimenetelmään (Marschak Interaction Method), mikä on Theraplay-vuorovaikutusterapian piirissä kehitelty videoitu vuorovaikutuksen havainnointiväline. Toinen työntekijä oli saanut koulutuksen Mannerheimin Lastensuojeluliiton Suomeen tuomaan ja suomalaisiin oloihin kehittämään perheen vuorovaikutustaitojen ja keskinäisten suhteiden tukemisen menetelmään (VIG-menetelmä).

Mielestämme **vanhemmuuden roolikartta** antaisi oivallisen lähestymisen vanhemmuuden käsitteeseen arkiarjatteluissa. Vanhemmuuden roolikartta® on Suomen Kuntaliiton laatuprojekti LASSOn aikana syntynyt tuote, joka on kehitetty perhekuntoutukseen työ- ja arviointivälineeksi. Roolikartan tarkoitus on jäsentää vanhemmuutta ja tuoda siihen selkeyttä. Roolikartassa vanhemmuus esitetään erilaisina rooleina: huoltajana, rakkauden antajana, rajojen asettajana, ihmissuhdeosaajana ja opettajana. Roolien avulla voidaan havainnollistaa, että vanhemmuus on pohjimmiltaan sellaista arkista osaamista, joka kaikkien vanhempien on mahdollisuus oppia. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 5-6.)

4.5 Laitoskuntoutusjaksot

Perhekuntoutus Puhtila järjesti kaksi laitoskuntoutusjaksoa ajalla 7.2.–20.5.2011. Kuntoutusjaksot olivat pituudeltaan seitsemän viikkoa sisältäen yhden kotiharjoitusviikon. Kuntoutusjaksojen välissä Puhtila oli joko yksi tai kaksi viikkoa ilman asiakasperheitä. Tuona aikana perheohjaajat työstivät loppuyhteenvedoja, tekivät

kotikäyntejä seuraavan kuntoutusjakson perheisiin ja olivat paikalla perheiden tullessa Puhtilaan tutustumaan.

Ensimmäisellä kuntoutusjaksolla oli kolme perhettä ja toiselle jaksolle osallistui kaksi perhettä. Yksihuoltajaperheitä viidestä perheestä oli yhteensä neljä. Työssäkäyviä vanhempia oli yhteensä kolmessa perheessä. Molempien vanhempien perheessä isä oli työssä kuntoutuksen alkuvaiheessa. Työpaikan vaihdos muutti tilanteen ja hän pystyi olemaan loppujakson perhekuntoutusosastolla ilman töihin menoa. Yksi äiti järjesti itselleen kesäloman ja mahdollisti näin kuntoutusjakson perheelleen. Yhden perheen yksinhuoltajaäiti ei pystynyt järjestämään työtilannettaan niin, että olisi voinut olla kokoaikaisesti Puhtilassa. Hänen kohdallaan joustimme ja äiti kävi töissä koko kuntoutusjakson ajan. Tapaus oli meille hyvin opettavainen: tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen muutokseen tähtäävää kuntoutustyöskentelyä ei voida toteuttaa huoltajan ollessa silloin tällöin tavoitettavissa. Kahden perheen kohdalla tehtiin tavoitteellista työskentelyä myös etävanhempien kanssa.

Lapsia kuntoutusjaksoilla oli yhteensä kahdeksan. Ikäjakauma oli yhdeksän kuukautisesta vauvasta neljätoistavuotiaaseen teiniin. Poikia ja tyttöjä oli saman verran eli neljä. Huomattavaa oli, että kevään perhekuntoutusjaksolla lapset olivat iältään 12–14.

Neljällä perheellä oli yli vuoden kestänyt lastensuojelun asiakkuus taustalla. Avohuollon tukitoimia oli toteutettu kaikissa neljässä perheessä (lastensuojelun perhetyö ja tukiperhe). Huostaan oton mahdollisuutta oli myös näissä perheissä mietitty ennen perhekuntoutukseen tuloa.

Yksi perhe oli varhaisen tuen perhe. Perhe oli halunnut kovasti apua sen hetkiseen tilanteeseensa, ja oli hakeutunut lastensuojelun avun piiriin ehkäisevän perhetyön kautta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli ehdottanut perheelle lastensuojelun perhetyötä. Minä puolestani ehdotin sosiaalityöntekijälle perhekuntoutuksen mahdollisuutta. Sosiaalityöntekijä ja perhekuntoutustiimi tekivät yhteisen kotikäynnin perheen luo. Puhtilan perhekuntoutus kuulosti ja vaikutti perheestä erittäin hyvältä vaihtoehdolta ja he suostuivat tulemaan laitospäiväjaksoille.

Eräässä perheessä lastensuojelun asiakkuudessa oli perheen kahdesta lapsesta vain toinen. Jotta koko perhe hyötyisi kuntoutuksesta, tehtiin sisaruksesta myös lasten-

suojelun asiakas. Kuntoutusjakso hänen kohdallaan oli lastensuojelutarpeen selvittämistä, mikä näyttäytyikin jakson edetessä erittäin tarpeelliselta. Kyseisen lapsen kohdalla psykiatrinen konsultointi mahdollistui perhekuntoutusjakson aikana.

Perhekuntoutusta toteutettiin molemmilla jaksoilla niillä periaatteilla ja työmenetelmillä kuten työryhmämme oli suunnitellut ja mitkä aikaisemmissa alaluvuissa kuvailin. Yhteisöllisyys saatiin toimimaan ja perheet suhtautuivat sääntöihin myönteisesti. Asiakkaat ryhmäytyivät nopeasti ja enimmäkseen tulivat toimeen toistensa kanssa, vaikka he saattoivat tulla hyvinkin erilaisista lähtökohdista. Konfliktiteilta emme toki säästyneet, mutta niihin olimme varautuneet ja siten eivät tulleet meille yllätyksenä. Moniammatillista yhteistyötä tehtiin päivähoidon, koulun, aikuispsykiatrian, kuntouttavan työtoiminnan, neuvolan ja perheneuvolan kanssa. Perheiden lähiverkostoista työskentelyyn osallistui muun muassa isovanhemmat.

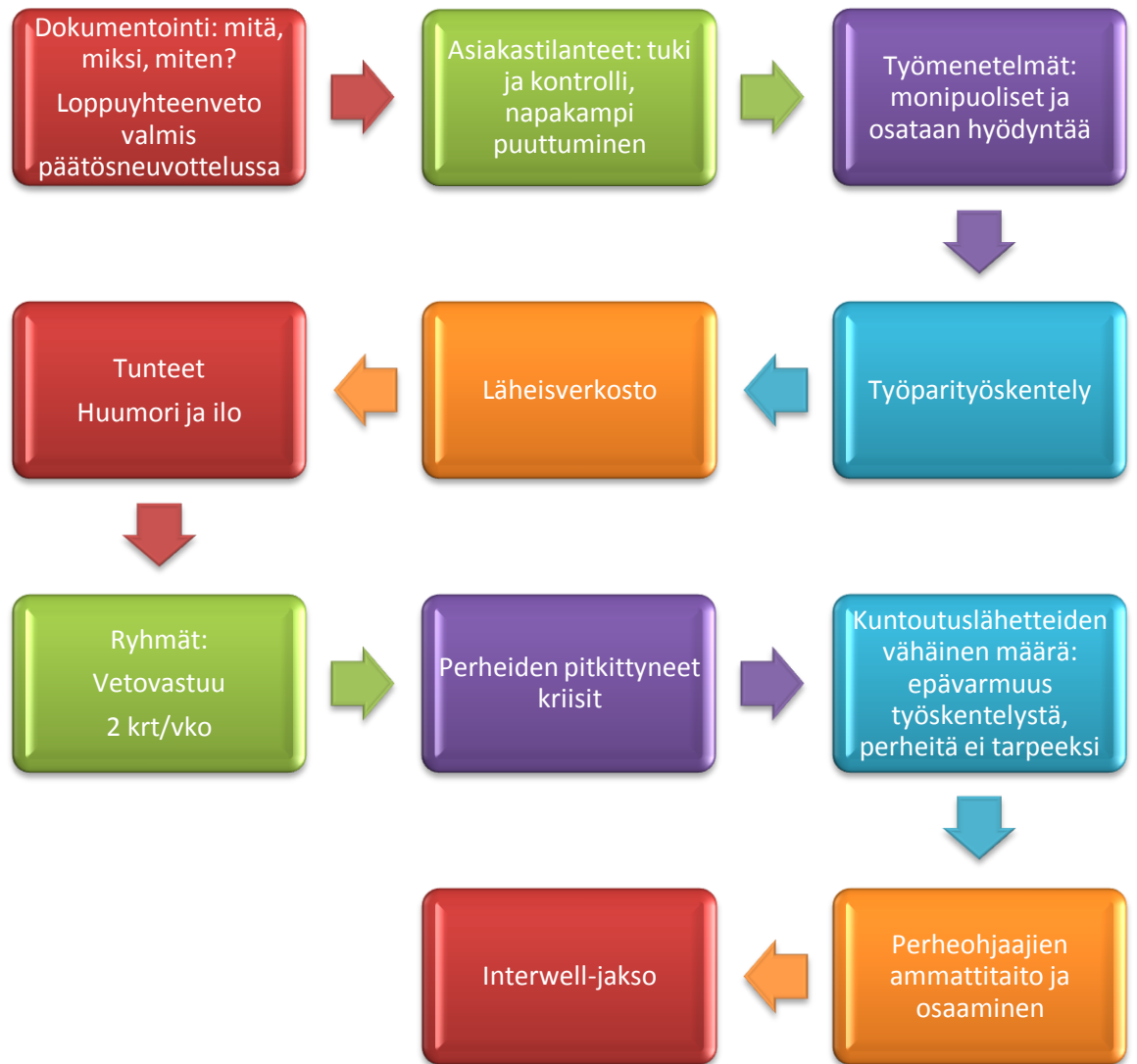
Perhekuntoutusjaksojen päätyttyä Puhtila suositteli jatkotukena neljälle perheelle lastensuojelun asiakkuuden jatkamista ja avoimuuden tukitoimia (lastensuojelun perhetyö, lähityöntekijä ja tukiperhe). Erityistä suurta huolta perhekuntoutustyöryhmälle jäi kahdesta perheestä. Yhdelle vanhemmalle ehdotettiin psykiatrisen tuen hakemista, jotta voitaisiin selvittää hänen mahdollinen terapian tarpeensa. Yhdelle perheelle (varhaisen tuen perhe) suositeltiin jatkettavan lastensuojelun asiakkuutta noin kuukauden verran, jotta voitaisiin varmistaa perheen saaneen apua peruspalveluiden puolelta.

Ensimmäisen toimintasyklin aikana toteutettiin yksi Interwell-jakso, johon osallistui neljä perhettä viidestä. Tämä kuntoutusjakso toteutettiin heti koululaisten jäätyä kesälomille kesäkuun alussa ja oli kestoaltaan kolme päivää. Päivät alkoivat aamulla klo 9.00 perheiden tullessa aamupalalle ja päättyivät klo 15.00 mennessä. Sisältö jaksolla oli toiminnallista sisältäen muun muassa useita retkiä. Toiminnan välissä perheohjaajat pystyivät tapaamaan perheitä heidän omissa perhetapaamisissa.

4.6 Kehittämishankkeen ensimmäisen syklin havainnointia ja reflektointia

Arvioinnilla on huomattava merkitys kehitystyössä (Tones & Green 2004; Rajavaara 2006) ja samalla se on toiminnan ohjauksen ja kehittämisen apuväline (Rajavaara 2006). Usein arvioinnista käytetään termiä kehittävä arviointi, joka palvelee juuri työmenetelmien ja palveluprosessien kehittämistä (Rajavaara 2006). Vaikuttavuuden arvioinnilla on tarkoitus osoittaa muutoksia arvioitavassa kohteessa, kuten palveluprosessia ja palvelujärjestelmissä, ennen ja jälkeen toimenpiteiden sekä myös muutoksien laajuutta ja tehokkuutta (Tones & Green 2004, 314–315). Kehittämishankkeessani arvioinnilla ja reflektoinnilla on ollut suuri merkitys koko kehittämisprosessin ajan.

Ensimmäisen toimintasyklin aikana heräsi paljon asioita mietittäväksi, joita pitäisi vielä parantaa, mutta myös asioita jotka näyttivät toimivan. Kuviossa 12. kuvaan ensimmäisen toimintasyklin havainnointia ja reflektointia. Tässä luvussa käytetyt lainaukset ovat työntekijöiden ajatuksia, joita olen poiminut päiväkirjamerkinnöistäni.

KUVIO 12. Kehittämishankkeen ensimmäisen syklin havainnointia ja reflektointia.

Merkittävä asia työskentelyssämme, mitä työstimme lähes päivittäin, oli **dokumentointi**. Työryhmäämme askarrutti useasti sekä perhekuntoutuksen suunnitteluvaiheessa että koko kehittämissäntöksen aikana kirjaaminen. Asiakastietojen kirjaamisen puheessa kuvastui työntekijöiden epävarma suhtautuminen siihen, mitkä ovat sellaisia tietoja, joita tarvitsee kirjata. (ks. Kääriäinen 2003, 157.) Meillä ei ollut dokumentointiohjeistuksia juuri perhekuntoustyötä ajatellen.

Mitä ihmettä mä nyt tosta kirjotan...voinks mä kirjottaa sen nyt näin? No kuuluuks tää asia nyt rapsaan vai ei?

Voi ei, mä en oo ehtinyt taas kirjata yhtään mitään!

Tuotetut dokumentit, varsinkin loppuyhteenvedot muodostuivat laajoiksi ja hyvin paljon tekijöidensä näköiseksi. Minä vastaavana ohjaajana luin raporttimerkintöjä, kuntoutussuunnitelmia sekä loppuyhteenvedoja. Kirjoittamisprosessi, erityisesti loppuyhteenvedoihin liittyen, oli työntekijöille ajoittain raskasta ja aikaa vievää. Yhdessä keskustelimme ja mietimme kuinka kirjoittaa asioita ymmärrettävästi ja faktoihin perustuen. Työntekijät tuntuivat luottavan minun kokemukseeni tehdä kirjauksia. Työryhmä toivoi koulutusta dokumentointiin.

Nää yhteenvedot ois nyt valmiina, viittisitkö kattoo ne tänään, niin sitten voitais jatkaa taas kirjoittamista, kun ollaan korjattu virheet.

Ihanaa Sirkkis, kun sä jaksat lukea näitä! Siit on tosi paljon hyötyä, näkee, et oot ollu sossuna.

Vaikka raportointi ja varsinkin loppuyhteenvedojen kirjoittaminen oli työlästä ja aikaa vievää, niin toisaalta se koettiin erinomaisena arvioinnin ja reflektoinnin sekä oppimisen välineenä. Kirjaaminen tarjosi työntekijöille tilaisuuden jäsentää ja koostaa tekemäänsä työtä (Kääriäinen 2003, 171, 179.) Sovimme, että loppuyhteenvedot ovat valmiita ja ne luovutetaan asianosaisille loppuneuvottelussa. Olimme ennen aktiivisen perhekuntoutustoiminnan aloittamista ajatelleet toimittaa loppuyhteenvedot vasta kuntoutusjakson päätyttyä.

Toinen keskeinen asia mitä käsitelimme työryhmässä, oli **asiakkaiden tilanteisiin puuttuminen**. Neuvojen antaminen ja asiakkaan elämäntapaan puuttuminen koettiin ajoittain haasteelliseksi. Kainulaisen (2008) tutkielmassa työntekijät joutuivat perhekuntoutuksessa kohtaamaan tilanteita, joissa lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen elämään vaarantui. Näissä tilanteissa vanhempia tuli vastuuttaa ja arjessa olevat pulmat tuli ottaa avoimesti, mutta lasta ja vanhempia kunnioittaen, puheeksi (Kainulainen 2008, 83). Tuki eli mahdollisuuksien avaaminen ja kontrolli eli hallinnan lisääminen yhdistyvät auttamistyössä (Eriksson & Arnkil 2005, 31). Tuki ja kontrolli olivat myös Puhtilan osastolla läsnä päivittäin. Puuttumistilanteet aiheuttivat hämmennystä myös perheohjaajien välille.

Miten ihmeessä mä sen sanon sille, et se ei menetä kasvojaan lapsen edessä.

Sä näit sen tilanteen, niin miks sä et puuttunu siihen? Nyt siihen jälkikäteen on vähä vaikee mennä sanoo mitään.

Perheohjaajat kokivat työn itsessään opettavan sen, mitä **työmenetelmää** kulloinkin kannatti perheiden kanssa käyttää. Menetelmien käyttö perustui siihen, miten ne tukivat asetettuja tavoitteita perhekuntoutustyölle. (Ks. Myllärniemi 2007.) Erilaiset menetelmät selvästi auttoivat asioiden hahmottamisen ja jäsentämisen helpottamiseen. Varsinkin elämänjanan ja verkostokartan tarkastelu toi uutta ymmärrystä asiakkaan elämäntilanteesta.

Siis hei, miettikää kuinka monta eri aikuista tätä lasta on hoitanut ja ei vielä edes vuottakaan...sitten vielä ihmetellään, että miksi se on niin itkuinen ja turvaton.

Monista työmenetelmistä huolimatta, työryhmä toivoi saavansa ns. täsmäkoulutusta työhönsä ”*jotain syvempää*”. Toive kohdistui sekä parisuhdeproblematiikkaan että lasten kanssa tehtävään työhön. Haaveena heillä oli saada esimerkiksi Parisuhteen palikat ja Theraplay - koulutusta.

Työparityöskentelyn tärkeys oli vahvasti huomattavissa jo heti perhekuntoutuspalvelun alkuhetkillä. Perheohjaajat kokivat työparin tuovan työskentelyyn uutta näkökulmaa, mutta myös auttavan työntekijää jaksamisessa (ks. Horsma & Jauhiainen 2004). Työparien tuntiessa toisensa he myös tunnistivat helpommin, jos työpari oli uupunut. Perhekuntoutusosastolla työntekijät päivittäin jakoivat kokemuksiaan työn onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Monesti perheohjaajat antoivat toisilleen palautetta siitä, kuinka hyvin oli onnistuttu. Yleinen puheenaihe Puhtilan henkilökunnan huoneessa oli asiakastapaamisten sujuminen ja niiden reflektointi. Työntekijät käsittelivät useimmiten ensin tunnetilaa, sitten mietittiin mitä tapaamisessa tapahtui, mikä ei toiminut ja mitkä asiat toimivat tai onnistuivat. Tällainen työskentely mahdollisti sen, että työt eivät niin helposti kulkeutuneet töistä omaan kotiin ja vapaa-aikaan (ks. Koskinen 2007; Myllärniemi 2007).

Mä en vois kuvitellakkaan tekeväni tätä työtä yksin!

Ihanaa, et saa jakaa näitä asioita jonkun kaa!

Hitsi, että sä olit hyvä.

Mä lähen nyt kotiin, huomenna sitten taas pätkäillään.

Läheisverkoston kartoittaminen ja sen hyödyntäminen aloitettiin heti ensimmäisellä kuntoutusjaksolla. Kaikon (2004, 21) raportissa tuli esille, että jos verkostoja

ei systemaattisesti kartoiteta, ei sen mahdollisuuksia havaita ja potentiaalisia voimavaroja jää käyttämättä. Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa useissa eri kohdissa ammattilaisia yhteistyöhön sekä asiakkaan että hänen lähiverkostonsa kanssa. Mönkkösen (2007, 130) mukaan verkostotyöskentely voidaan nähdä työmuotona, jossa toimitaan sekä asiakkaan läheisverkoston että viranomaisverkoston kanssa. Työskentelyllä voidaan eri toimijoiden näkemyksiä hyödyntää asiakkaan tukemisessa.

Kahdella perhekuntoutusjaksolla sekä yhdellä Interwell - jaksolla tuli esille paljon elämän vaikeita tilanteita, mutta vastaavasti syntyi myös hauskoja ja humoristisia hetkiä. Koin saman kuin Kainulainen (2008, 51), että **arjen huumori** oli selvästi ryhmää yhdistävä ja tunnelmaa rentouttava tekijä. Osastolla oli päivittäin tilanteita ja kohtaamisia, joissa nauru oli herkässä. Erityisesti iltapäiväkahvien aikaan aikuiset innostuivat kertomaan hauskoja juttuja ja tarinoita omasta elämästään. Koska lastensuojelutyöhön liittyy vahvasti käsitteet vakava ja virallinen, oli monille yhteistyötahoille ja myös yhteisön jäsenelle Puhtilassa oleva ilo ja huumori hämmästyksen aiheita.

En ole aikoihin nauranut näin paljon.

Tää on ihan mahotonta...voitaisko välillä olla ihan vakavia...

Perhekuntoutusjaksot sekä asiakkaat herättivät työryhmässämme ja myös asiakkaissa erittäin voimakkaita **tunteita**. Lastensuojelutyö on myös tunteiden kanssa työskentelyä (Bardy 2009, 42).

Mä en jaksa enää...

Että mua pistää vihaks...

Ei tästä tuu yhtään mitään...

Epätoivon, epävarmuuden ja suuttumuksen ymmärtäminen ihmissuhdetyön ongelmanratkaisuprosesseihin kuuluvana tunteena ehkäisee itseä ja asiakkaita koskevaa syyttelyä, helpottaa työn kuormittavuuden havaitsemista ja jakamista. Samalla tunteet avaavat työhön liittyvien odotusten ristiriitaisuutta ja mahdottomuutta. (Forsberg 2006, 40–53.)

Tunteiden käsittelystä puhuimme työryhmäpalavereissa sekä myös työnohjauksessa. Minulle tuli vaikutelma, että tunteiden ilmaisuun alettiin suhtautua enemmän voimavarana. Tunteiden avoimella näytöllä, sekä asiakkaiden että työntekijöiden, helpotettiin yhteistyön sekä luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä ja sitoutumista. Työntekijöiden tuleekin käsitellä omia tunnekokemuksiaan, jotta pystyisi auttamaan asiakkaitaan (Bardy & Känkänen 2005, 206–207).

*No nyt päästiin asian ytimeen ... huudettu ja itketty on kunnolla!
Nyt voidaan alkaa työskentelemään sitten ihan niin ku oikeesti.*

Keskusteluryhmän toimintaa muutimme heti ensimmäisen kuntoutusjakson jälkeen. Vetovastuu oli koko laituskuntoutusjakson (seitsemän viikkoa) ajan samalla työparilla. Tämä aiheutti paljon käytännön ongelmia perustyössä osastolla. Keskusteluryhmän ohjaajapari koki, ettei heillä ollut tarpeeksi aikaa suunnitella ryhmää sekä vastaavasti ryhmätoiminnan jälkeen heillä ei ollut mahdollisuutta keskustella ja pohtia kuinka ryhmätoiminta sujui ja onnistui. Keskusteluryhmän suunnitteleminen vei myös aikaa tärkeiltä perhetapaamisilta. Päätimme, että keskusteluryhmän vetovastuu olisi kiertävä riippuen ohjaajien työvuoroista. Lisäsimme myös keskusteluryhmän lukumäärän yhdestä kerrasta kahteen kertaan viikossa, lisäys perustui asiakkaiden toiveeseen. Ryhmätoiminnalle alettiin suunnitella tietynlaista sabluunaa, mikä sopisi teemoiltaan kaikille kuntoutusjaksoille.

Laituskuntoutusjaksoilla oli yhteensä viisi perhettä. Neljä perhettä oli pitkäaikaisia lastensuojeluperheitä ja olivat saaneet avohuollon tukitoimia aikaisemmin, esimerkiksi lastensuojelun perhetyö ja tukiperhe. Lisäksi näissä neljässä perheessä oli ollut pelkona huostaanotto. Hurtigin (2003) tutkimuksessa tuli myös esille, että laitoksen perhekuntoutusta käytettiin silloin, kun kyseessä oli joko kriisitilanne tai muutoin vaikea, pitkään jatkunut lastensuojelullinen huoli perheestä. Kaikon (2004) raportissa kuntoutuksen toivottiin antavan lisäpotkua silloin, kun aiemmin tarjotut tukipalvelut osoittivat selvästi, että jotain muuta pitää tehdä. Työryhmäämme asiakaskunnan **pitkittyneet kriisit ja moniongelmaisuus** mietityttivät.

Miksei ole tehty jo huostaanottoa?

Mitä järkeä tässä on työskennellä? Mitä me muka vielä voitaisiin tehdä?

Näistä pessimistisistä ajatuksista huolimatta sain vaikutelman, että työryhmämme työskenteli erittäin positiivisella ja tehokkaalla työotteella. Perheohjaajat jaksoivat päivästä toiseen valaa uskoa ja rohkaisua toisilleen sekä asiakkailleen kuntoutustyön tarkoituksenmukaisuudesta ja siitä, että jollain tavalla perhe tulee työskentelestä hyötymään. Kaikon (2004, 80) mukaan asiakkaan motivaatio voi kehittyä kuntoutusprosessin kuluessa.

Periksi ei anneta!

Koko ensimmäistä toimintasykliä väritti **perhekuntoutuslähetteiden** vähäinen määrä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokivat, että perheiden saaminen laitospäiväjaksoille ei ollut helppoa. Tämä aiheutti työryhmässä paljon epävarmuutta tulevaisuuden suhteen.

Mitä, jos meille ei tule perheitä, mitä me sitten tehdään? Miten voi olla mahdollista, että perhekuntoutukseen ei saada perheitä?

Pitäkö meidän lähteä perheiden oville koputtelemaan...?

Minulle, vastaavalle ohjaajalle, perhekuntoutuslähetteiden niukkuus oli yllättävää. Olin ajatellut ennen perhekuntoutustoiminnan aloittamista, että lähetteistä tulee olemaan Puhtilassa ruuhkaa. Tästä asiasta kävin usein keskustelua perhekeskuksen johtajan, lastensuojelupäällikön sekä hyvinvointijohtajan kanssa. Luonnollisesti asiasta puhuttiin myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden palaverissa. Lähetteiden vähydestä johtuen jouduimme miettimään myös muunlaista perhekuntoutusmuotoa eli päiväkuntoutusta. Tämän toimintamallin hahmottaminen ja siitä puhuminen työntekijöiden kanssa aloitettiin ensimmäisen toimintasyklin aikana.

Toimintasyklin toinen laitospäiväjakso toteutettiin vain kahdella perheellä. Jaksolle ei löytynyt kolmatta perhettä, joka olisi halunnut osallistua perhekuntoutukseen. Tämä aiheutti sen, että **yksi perheohjaajapari oli ilman ns. omaa perhettä**. Vaikka osastolla oli paljon muunlaistakin työtä, mitä he pystyivät ja olivat halukkaita tekemään, aiheutti tilanne perheohjaajaparissa ajoittain turhautuneisuutta.

...en todellakaan toivo tätä kellekkään...

Toista tällaista jaksoa ei enää, kiitos

Tapaus opetti ryhmää huomaamaan, että vaikka oli nimetty omaohjaajaparit perheille, olivat perheet kuitenkin kaikkien ohjattavissa ja työskentelyn kohteena sekä työntekijät samanarvoisia. Tapahtuma mielestäni myös edesauttoi tiimiä keskustelemaan vaikeista asioista ja käsittelemään niitä rakentavasti. Perhekuntoutuksen tilanne asiakasmäärän suhteen vaikutti osaltaan siihen, että yksi perheohjaajista sanoutui irti kevään 2011 lopussa.

Työkuvaani kuului myös lastensuojelun perhetyön vastaavana ohjaajana toimiminen. Tämä aiheutti sen, että jouduin olemaan hyvin paljon pois Puhtilan osastolta sekä ihan suunnittelun alkuvaiheessa että itse toimintavaiheessa. Tämä mielestäni edesauttoi perheohjaajia ottamaan vastuuta, olemaan rohkeita ja luovia kehittämistyössä. Minulle oli tullut vahva tunne jo heti työskentelymme alkumetreillä perheohjaajien **osaamisesta ja ammattilaisuudesta**. Minun oli helppo jättää heidät suunnittelemaan, miettimään ja toteuttamaan perhekuntoutuspalvelua, itse lähtiesäni tekemään työtä lastensuojelun perhetyöntekijöiden kanssa.

Interwell-jakso kesäkuussa koettiin erittäin onnistuneeksi ja tarkoituksenmukaiseksi toimintatavaksi. Interwell-jakso vaati paljon suunnittelua ja etukäteistoimenpiteitä, mistä pitivät huolen perheohjaajapari joka oli viimeisellä kuntoutusjaksolla ilman perhettä. Jakso antoi hyvän mahdollisuuden havainnointien tekemiseen esimerkiksi vanhempien ja lasten keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja rajojen asettamisesta. Päivien aikana pystyi peilaamaan asiakkaiden käyttäytymistä varsinaisen kuntoutusjakson olevaan aikaan sekä antamaan hyvää palautetta edistymisestä.

Näitä jaksoja lisää!

Hei, kuuliksä miten se sano sille nätisti?

Itse en päässyt kesäjaksolle osallistumaan muiden työtehtävieni vuoksi. Sain jälkeenpäin sen vaikutelman, että kaikki jaksolle osallistuneet henkilöt olivat erittäin tyytyväisiä päivien ohjelmaan ja tunnelmaan.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOINEN SYKLI

5.1 Muutoksia perhekuntoutustyöryhmässä

Uuden palvelumuodon juurruttamisen ja uuden työryhmän tiimiytymisen kannalta yhden perheohjaajan irtisanoutuminen ei sattunut parhaimpaan mahdolliseen aikaan. Onneksi rekrytoiminen kävi vaivattomasti ”puskaradion” avustuksella. Perhekuntoutustiimi sai syksyllä 2011 uuden ja kokeneen lastensuojelun työtä tehneen henkilön ryhmäänsä.

Ensimmäisen toimintasyklin aikana perhekeskus Viisikko sai kuulla, että Oivan lastensuojeluun tullaan palkkaamaan lastensuojelun psykologi. Virka olisi aivan uusi Oivan lastensuojelun organisaatiossa. Psykologin huone tulisi sijaitsemaan perhekeskus Viisikossa. Psykologin saaminen lastensuojeluun ei ollut kuitenkaan aivan helppoa: paikka oli kahdesti avoinna ja hakijoita ei ollut määrällisesti paljon. Toinen hakukierros toi toivotun tuloksen: Oivan koulupsykologi halusi siirtyä lastensuojelun puolelle ja hän aloitti uudessa virassaan syksyllä 2011.

Kevään 2011 aikana työryhmämme sai miettiä, että minkälaista yhteistyötä odotamme ja toivomme psykologin kanssa olevan. Olimme hahmotelleet ja suunnitelleet kuinka haluaisimme psykologin tietotaitoa ja osaamista hyödyntävän perhekuntoutuspalvelussa. Yhdeksi hänen päätehtäväksi olimme ajatelleet keskusteluryhmän vetovastuun, suunnittelun ja toteuttamisen, koska huomasimme tämän toiminnon suhteelliseksi osastollamme. Ajattelimme moniammatillisuuden näkökulmasta, että psykologi osallistuisi aloitus-, väli- ja loppuneuvotteluihin. Psykologin tehtäviin myös kuuluisi olla yhteyshenkilönä kouluihin. Halusimme hänen osallistuvan perhetapaamisiin. Mietimme myös psykologin mahdollisuutta tarjota yksilöaikoja asiakkaillemme. Paljon siis halusimme.

Syksyn 2011 aikana hiljalleen alkoi hahmottua mihin kaikkeen psykologin aika riitti. Hänen työnkuvaansa kuului olla koko Oivan lastensuojelun psykologi eli kaikkeen mahdolliseen häntä oli mahdotonta saada. Yhteisen kehittelyn tuloksena saimme muotoiltua psykologin tehtävät perhekuntoutusosastolla.

Psykologin vastuulle tuli aikuisten keskusteluryhmistä vastaaminen. Perheohjaajista yksi vuorotellen oli psykologin työparina, kiertävä ryhmävuoro sovittiin aina

torstain palaverissa etukäteen. Psykologi osallistui kuntoutussuunnitelmaneevotte-luihin ja yhteistyö kouluun hoitui enimmäkseen hänen kauttaan. Sovimme, että jokainen aikuiskuntoutuja käy psykologin luona keskustelemassa yhden tai use- amman kerran kuntoutusjakson aikana. Näiden käyntien tarkoitus oli olla arvioiva ja suuntaan antava esimerkiksi mahdollista aikuispsykiatrian kontaktia varten. Psykologin yhteydenotolla tai läheteellä pystyttiin nopeuttamaan aikuisen pääsyä psykiatrisen hoidon piiriin. Terapiakäyntejä eivät nämä kohtaamiset olleet. Psyko- logi kirjoitti loppuyhteenvetoon oman näkemyksensä lapsen tilanteesta kuntoutus- jakson aikana sekä antoi mahdollisen suosituksen jatkotuesta.

Oivan lastensuojelun käytettävissä oli oma, nimetty lastenlääkäri. Toisen toimin- tasyklin aikana alkoivat muotoutua psykologin ja lastenlääkärin yhteiset säännöl- liset tapaamiset perhekeskus Viisikossa. Tapaamisissa tarkasteltiin mieltä painavia asiakasasioita, joita perhekeskus Viisikon henkilöstö oli etukäteen psykologille ilmoittanut. Psykologi tiedotti konsultaation tulokset, vinkit, ehdotukset ja toi- menpiteet, asianosaisille työntekijöille.

5.2 Kuntoutusjaksot

Toisen toimintasyklin aikana toteutettiin neljä laituskuntoutusjaksoa ajalla 8.8.2011–16.3.2012. Kaksi jaksoista oli seitsemän viikon mittaisia ja kaksi jaksoa kesti kahdeksan viikkoa. Kaikki kuntoutusjaksot sisälsivät yhden kotiharjoitusviik- kon. Kuntoutusjaksojen väliin jäi aina yksi viikko aikaa uusien perheiden tutus- tumiseen sekä myös aikaisemman jakson reflektointiin.

Perheitä jaksoilla oli yhteensä 10 eri perhettä. Näistä kolme perhettä oli kaksi per- hekuntoutusjaksoa peräkkäin. Yksi perhe keskeytti kahden päivän päästä kuntou- tuksen alettua. Tyhjään perhehuoneistoon saimme viikon sisällä uudet asukkaat. Yksi kuntoutusjakso oli jaettu puoliksi erovanhempien kesken. Tämän perheen kohdalla tapahtui myös perhekuntoutuksen keskeytys.

Kolmessa perheessä olivat molemmat vanhemmat mukana kuntoutuksessa. Yhden perheen kohdalla puolison epäsäännöllinen työssäkäynti sekä vanhempien yritys- toiminta tuottivat haastetta ja hankaluutta toteuttaa tarkoituksenmukaista kuntou- tustyötä. Toisessa perheessä vanhemmat erosivat perhekuntoutusjakson aikana.

Lapsia jaksoilla oli kaikkiaan 48, joista eri lapsia oli 20. Ikäjakauma vaihteli alle kaksivuotiaasta neljätoistavuotiaaseen nuoreen. Jokaisella perhekuntoutusjaksolla oli sekä alle kaksivuotiaita että teini-ikäisiä. Tämä aiheutti toisinaan tarkkaa suunnittelua toimintojen suhteen osastolla.

Kahdeksalla perheellä oli ollut yli vuoden asiakkuus lastensuojelussa ennen perhekuntoutukseen tuloa. Jokaisen perheen kohdalla avohuollon tukitoimenpiteenä oli tehty lastensuojelun perhetyötä. Kaksi näistä perheistä oli ylisukupolven olevia lastensuojeluperheitä. Seitsemän perheen kohdalla voitiin ajatella olevan huostaanoton uhka hyvin ilmeinen.

Suunnitelmallista ja tavoitteellista perhekuntoutustyötä tehtiin palveluprosessin mukaan tosin välillä soveltaen. Perheille, jotka olivat kaksi perhekuntoutusjaksoa peräkkäin, teimme kuntoutuksen puolesta välissä muutoksia läsnäoloon Puhtilassa. He eivät enää asuneet osastolla koko viikkoa vaan pääsivät aikaisemmin viettämään aikaa kotona ja perheohjaajat tekivät tiettyinä sovittuina päivinä perheisiin kotikäyntejä.

Toisen toimintasyklin kaikille perheille, jotka olivat siis olleet koko kuntoutusjakson, suosittelimme lastensuojelun asiakkuuden jatkamista. Yhdelle perheelle esitimme avohuollon sijoitusta perhekeskus Viisikon sijaishuolto-osastolle toteuttavaksi niin, että lastensuojelun perhetyöntekijä ja sijaishuollon työntekijä tekevät tiivistä yhteistyötä lapsen ja vanhemman kanssa.

Avohuollon tukitoimiksi perheille esitimme lastensuojelun perhetyötä, lähityöntekijää sekä tukiperhettä. Yhden perheen kohdalla huoli lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta oli niin valtava, että kuntoutusjakson aikana toteutettiin huostaanotto. Huostaanoton mahdollisuutta suosittelimme erään toisenkin perheen kohdalla, mutta perhe kotiutui jakson päätyttyä.

5.3 Kehittämispäivien satoa

Toisen toimintasyklin aikana pidettiin kaksi kehittämissiltapäivää. Ensimmäisessä kehittämissiltapäivässä olivat läsnä lastensuojelun sosiaalityöntekijät, perhekuntoutusryhmä ja lastensuojelupäällikkö. Ennen opintovapaalle lähdettyäni pidin kehittämissiltapäivän perhekuntoutusryhmälle.

Kehittämisiltapäivä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa toteutettiin keskustellen tammikuun lopussa 2012. Jokainen sai sanoa asian tai asiat mistä haluaa keskustelemaan, teemana Puhtilan perhekuntoutus. Iltapäivän anti oli meille Puhtilan työntekijöille hyvin positiivinen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät olivat kokeneet perhekuntoutuspalvelun hyvänä ja tarpeellisena sekä heidän mielestään perhekuntoutustyöryhmä vaikutti erittäin ammattitaitoiselta. Sosiaalityöntekijät arvostivat perheohjaajien taitoa käyttää esimerkiksi erilaisia työmenetelmiä perhekuntoutusasiakkaiden kanssa. Iltapäivän aikana tuli esille myös moneen kertaan se, että työryhmästämmme oli aistittavissa hyvä ryhmähenki ja huumori.

Keskustelua käytiin myös siitä, miksi perheitä oli niin vaikea saada tulemaan perhekuntoutukseen. Perhekuntoutuspalvelun saatavuus omana toimintana vaikutti kuitenkin olevan vielä uutta lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja tämän vuoksi he eivät ehkä osanneet palvelua täysin hyödyntää. Sovimme kehittämisiltapäivässä, että jatkossa tulemme panostamaan erityisesti perhekuntoutuspalvelun markkinointiin perheille. Ajattelimme, että mitä varhaisemmassa vaiheessa pääsisimme perheelle kertomaan Puhtilan toiminnasta, niin sitä todennäköisempää olisi saada motivoitunut perhe laituskuntoutusjaksolle.

Kehittämisiltapäivä osui ajankohtaan, jolloin kehittämishankkeen toinen toimintasykli oli päättymäisillään eli perhekuntoutuspalvelua oli saanut kaikkiaan 15 eri perhettä. Suurin osa sekä meidän perhekuntoutustyöryhmän että sosiaalityöntekijöiden mielestä olivat ns. oikeanlaisia perheitä perhekuntoutus Puhtilan toimintakonseptia ajatellen. Tämän kokemustiedon perusteella päätimme, että vaikeissa huolto- ja tapaamisriidoissa olevat perheet tullaan jatkossa rajaamaan perhekuntoutuspalvelun ulkopuolelle.

Päätimme myös yhtenäistää neuvottelukäytäntöjä. Sovimme, että aloitusneuvottelun vetovastuu tulee olemaan lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Väli- ja loppuneuvottelut ovat perhekuntoutuksen vastaavan ohjaajan vastuulla. Aikaisemmin neuvottelujen vetovastuut vaihtelivat. Yksi tärkeä asia minkä vielä sovimme, oli sosiaalityöntekijän saapuminen perhekeskus Viisikkoon noin puolituntia ennen varsinaisten neuvottelujen alkua. Käytäntö mahdollistaisi kiireisen sosiaalityöntekijän rauhoittumisen ja keskittymisen tulevaan neuvotteluun.

Minun ja perhekuntoutustyöryhmän kehittämisiltapäivä toteutettiin myös yhteisesti keskustellen 9.3.2012. Käsiteltäviä asioita oli perhekuntoutusesite, palautelomake, palaverihetket, psykologin työnkuva, lastensuojelun perhetyön kanssa tehtävä yhteistyö, perheohjaajien palkkaus, mahdollinen tutustumiskäynti sekä palautteen anto esimiehelle.

Mielestämme perhekuntoutus Puhtilasta ei ollut hyvää ja kunnollista esitettä annettavaksi asiakkaille ja yhteistyökumppaneille. Olin tehnyt yhden esitteen aivan perhekuntoutuksen alkuvaiheilla, kun perhekeskus Viisikossa oli avoimet ovet tammikuussa 2011. Tämän jälkeen esitteeseen ei ollut tehty muutoksia, vaan esiteasia oli jäänyt täysin unholaan. Mietimme, että järkevää olisi tehdä kunnollinen ja edustava esite perhekeskus Viisikosta, missä on eriteltyinä osastot toiminnollisesti. Olimme sitä mieltä, että kopiopaperille tehty esite ei ole vakuuttava, tyylikäs ja edustava. Päätimme ottaa asian puheeksi seuraavassa perhekeskus Viisikon yhteisessä palaverissa.

Palautelomaketta päätimme muokata niin, että kotiviikosta emme pyydä enää palautetta. Kyseinen kohta sai järjestään asteikolla yhdestä viiteen arvosanaksi viisi. Avoimiin kysymyksiin koskien kotiharjoitusviikkoa ei enimmäkseen vastattu.

Kävimme keskustelua paljon ryhmämme palaverikäyttäytymisestä. Tiedostimme ryhmämme olevan erittäin puhelias, iloinen, luova, temperamenttinen, avoin ja empaattinen. Tämä tuotti aika usein hankaluutta ja haasteellisuutta pysyä asiassa sekä aikataulussa. Tietynlainen ryhdittömyys ajoittain saattoi häiritä ryhmämme rauhallisempia jäseniä. Myönnän, että minä esimiehenä annoin huonoa esikuvaa työntekijöilleni. Koin olevani kiireinen, työpöytäni oli usein hyvin sekainen, unohtelin asioita ja myöhästelin. Päätimme ryhdistäytyä. Sovimme, että päivittäiset raporttihakemot alkavat ajoissa ja niistä ei myöhästellä. Keskiviikkoista palaveria johtaa vastaava ohjaaja ja perheohjaajat vuorottelevat sihteerinä ja pysymme aikataulussa. Kuntoutusviikon suunnittelupalaveri torstaisin oli ollut meille erityisen haastava yhteinen hetki. Ihmiset saattoivat puhua päällekkäin, huudella silloin tällöin huomautuksia ja rämähtää nauramaan. Yleensä palaveri alkoi myöhässä. Päätimme torstain palaveriajaksi klo 12.30–14.00. Viikkosuunnittelun kirjaajan tulee pitää huolen siitä, että tiimi pysyy asiassa. Päätimme, että jokainen perheohjaaja vuorotellen tulisi olemaan kirjaajana. Pidimme hyvänä käytäntönä sitä, että

päätetään etukäteen mahdolliset lastenhoitajat ja ne kirjoitetaan tauluun näkyville. Tällä tavalla jokainen tiimin jäsen tietää missä kukin työntekijä milloinkin on.

Perjantaipalaveri oli suunniteltu olevan kuluneen viikon purkupalaveri, reflektointia ja arviointia kuntoutustyöskentelystä ja asiakasperheistä. Tämä ei aina toteutunut, koska perheet eivät lähteneet lounaalta kotiin niin nopeasti kuin olimme oletaneet suunnitteluvaiheessa. Hyvin usein perjantain ruokailutilanteet saattoivat venyä yli tunnin mittaisiksi. Yhteisön periaatteisiin kuului, että omat jäljet siivotaan ruokailun jälkeen ja myös mahdolliset omat ruoat tyhjenetään viikonlopuksi pois jääkaapista. Näin ei tapahtunut. Perheiden syötyä astiat jäivät ruokapöydälle, ruoansotkuja ei pyyhitty tai lakaistu. Ruokailutila oli joskus hyvin siivottomassa kunnossa perjantairuokailun jälkeen. Perhekuntoutustiimiltä meni keittiön siivoamiseen ja jääkaapin tyhjentämiseen usein yli tunti, mikä oli pois tiimin yhteisestä palaverihetkestä. Tähän halusimme muutosta.

Päätimme muuttaa viikko-ohjelmaa. Aikaisemmin ohjelmassa oli luenut perjantain kohdalla, että kotiinlähtö on lounaan jälkeen. Korjasimme siihen, että kotiinlähtö perjantaisin on viimeistään klo 12.00. Sovimme kiertävästä viikoittaisesta siivousparista, joka pitää huolen koko viikon jääkaapin siisteydestä ja vastaa keittiön siivouksesta perjantaina. Päätimme aloittaa perjantaipalaverin klo 12.30, jolloin asioiden pohtimiseen tulisi jäämään tarpeeksi aikaa. Perjantaina henkilöstön työaika loppui yleensä viimeistään klo 15.00.

Halusimme terävöittää psykologin osuutta perhekuntoutusprosessissa. Sovimme, että jokaisen perhekuntoutuksen aloituspalaverin jälkeen työntekijät jäävät suunnittelemaan tarkemmin yhdessä psykologin työskentelyosuutta perheessä. Keskiössä olisi miettiä että mihin ja minkälaisiin tapaamisiin psykologin tulisi osallistua. Tämä käytäntö mahdollistaisi yhteisten tapaamisten laittamista kalenteriin heti, mikä tulisi helpottamaan kokonaisvaltaista kuntoutusjakson suunnittelua kyseisen perheen kohdalla.

Puhuimme lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen hyvästä ja tarkoituksenmukaisesta yhteistyöstä. Ollessani myös lastensuojelun perhetyön lähiesimies pidin luontevana ehdottaa tiimien yhteistä kehittämisiltapäivää keväällä 2012. Ehdotukseni hyväksyttiin.

Perhekuntoutustiimiä askarrutti, että olisiko heidän mahdollista päästä tutustumaan johonkin toimipisteeseen tai laitokseen missä tehtäisiin myös perhekuntoutusta. Suunnittelun alkuvaiheessa työryhmämme ei ehtinyt tutustumiskäyntiä tehdä. Mielestäni idea oli hyvä ja annoin suostumukseni tutustumiskäynnin suunnitteluun.

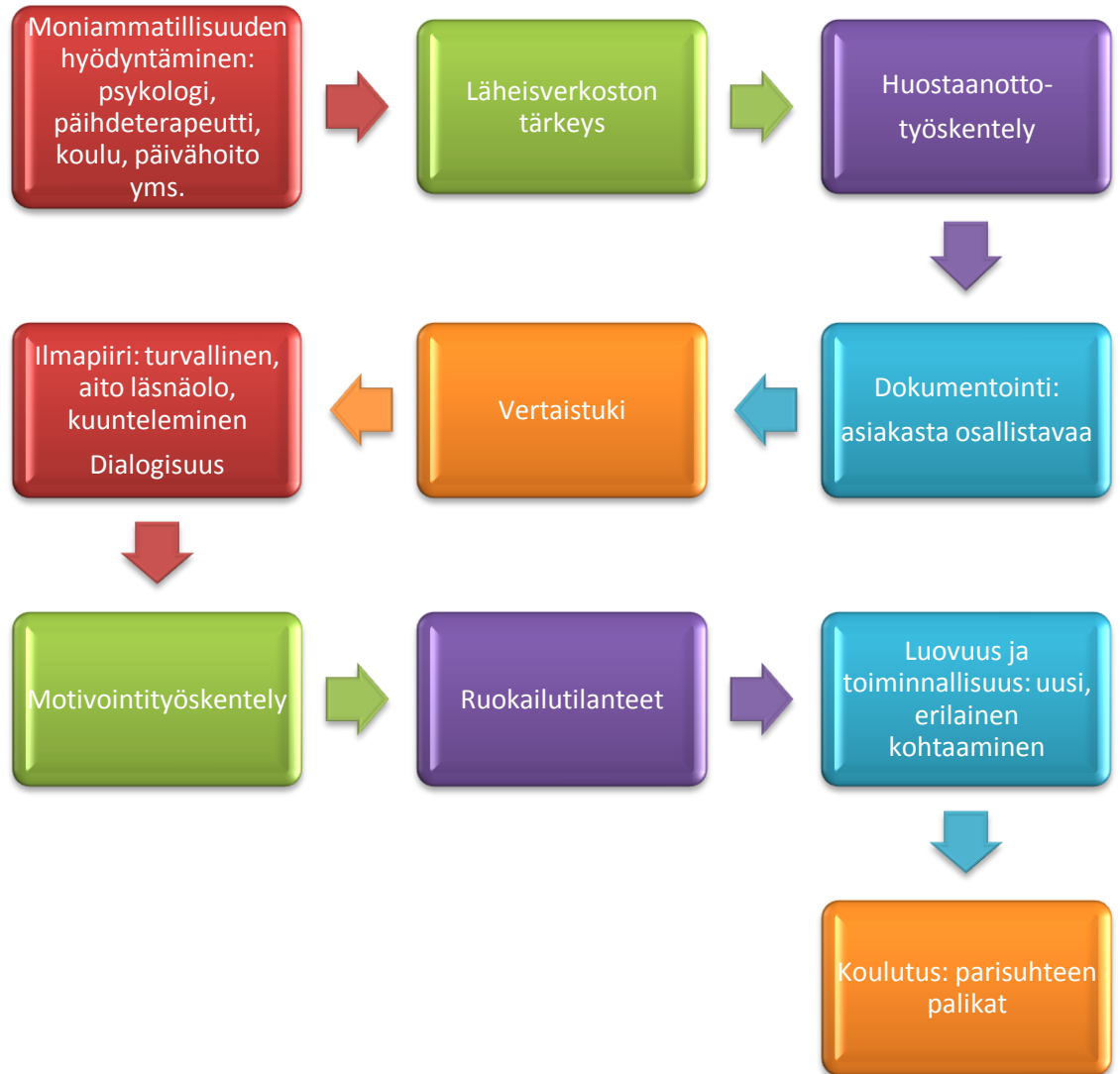
Perheohjaajia mietitytti heidän palkkauksensa ja he olivat sitä mieltä, että heidän työ on alipalkattua. Perusteluina he mainitsivat seuraavanlaisia asioita: 1) Perhekuntoutustyö on erittäin muuntautumiskykyä vaativaa. Työskentely on hyvin joustavaa: laitoskuntoutustyötä, avokuntoutustyötä ja kotiin tehtävää perhekuntoutustyötä. 2) Työntekijöiltä vaaditaan joustavuutta ja sopeutuneisuutta tilanteiden ennakoimattomuuteen. 3) Perheet ovat moniongelmaisia ja kuntoutusjaksoilla saattaa olla sängen suuri ikäjakauma lasten kesken: asetelma vaatii monenlaisten menetelmien hallitsemista. 4) Perhekuntoutustyötä tehdään asiakkaan kanssa erittäin intensiivisesti päivittäin: asiakkaat ovat iholla. Kerroin työntekijöille kirjaavani nämä heidän ajatuksensa ja viestittäväni asioista esimiestäni.

Kehittämisiltapäivässä annoin positiivista palautetta perhekuntoutustyöryhmästä. Kerroin olevani hyvin tyytyväinen heidän työskentelytapansa. Heidän kanssaan oli ollut ilo tehdä kehittämistyötä. Vaikka matkan varrella oli ollut erittäin vaikeita ja haasteellisia tilanteita, niin oli vaikuttavaa huomata kuinka työntekijöistä huokui positiivinen asenne. Kerroin olevani heistä erittäin ylpeitä.

Lopuksi pyysin ryhmäläisiä kertomaan minulle palautetta esimiestyöskentelystäni. Työntekijät olivat pitäneet tyylistäni johtaa kuntoutussuunnitelmanneuvotteluja. Heidän mielestään olin napakka, suora ja osasin kuunnella asiakasta. Työntekijät antoivat minulle kiitosta, että olin ollut hyvin heidän käytettävissään ja olin ollut apuna kriisitilanteissa. Heidän mielestään oli rauhoittavaa tietää, että ollessani pois osastolta minut saisi aina kiinni puhelimitse. Tiimin jäsenet pitivät tärkeänä, että luotin heihin työntekijöinä. Työntekijät pitivät minun rennosta johtamistyylistä. Työskentelyssäni vahvuutena nähtiin se, että olin työskennellyt aikaisemmin sosiaalityöntekijänä: monet perhekuntoutusperheet olivat minulle tuttuja. Kehittävänä asiaksi työntekijät mainitsivat, että laittaisin työhuoneen oveeni lapun milloin olen osastolta pois.

5.4 Kehittämishankkeen toisen toimintasyklin havainnointia ja reflektointia

Kehittämishankkeen toisen toimintasyklin aikana toteutui neljä perhekuntoutusjaksoa. Kuvioon 13. olen koonnut syklin havainnointia ja reflektointia.

KUVIO 13. Kehittämishankkeen toisen toimintasyklin havainnointia ja reflektointia.

Psykologin saaminen osaksi työryhmäämme oli mielestämme erittäin merkityksenkäs asia. Hän toi omalla erikoisosaamisella uudenlaisia näkökantoja perheiden ja lasten tilanteisiin, joita emme ehkä olisi osanneet huomioida. Perhekuntoutuksessa tarvitaan monenlaista osaamista. Perheen kuntoutumista tukee moniammatillisen tietotaidon hyödyntäminen ja eri ammattiryhmien sitoutuminen siihen (Laine ym. 2010, 141–142). Päävastuullisena keskusteluryhmien ohjaajana hän

mahdollisesti strukturoidumman ohjelman ja sisällön. Nähtävissä oli kuinka psykologi käsitteenä loi kuntoutusasiakkaissa sekä yhteistyökumppaneissa kunnioittavaa asennetta perhekuntoutustyöskentelyä kohtaan.

Moniammatillisuuden ja yhteistyön merkitys oli toisen toimintasyklin aikana ensiarvoisen tärkeässä asemassa (ks. Pärnä 2013; Veijola 2004). Perhekuntoutuksessa tärkein osaaminen syntyy suhteessa asiakkaisiin ja osana moniammatillista toimintaa (Laine ym. 2010, 141–142). Jokaisen perheen kohdalla tehtiin jonkinasteista yhteistyötä moniammatillisesti. Eniten työskenneltiin lastensuojelun perheyön, päihdeterapeutin, koulun ja päivähoidon kanssa. Linnakangas ja Lehtoranta (2009, 53) tähdentävät, että kuntoutuksen onnistumiseksi on tärkeitä saada lapsen lähiaikuisia päivähoidosta tai koulusta perheen tueksi ja luoda yhteisiä käytäntöjä lapsen lähiaikuisten kanssa päivähoidossa ja koulussa. Aikuispsykiatria oli myös tärkeässä asemassa useiden perheiden kohdalla. Yleisesti, oman havainnointini perusteella, voi sanoa moniammatillisuuden ja yhteistyön sujuvan hyvin. Yhteistyökumppanit olivat mielissään, että heidät otettiin työskentelyyn mukaan asiakkaiden tukemiseksi. Asiakasperheet olivat myös tyytyväisiä yhteisiin neuvotteluihin. Eräs asiakas sanoikin:

On se hyvä että ollaan kaikki tässä saman pöydän ympärillä, että ei tartte jokaiselle aina erikseen kertoa näitä juttuja.

Moniammatillisuuden ja yhteistyön esteinä koin kehittämishankkeen aikana, samoin kuin Sinko ja Muuronen (2013, 33) lastensuojelun nykytilan selvityksessään, yhteistyökumppaneiden vähäisen tiedon lastensuojelusta ja sen periaatteista. Välillä tuli vaikutelma myös siitä, että meidän toimintaan ei luotettu. Meitä jopa pelättiin ja eräs yhteistyökumppani sanoikin, että ”*meinaatteko ottaa lapset äidiltään pois*”. Luottamuksen syntyminen on moniammatillisen yhteistyön toimivuuden ja jatkumisen kannalta oleellista (Pärnä 2012, 147). Toisaalta ajoittain oli tunne, että perhekuntoutus Puhtila koettiin kaikkivoipaiseksi tukimuodoksi ja meiltä odotettiin ”ihmettä”.

Asiakkaan **läheisverkoston** tiedostaminen ja sen mukaan ottaminen kuntoutusprosessiin oli huomattava asia molempien toimintasykliden aikana. Ammatillisilla tulisi olla taitoa hyödyntää asiakkaan luonnollista verkostoa ja omaisia. Oma asiantuntijuutta voidaan häivyttää vuorovaikutustilanteissa taka-alalle antamalla

ääni niille, joilla on ennestään vahva asiakkaan asema elämässä. Läheisverkoston sitouttaminen voi ulottua asiakkaan elämässä jatkossa aikaan, jolloin kriisitilanne on jo ohi. (Mönkkönen 2007, 131–132.) Yllättävää mielestämme oli huomata se, että asiakkaan toimintakykyyn vaikuttavista asioista hänen toimintaympäristönsä ihmiset olivat erittäin tärkeä ja vaikuttava elementti (ks. Linnakangas ym. 2010, 50). Toimintasykliä aikana oli nähtävissä sekä asiakasta tukevia verkostoja että myös päinvastoin.

Kehittämishankkeen toisen syklin aikana yhden perheen kohdalla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä teki päätöksen huostaanotosta. **Huostaanoton uhka** oli ollut jo ilmeinen ennen perhekuntoutuksen aloittamista, mutta perhekuntoutus markkinointiin perheelle vielä yhtenä mahdollisuutena. Perheen tilanne oli puhuttava työyhteisössämme. Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa oli äärimmäisen tärkeätä ja saimme häneltä vahvistusta ja tukea huolenaiheillemme. Mietimme, että kuinka tärkeätä on työntekijöiden sekä perheen tiedostaa, jos perhekuntoutuksen alkaessa huostaanoton uhka on ilmassa. Näin voi perhekuntoutuksen ensisijaisena tavoitteena olla näytön saaminen sijoituksen perusteeksi eli näytön kerääminen siitä, ettei perhe ole autettavissa avohuollon tukitoimilla. Tämän perheen kohdalla aloimme melko pian kuntoutusjakson alkaessa tehdä työtä perheen vanhempien kanssa inhimillistä huostaanottoa ja sijoitusta ajatellen (ks. Hurtig 2010, 249 Kumpulainen & Valkonen 2005, 15). Toinen huoltajista antoi palautetta toiminnastamme: ”*Tuntuu kädenojennukselta*”. Koin, että perheen perheohjaajapari oli ensiarvoisen tärkeä tuki vanhemmille huostaanottoasiaa työstettäessä (ks. Tuloksellisuustarkastuskertomus 2012, 202). Oli hyvä huomata, että tämänkaltainen työskentely luonnistui perhekuntoutusosastolla.

Myös toisen toimintasyklin aikana **dokumentointi** nousi puheissamme usein esiin. Tarkastelimme asiaa sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan eli perheen näkökulmasta. Mietimme loppuyhteenvetoon liittyen, että välittykö siinä asiat lukijalle ymmärrettävästi ja onko lukijan saama informaatio riittävää ja tarkoituksenmukaista? Sosiaalityöntekijän näkökulmasta asian merkityksellisyys tuli esille siinä mielessä, että he usein olivat vain sen tiedon varassa mitä asiakkaista dokumenteissa oli kirjoitettu. Asiakkaiden kohdalla pohdimme sitä, että millaista heidän elämästään kirjoitettu teksti heidän itsensä mielestä on. Onko teksti ymmärrettävää vai onko esimerkiksi tekstissä käytetyt käsitteet sellaisia, jotka eivät aukea

heille? Näiden keskustelujen pohjalta kehitimme enemmän asiakasta osallistavaa dokumentointitapaa (Kääriäinen 2003, 180). Perheohjaajat esimerkiksi kertoivat asiakkaalle etukäteen, mitä asioita he aikovat kirjoittaa tai he tiedustelivat, mitkä asiat olisi tärkeää asiakkaan mielestä kirjata ylös. Perheohjaajat alkoivat myös kirjaamisen jälkeen näyttää asiakkaalle mitä on kirjattu. Sovimme myös, että loppuyhteenvedo tuli olla valmis ennen lopetuspalaveria. Tämä mahdollisti sen, että perheohjaajapari pystyi käymään yhteenvedon asiakasperheen kanssa läpi ja tekemään tarvittavia muutoksia ennen virallista neuvottelua.

Vertaistuen merkityksellisyys näyttäytyi toisen toimintasyklin aikana. Nähtävissä oli kuinka vanhemmat hyötyivät perhekuntoutuksen ryhmäpainotteisesta työskentelystä sekä yhteisöllisyydestä. Vanhemmat kokivat saavansa apua saamastaan tuesta samassa elämäntilanteessa olevilta asiakkailta. Vanhemmat kokivat tärkeänä keskustelun mahdollisuuden, yhteisen toiminnan ja yhteisössä tapahtuneen ajatustenvaihdon (ks. Haaranen 2012, 63; Pärnä 2010, 262). Loppuneuvotteluissa kysyttäessä vanhemmilta, että mikä kuntoutusjaksolla on ollut parasta, saimme vastauksiksi muun muassa:

keskustelut, uudet tuttavuudet

aikusten ryhmät ovat olleet mieleenpainuvia

yhteinen tekeminen

saanut paljon neuvoja ja vinkkejä

Itse pohdin paljon perhekuntoutustyöryhmän taitoa tehdä asiakkaiden oloa Puhtilassa **turvalliseksi**. Perheohjaajat olivat aina saatavilla ja mielestäni oma nimetty perheohjaajapari nousi hyvin merkittävään asemaan perheiden keskuudessa kuntoutusjaksolla. Lasten näkökulmasta katsottuna oli havaittavissa lähes kaikkien lapsiasiakkaiden kokemus turvallisesta aikuisesta: sopivasti rakkautta ja rajoja. Perhekuntoutusosastolla oli voimakkaasti läsnä asiakkaiden elämäntarinoiden ja ongelmien kuunteleminen. **Aidon kiinnostuksen, läsnä olon ja kuuntelemisen** kautta pystyimme näiden tarinoiden avulla löytämään ratkaisuja sen hetkiseen pulmaan. Mielestäni asioiden yhteinen pohtiminen, hämmästyminen ja ihmettely yhteisössä auttoivat luomaan turvallisen ilmapiirin ja hyvät edellytykset avoimelle dialogille ja erilaisten näkökulmien esiintuomiselle. Mönkkösen (2002, 37–39)

mukaan auttamisessa ei tule pyrkiä vain yhteisymmärrykseen ja minimoimaan ristiriitatilanteita vaan käynnistämään erilaisia näkökohtia kohtaamaan toisensa.

Kehittämishankkeen toinen toimintasykli oli erittäin pulmallinen liittyen **perheiden saamiseen kuntoutusjaksoille**. Kaikki neljä laituskuntoutusjaksoa jouduimme suunnittelemaan niin, että meillä ei ollut täyttä varmuutta kuinka monta perhettä tai minkälaisia asiakkaita jaksoille osallistuisi. Työntekijäryhmältä tämä edellytti joustavuutta, kärsivällisyyttä ja luovuutta kuntoutusjaksoja suunniteltaessa. Perheiltä tilanne vaati nopeata päättämistä jaksoille osallistumisesta, mikä ei ehkä vaikuttanut suotuisasti perheen motivaatioon. Linnakankaan ja Lehtorannan (2009) raportissa osallistuvan perheen ja lapsen **motivaatio** nähtiin perhekuntoutuksen tuloksellisuuden keskeiseksi tekijäksi.

Ruokailutilanteet yhteisössä korostuivat toisen toimintasyklin aikana. Perhekuntoutusasiakkaat saivat valmiin lämpimän ruoan lounaalle ja päivälliselle. Aamu-, väli- ja iltapalaa jouduttiin hieman valmistelemaan. Enimmäkseen ruokailuhetket onnistuivat hyvin, erityisesti lounas- ja päivällisaikaan. Yhteisön jäsenet kahden perheohjaajan kanssa viettivät merkityksellisiä hetkiä ruoan äärellä. Monille perheille yhtä aikaa syöminen oli uutta ja ihmeellistä, mitä piti opetella. Kaikon (2004) perhekuntoutushankkeen loppuraportissa nähtiin ruokailutilanteiden tuovan esille käyttäytymismalleja, valtasuhteita sekä perheen tavan toimia vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Yhteiset ateriahetket tarjosivat myös hyviä tilanteita työskentelylle ja asioiden puheeksi otolle tässä ja nyt. (Kaikko 2004, 51). Ruokailutilanteet olivat myös kasvatuksellisia hetkiä. Lapset saivat opetella omia ruokailutaitoja sekä kotiruoan syömistä. Kiinteän ruoan aloittaminen toteutui monen pikkulapsen kohdalla perhekuntoutusjakson aikana. Työntekijöiden puheessa ruokaan liitettiin vahvasti käsitteet hoivaaminen ja huolen pitäminen (Kainulainen 2008, 76).

Luovuuden ja toiminnallisuuden hyödyntäminen korostui toisen toimintasyklin aikana merkittävästi. Nähtävissä oli kuinka esimerkiksi musiikkihetket, liikunta ja tanssi sekä kirjoittaminen mahdollistivat uuden ja erilaisen kohtaamisen ja kokemisen. Toimintojen avulla asiakas löysi itsestään tunteita ja persoonallisuuspiirteitä, joita hän ei ollut aikaisemmin itsestään havainnut tai kyennyt kohtaamaan. Kuusrainen (2002, 64–65) totesi tutkimuksessaan toiminnallisuuden palvelevan

voimaantumisprosessia. Toiminnallisuuden avulla voitiin luoda positiivinen ilma-
piiri jonka avulla merkitykselliset kokemukset, elämykset ja oivallukset kasvatti-
vat asiakkaassa niitä tekijöitä, joita tarvittiin voimaantumiseen. Myös Hurtigin
(1999, 108) mielestä perheen myönteiset kokemukset saattavat eheyttää perheen-
jäsenten kuvaa omasta itsestään, perheestään ja arjestaan sekä parantaa itseluotta-
musta ja omaa ihmisarvon kokemusta.

Perhekuntoutustyöryhmä pääsi osallistumaan **Parisuhde palikat - koulutukseen**
syksyllä 2011. Koulutus oli työntekijöiden kertomuksen mukaan erittäin hyvä ja
onnistunut. Menetelmä koettiin huomattavana lisänä perhekuntoutuksen työkalu-
pakissa.

6 ASIAKKAIDEN KÄSITYKSET PERHEKUNTOUTUS PUHTILASTA

6.1 Puhtilan palautelomake

Kehitimme Puhtilan palautelomakkeen tammikuussa 2011 ennen aktiivisen perhekuntoutuksen aloittamista. Palautteesta muodostui kuusisivuinen lomake. Vaikka ounastelimme, että monisivuinen lomake on työläs asiakkaille täytettäväksi, halusimme kokeilla lomaketta. Lomakkeessa oli yhteensä viisi kysymyssarjaa. Neljä kysymystä oli asteikkokysymyksiä. Viimeinen eli viides kohta oli avoin kysymys koskien perhekuntoutuksen hyviä ja huonoja puolia.

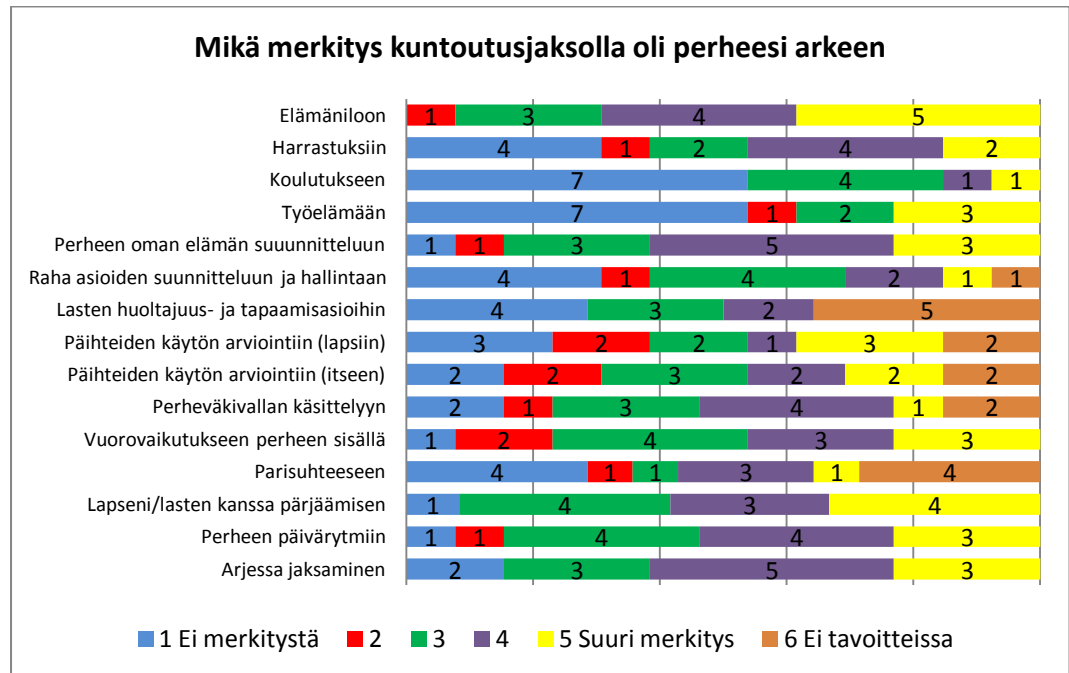
Tarkastelen tässä luvussa palautelomakkeen kolmea asteikkokysymystä. Koska yhtä asteikkokysymystä muutettiin kehittämishankkeen aikana, jätän tämän koti-harjoitusviikkoa koskevan kohdan tarkastelematta. Palautelomakkeen avoimen kysymyksen jätän myös tarkastelun ulkopuolelle.

Palautelomakkeita palautettiin kuudelta perhekuntoutusjaksolta yhteensä 13 kappaletta. Yksi perhe palautti kaksi lomaketta, vanhemmat tekivät molemmat oman palautteen. Erään perheen vanhempi oli antanut palautteen suullisesti ohjaajille ja hän ei enää suostunut tekemään palautetta kirjallisesti. Lomakkeen oli pääsääntöisesti täyttänyt perheen vanhempi/huoltaja. Vaikka yhdessä palautteessa oli sekä vanhemman että lapsen arvio perhekuntoutuksesta, käsittelemme lomakkeita ainoastaan vanhemman näkökulmasta. Koska yhdessä molempien vanhempien perheissä vanhemmat ovat täyttäneet arvionsa samaan lomakkeeseen, on vastaajia enemmän kuin palautelomakkeita.

Palautelomake muistutti Likert - asteikolla tehtyä kyselylomaketta. Likert - asteikko on yleensä 1–5 portainen, joissa ääripäinä ovat ”täysin samaa mieltä” ja ”täysin eri mieltä” sekä numero kolme kuvaa ”ei samaa eikä eri mieltä” (Heikkilä 2008, 53). Puhtilan lomakkeeseen emme olleet määritelleet asteikon numeroita 2–4. Tarkastelen Puhtilan palautelomaketta kokonaislukujen kautta.

6.2 Perhekuntoutusjakson merkitys perheen arkeen

Kysymyksessä Mikä merkitys kuntoutusjaksolla oli perheesi arkeen arvioitiin 14 eri kohtaa asteikolla 1–5. Numero yksi kuvasi ei merkitystä ja numerolla viisi oli suuri merkitys (kuvio 14). Jos asiakas koki, että joku asia ei ollut perheen kuntoutussuunnitelman tavoitteissa, hän antoi arvosanan kuusi. Vastaajia oli 13, koska yhdestä palautelomakkeesta oli jäänyt kopioimatta kyseinen sivu.

KUVIO 14. Perhekuntoutusasiakkaiden näkemykset kuntoutusjakson merkityksellä perheen arkeen (N=13).

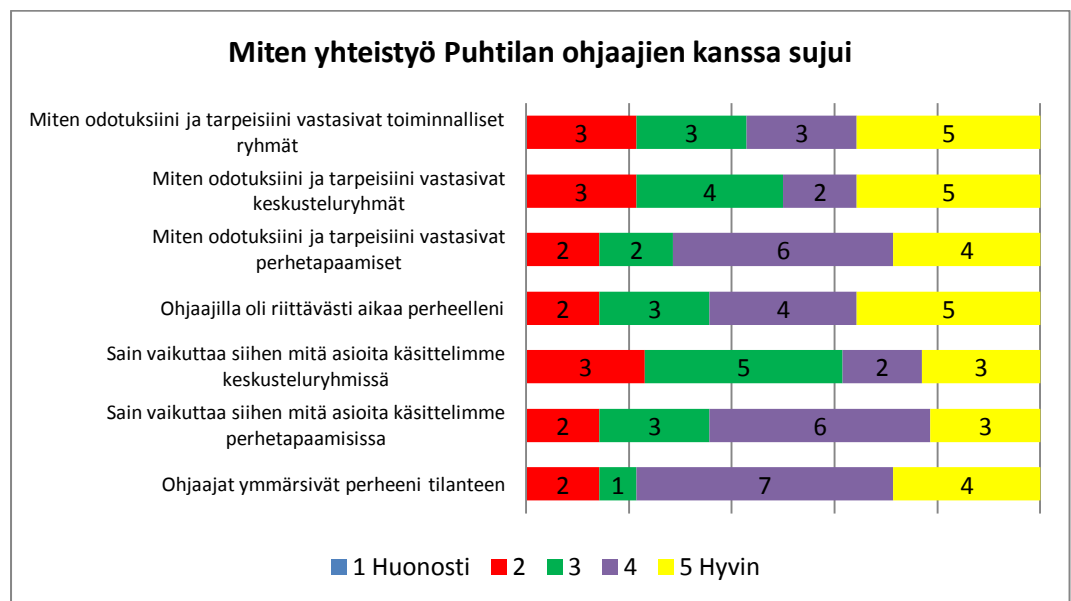
Vahvimman tuen sai näkemys, että perhekuntoutusjaksolla oli ollut merkitystä elämäniloon. Yli puolet vastanneista arvioi perhekuntoutusjaksolla olleen merkitystä arjessa jaksamiseen. Lähes puolet vastanneista koki kuntoutusjaksolla olleen merkitystä perheen päivärytmiin. Vastanneista kolme viidestä oli sitä mieltä, että kuntoutusjaksolla oli ollut merkitystä lasten kanssa pärjäämiseen. Vastaajista neljäsosa katsoi perhekuntoutusjaksolla olleen suuri merkitys lasten kanssa pärjäämiseen.

Perhekuntoutusjaksolla ei näyttänyt olleen merkitystä harrastuksiin, koulutukseen, työelämään, raha-asioden suunnitteluun ja hallintaan. Lasten huoltajuus- ja tapaamisasioihin ja parisuhteeseen kuntoutusjaksolla ei ollut merkitystä. Päihteiden

käytön arviointi suhteessa lapseen koettiin myös merkityksettömäksi. Parisuhde ja lasten huoltajuus- ja tapaamisasiat näyttäytyivät enimmäkseen asioilta, joita ei ollut vanhempien tavoitteissa kuntoutussuunnitelmassa.

6.3 Asiakkaiden käsitykset yhteistyöstä perheohjaajien kanssa

Kysymyksessä Miten yhteistyö Puhtilan ohjaajien kanssa sujui (kuvio 15.) arvioitiin seitsemää eri asiaa asteikolla 1–5. Numero yksi kuvaa yhteistyötä huonoksi ja numero viisi osoittaa yhteistyön hyväksi.

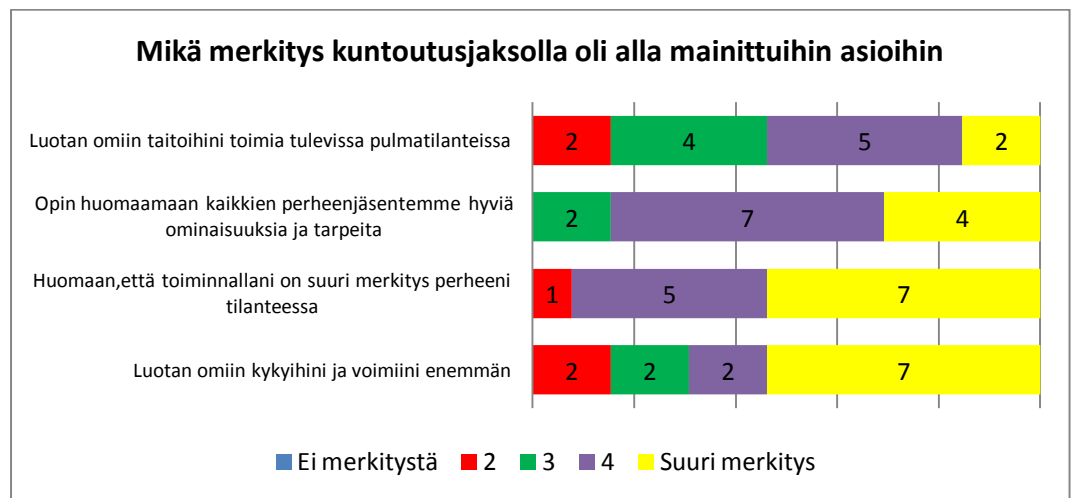

KUVIO 15. Perhekuntoutusasiakkaiden näkemykset yhteistyöstä perheohjaajien kanssa (N=14).

Vahvimman tuen saa näkemys, että perhetapaamiset vastasivat perheiden odotuksiin ja tarpeisiin. Yli puolet vastaajista koki, että he saivat vaikuttaa asioihin mitä perhetapaamisissa käsiteltiin. Noin puolet vastaajista oli sitä mieltä, että toiminnalliset - ja keskusteluryhmät vastasivat heidän odotuksiin ja tarpeisiin. Yli puolet vastaajista katsoi, että ohjaajilla oli riittävästi aikaa perheelle. Vastaajista neljä viidestä oli sitä mieltä, että perheohjaajat ymmärsivät perheen tilanteen. Yli puolet vastaajista koki, että he eivät saaneet vaikuttaa keskusteluryhmien aiheisiin. Merkittävää on, että arvosanaa yksi eli huonosti ei antanut kukaan vastaajista.

6.4 Perhekuntoutusjakson merkitys vanhemman toiminnassa kuntoutusjakson jälkeen

Perhekuntoutusjakson merkitystä vanhemman omassa toiminnassa kuntoutusjakson jälkeen (kuvio 16.) ilmaistiin neljän eri teeman avulla asteikolla 1–5. Numero yksi edusti jakson olevan merkityksetön ja numero viisi osoitti jaksolla olevan suuri merkitys. Vastaajia oli 13, koska yhdestä palautelomakkeesta oli jäänyt kopioimatta kyseinen sivu.

KUVIO 16. Perhekuntoutusasiakkaiden näkemykset kuntoutusjakson merkittävyydestä vanhemman omaan toimintaan (N=13).

Vastaajista yhtä lukuun ottamatta oli sitä mieltä, että he huomasivat omalla toiminnallaan olevan suurta merkitystä perheen tilanteessa. Vastaajista reilusti yli puolet katsoi, että hänellä oli vanhempana lisääntynyt luottamus omiin kykyihin ja voimiin. Vastaajista lähes kaikki oli oppinut huomaamaan kaikkien perheenjäsentensä hyviä ominaisuuksia ja tarpeita. Noin puolet vastaajista koki luottavansa omiin taitoihin tulevissa pulmatilanteissa.

6.5 Palautelomakkeiden yhteenveto

Perhekuntoutus Puhtilan palautelomakkeen tarkoitus oli selvittää kuinka vanhemmat olivat kokeneet kuntoutusjakson Puhtilassa. Palautelomakkeesta tarkastelin kolmea asteikkokysymystä: 1) Mikä merkitys kuntoutusjaksolla oli perheesi arkeen? 2) Miten yhteistyö Puhtilan ohjaajien kanssa sujui? ja 3) Mikä merkitys

kuntoutusjaksolla oli liittyen a) omiin kykyihin ja voimavaroihin, b) oman toiminnan huomioimiseen, c) perheenjäsenten hyvien ominaisuuksien ja tarpeiden huomaamiseen sekä d) luottamukseen omiin taitoihin toimia tulevissa pulmatilanteissa.

Yhteenvedona palautelomakkeista voidaan todeta, että Puhtilan perhekuntoutusjaksoilla oli ollut positiivista merkitystä kaikkien perheiden kohdalla. Vanhempien voimavarojen vahvistaminen oli ollut perhekuntoutus Puhtilan tavoite ja se oli asiakaspalautteiden mukaan toteutunut. Perhekuntoutusasiakkaat olivat kokeneet saaneensa kuntoutusjaksolta elämäniloa arkeen sekä jaksot olivat auttaneet vanhempia arjessa jaksamisessa. Moni vanhempi oli kokenut saaneensa lisää tukea ja apua lapsen kanssa pärjäämiseen. Kuntoutusjaksolla löytynyt päivärytmi oli merkittävä perheen arkea helpottava asia. Linnakankaan ja kumppaneiden (2010, 41) raportissa todetaan vanhempien kuntoutuksesta saaman tuen merkityksen olevan kuntoutuksen vaikutusten arvioinnin kannalta keskeinen. Lapsen hyvinvointi lisääntyy, kun vanhempi löytää voimavaroja, saa lisää tukea vanhemmuuteen ja jaksamiseen arjessa. Vanhemman kyky kantaa vastuuta perheen turvallisesta arjesta on verrannollinen vanhemman jaksamiseen (Pärnä 2010, 48).

Asiakaspalautteiden perusteella voidaan tulkita, että perheet olivat kokeneet perhekuntoutuksen olleen asiakaslähtöistä. Kiireettömyys, luottamus, ymmärtäminen, arvostus, aitous ja välittäminen ovat Laitisen (2008) mukaan asiakaslähtöisyyteen liitettäviä elementtejä. Perhekuntoutusasiakkaat kokivat, että työntekijöillä oli ollut heille riittävästi aikaa ja ohjaajat olivat ymmärtäneet perheiden tilanteet hyvin. Perhetapaamiset vastasivat perheiden odotuksia ja tarpeita sekä perheet saivat itse vaikuttaa perhetapaamisten sisältöön. Myönteisen asiakassuhteen ja vuorovaikutuksen tärkeys työn onnistumisen kannalta on merkittävää (Kananoja 2007; Myllärniemi 2007; Hurtig 2003; Heino ym. 2000). Lastensuojelunvanhemmille arvostetuksi tulemisen kokemus on usein voimaannuttava ja kuntouttava (Pärnä 2010, 269).

Vanhemmat kokivat, että toiminnalliset - ja keskusteluryhmät vastasivat heidän odotuksiaan ja tarpeitaan. Myös Linnakankaan ym. raportissa (2010, 51) vanhemmat olivat kokeneet saaneensa apua vertaistuesta, jota ryhmäpainotteinen kuntoutus oli tarjonnut. Laine ja kumppanit (2010, 156–157) toteavat ryhmätoiminto-

jen olevan tärkeä osa perhekuntoutusta. Ryhmätoiminnan avulla voidaan tarjota tukea samankaltaisessa elämäntilanteessa oleville perheille. Ryhmästä saatava vertaistuki tarjoaa uusia näkökulmia omaan elämäntilanteeseen. Toiminnallisten menetelmien avulla mahdollistetaan osallistujille onnistumisen kokemuksia ja autetaan heitä löytämään itsestään voimavaroja ja vahvuuksia tekemisen avulla.

Vanhemmat olivat kokeneet, että he eivät saaneet vaikuttaa keskusteluryhmien aiheisiin. Lastensuojelullisessa perhekuntoutustyössä toiminnan konteksti vaikuttaa ryhmän aiheisiin. Kainulainen (2008, 85) toteaa, että esimerkiksi vanhemmuuteen liittyvät harjoitteet ovat asioita, joihin vanhemmilla ei ole juurikaan itsellä vaikuttamismahdollisuuksia, vaan aiheet liittyvät ikään kuin automaattisesti ryhmän lähtökohtiin. Perhekuntoutustyön orientaatio asettaa reunaehdot toiminnalle, päämääränä on perheen hyvinvoinnin edistäminen.

Kaikki perheet olivat kokeneet oman tilanteensa muuttuneen perhekuntoutuksen aikana. Perhekuntoutusjaksot olivat auttaneet vanhempia luottamaan omiin taitoihin ratkoa pulmatilanteita jatkossa. Perhekuntoutusjaksoilla vanhemmat olivat oppineet huomaamaan perheenjäsenten hyviä ominaisuuksia ja tarpeita. Perhekuntoutusjaksot olivat auttaneet vanhempia huomaamaan oman toimintansa merkityksen perheen tilanteessa. Puhtilan perhekuntoutusjaksoilla vanhemmat olivat saaneet voimavaroja ja he luottivat omiin kykyihinsä ja voimiinsa enemmän kuin ennen kuntoutusta. Kaikko (2004) näkee kuntoutumisen käsitteenä siten, että kuntoutuksessa painopiste on parempaan päin menossa. Perhekuntoutuksen myönteisistä vaikutuksista perheen elämään ovat raportoineet myös Linnakangas ym. (2010), Kainulainen (2008) ja Hurtig (1999).

7 PERHEKUNTOUTUS PUHTILA TYÖRYHMÄN KERTOMUKSENA

7.1 Kertomuksen rakenne ja keskeiset merkityssisällöt

Perhekuntoutustiimin kaikki seitsemän työntekijää tekivät kirjoitelman perhekuntoutus Puhtilasta. Olin ohjeistanut tiimin jäseniä miettimään tarinoissaan Puhtilan toimintaperiaatteita, onnistumisen kokemuksia, kehittämisen tarpeita sekä Puhtilan tulevaisuutta. Pyysin työryhmää kirjoittamaan korkeintaan neljän sivun tarinoita. Yhteensä sain luettavakseni 25 sivua. Kirjoitelmien analyysi tapahtui luvun 3.3. mukaisesti.

Perheohjaajien ja lastensuojelun psykologin kirjoituksissa syntyneen aineiston pohjalta rakentuva kertomus perhekuntoutuspalvelu Puhtilasta tarjoaa kuvan siitä miten perhekuntoutuksessa toteutuu toimintaperiaatteet 1.) lapsi keskiössä, 2.) asiakaslähtöisyys, 3.) moniammatillisuus ja yhteistyö, 4.) voimavarakeskeisyys ja voimaantuminen työntekijöiden kokemana. Tarinoissa on koossapitävinä säikeinä myös ajatukset siitä, 5.) miten työryhmä on onnistunut perhekuntoutustyössä ja 6.) missä vielä pitää kehittyä sekä 7.) näky perhekuntoutuksen tulevaisuudesta. Kertomuksissa olen pyrkinyt mahdollisimman kuvaavasti tuomaan esille sen, millaisena perhekuntoutus Puhtila on näyttäytynyt työryhmälle.

7.2 Perhekuntoutus Puhtilan toiminta

Työmme perusta on lapsi ja lähtökohta työllemme on lapsen etu.

Pyysin työntekijöitä miettimään kirjoitelmissaan kuinka lapsi näkyy perhekuntoutus Puhtilassa. Työntekijöiden kirjoituksissa esiintyneet ajatukset ja kokemukset siitä, miten perhekuntoutusosasto Puhtilassa toteutuu toimintaperiaate lapsi keskiössä, esitän kuviossa 17.

KUVIO 17. Toimintaperiaate lapsi keskiössä perhekuntoutus Puhtilassa.

Perhekuntoutustiimin kirjoituksissa nousee esiin, että ennen kaikkea ajatus lapsi keskiössä näkyy työntekijöiden asenteissa, ajatuksissa ja toiminnassa perhekuntoutusosastolla. Lapsi huomataan ja huomioidaan perhekuntoutuksen arjessa. Perhekuntoutusjaksolla lapsen koulu tai päivähoitopaikka pysyy samana ja osastolla järjestetään lapsen iänmukaista toimintaa. Puhtilan strukturoitu päiväohjelma ruokailuineen, päivälepoineen ja ulkoiluhetkineen luovat turvallisuuden tunnetta lapseen ja vaikuttavat suotuisasti lapsen hyvinvointiin.

Työntekijät korostavat teksteissään, että kaikilla Puhtilan työtavoilla ja työmenetelmillä on tavoitteena tuoda lapsi näkyväksi. Lasta kunnioitetaan ja arvostetaan. Menetelmistä esimerkiksi sadutus nousee teksteistä selvästi esille merkityksellisenä välineenä lapsen kanssa toimimiseen. Sadutuksen avulla lapsi tulee enemmän kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään: lapsen ajatukset saattavat olla täysin uusia tai yllättäviä vanhemmalle. Parhaiten lapsen etu tulee esille, kun vanhempi on huomionnut tekemisiään ja miten ne ovat vaikuttaneet lapseen, kirjoittaa eräs työntekijöistä.

Lapsi otetaan huomioon kuntoutussuunnitelmaa tehtäessä. Tavoitteiden asettelu-
sa lapsi nostetaan näkyväksi ja konkretisoidaan mitä tavoite tarkoittaa käytännössä
lapsen elämässä. Teksteissä yhtenä tärkeänä lapsen hyvinvointia edistävänä teki-
jänä mainitaan yhteistyö lapsen verkostojen kanssa.

Eräässä tarinassa pohditaan lapsen äänen esille saamista ja hänen näkyväksi teke-
mistä vanhemmille ajoittain haasteelliseksi. Vanhempien kriisit, moniongelmai-
suus sekä tarvitsevaisuus ilmenevät huomiohakuisuutena osastolla. Jotta työsken-
tely ei tiivistyisi pelkästään vanhemman pahan olon työstämiseen, on työntekijän
nostettava lapsi työskentelyn keskiöön. Vanhemman omaan historiaan on paneu-
duttu syvemmin psykologin yksilötapaamisissa. Keskusteluissa on pyritty selvit-
tämään vanhemman toiminnan taustalla vaikuttavia asioita, vanhemman omaa
jaksamista ja tuen tarvetta.

*Asiakas (perhe) oman elämänsä asiantuntija jota pyritään kuun-
telemaan ensi tapaamisesta lähtien.*

Kirjoitelmapyyynnössä työntekijöille oli tarkoituksenani pyytää ajatuksia asiakas-
lähtöisyyteen liittyen, mutta minulle sattui kirjoitusvirhe ja kirjoitin asiakas-
keskeisyys. Käsitteitä asiakaslähtöisyys ja asiakaskeskeisyys käytetään joskus samas-
sa merkityksessä. Kirjoitelmat kuvasivat mielestäni enemmänkin asiakaslähtöi-
syyttä kuin asiakaskeskeisyyttä (kuvio 18).

KUVIO 18. Puhtilatiimin käsitykset asiakaskeskeisyydestä.

Perhekuntoutustiimin kirjoituksissa todetaan asiakkaan tulleen kuulluksi. Tämä näkökulma mainitaan sekä työntekijän että asiakkaan perspektiivistä. Teksteissä on mainintoja siitä, kuinka asiakkaat ovat kertoneet saaneensa kuvata elämänsä tärkeitä asioita työntekijöille. Asiakkaiden kanssa työskentely ja viipyily ovat työntekijöille mielekästä. Perhekuntoutustoiminta koetaan olevan avointa asiakkaille; huolenaiheet ja muutostarpeet nostetaan yhteiseen keskusteluun. Asioista uskalletaan puhua suoraan asiakasta kunnioittaen. Osastolla asiakkailla on ollut tilaa ja mahdollisuus kertoa omia mielipiteitään ja ajatuksiaan kuntoutukseen ja omaan elämäänsä liittyen.

Kirjoitelmissa korostetaan, että Puhtilan osastolla asiakkaita tuetaan ja aktivoidaan hoitamaan omia asioitaan itse. Kuntoutussuunnitelmaneevotteluissa kannustetaan perheenjäseniä sanottamaan heidän oma kuntoutuksensa tarve ja heitä rohkaistaan kertomaan omat tavoitteet jaksolle. Tavoitteiden laatiminen yhdessä perhekuntoutustiimin ja lähettävän tahon kanssa on merkityksellinen tekijä kuntoutusprosessissa. Perhekuntoutuksen päämääränä on tavoitteiden mukainen muutos ja se ei mahdollistu, jos perhe ei tule kuulluksi omana itsenään. Millaisen tarinan asiakas haluaa kertoa ja mihin suuntaan hän haluaa omaa tarinaansa viedä, pohtii eräs työntekijä kirjoituksessaan.

Asiakkaat otetaan mukaan arjen suunnitteluun osastolla ja heiltä kysytään aiheita esimerkiksi keskusteluryhmiin tai perhetapaamisiin. Asiakkaiden motivaation todetaan olevan huomattavasti parempi, kun he voivat vaikuttaa perhekuntoutusostoston toimintaan. Jokainen kuntoutusjakso räätälöidään perheelle sopivaksi niin, että huomioidaan viikko-ohjelmaa laadittaessa kunkin perheen voimavarat ja jaksaminen: mietitään muun muassa lasten mahdollinen päivähoito ja koulu sekä muut kuntoutuksen kannalta tärkeät menot. Työntekijöiltä löytyy joustavuutta ja luovuutta etsittäessä asiakkaana olevalle perheelle sopivia työmuotoja ja keinoja viedä asioita eteenpäin. Asiakastyöskentelyyn liitetään kirjoitelmissa myös perheiden vastuu keittiötilan siisteydestä omalla vuorollaan.

Teksteissä korostetaan dokumentoinnin olevan erittäin tärkeä työväline tehdä perusteellista ja laadukasta asiakastyötä. Päivittäin asiakkaiden kanssa käydään kuntoutussuunnitelmaa jollain muotoa läpi ja pohditaan mitä suunnitelma käytännössä tarkoittaa asiakkaan arjessa sekä lapsen hyvinvoinnissa.

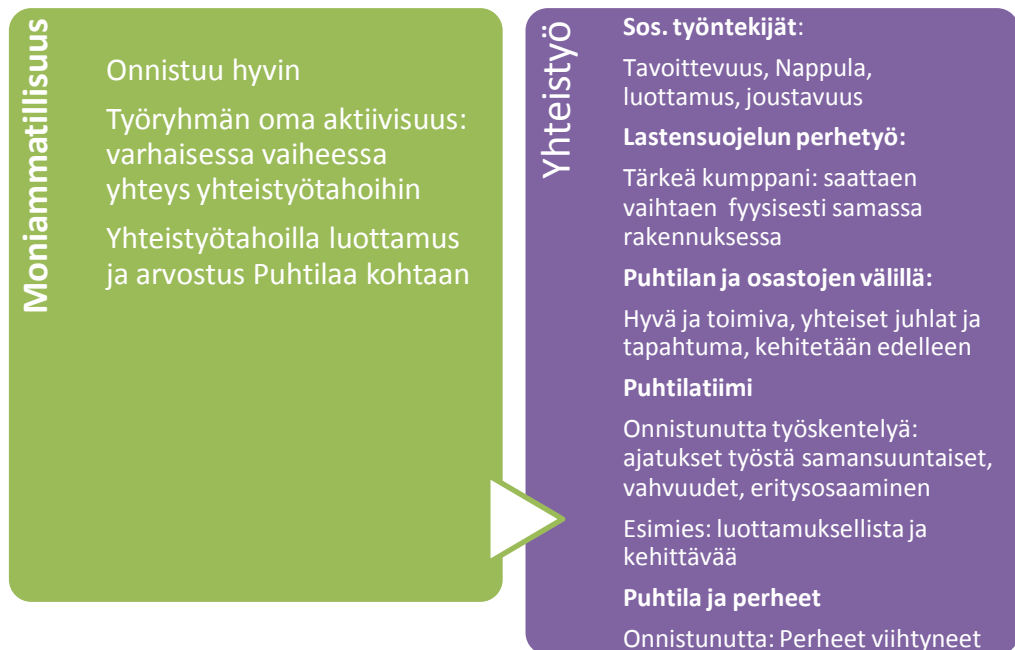
Perhekuntoutuspalvelun kehittämisen kannalta merkittävää on saada asiakkailta tietoa ja näkemystä siitä, miten he ovat kuntoutusjakson kokeneet Puhtilan osastolla. Tarinoissa mainitaan palautetta kerättävän suullisesti kuntoutusjakson aikana sekä kirjallisesti kuntoutusjakson päätyttyä palautelomakkeen avulla.

Kirjoituksissa otetaan kantaa perhekuntoutusosaston ilmapiiriin asiakkaiden suullisen palautteen näkökulmasta. Perheille on jäänyt muistoihin ja kokemuksiin lämmin tunnelma ja heistä aidosti välittävä sekä kunnioittava ilmapiiri. Yhdessä tekstissä mainitaan kotikäynnin ennen perhekuntoutusjaksoa luovan puitteen asiakkaan yksilöllisyyden huomiointiin. Useimmissa kirjoitelmissa tähdennetään, että työntekijöillä on ollut aikaa perheille ja mahdollisuus paneutua perusteellisesti perheen asioihin.

Tarinoissa tulee ilmi perheiden oman työparin merkittävyys. Työparityöskentely koetaan keskeiseksi vahvuudeksi tavoitteellisessa perhekuntoutustyössä. Perheiden kanssa voidaan keskittyä kuntoutusjakson aikana perheiden tavoitteisiin perusteellisesti, mikä vaikuttaa kuntoutuksen onnistumiseen. Oma ohjaajapari perheillä edesauttaa perheenjäsenten aktiivointia hoitamaan tärkeitä asioitaan itsenäisesti sekä tukea tarjoten.

Tehdään moneen suuntaan sekä talon sisällä että ulkopuolella.

Perhekuntoutustiimin jäsenet miettivät teksteissään moniammatillisuutta ja yhteistyötä. Heidän ajatukset ja käsitykset olen koonnut kuvioon 19.

KUVIO 19. Moniammatillisuus ja yhteistyö Puhtilassa työntekijöiden kokemana.

Tarinoissa korostetaan, että moniammatillisuuden hyödyntäminen ja yleensä yhteistyö on onnistunutta. Ensisijaisesti tähän vaikuttaa perhekuntoutustiimin oma aktiivisuus. Luettavissa on työntekijöiden halu tehdä yhteistyötä mahdollisemman varhaisessa vaiheessa; jo ennen kuntoutusjakson aloittamista saatetaan olla yhteydessä perheen tukiverkoston kanssa ja sopia yhteisiä tapaamisia. Yhteydenotot käydään perheen luvalla. Tällainen toiminta mahdollistaa hyvään yhteistyöhön heti kuntoutuksen alussa, kirjoittaa yksi työntekijä. Teksteissä korostuu yhteistyötahojen luottamus ja arvostus perhekuntoutustyötä kohtaan.

Yhteistyötä käsitellään kirjoituksissa suhteessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin. Tämä yhteistyösuhde koetaan suhteellisen hyväksi, hyvin paljon yhteistyö on riippuvainen siitä kenen sosiaalityöntekijän kanssa työtä tehdään. Kirjoittajat pitävät hyvänä asiana, että sosiaalityöntekijät ovat hyvin tavoitettavissa ja he lukevat

asiakastietojärjestelmä Nappulaa säännöllisesti. Työntekijät korostavat teksteissään keskinäisen luottamuksen syntymistä ja sosiaalityöntekijöiden joustavuutta.

Erittäin positiivisen sävyn kirjoituksissa saa yhteistyö lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutustiimin välillä. Tämä yhteistyömuoto mahdollistaa asiakkaan saattamisen vaihtaen tukimuodosta toiseen, mikä koetaan asiakkaan kannalta erittäin tärkeänä. Yhteistyön hyvään onnistumiseen nähdään osaltaan se, että perhetyöntekijöiden työhuoneet sijaitsevat perhekeskus Viisikossa eli yhteydenotto tai tapaaminen on helppoa ja vaivatonta.

Teksteissä käsitellään myös perhekuntoutus Puhtilan ja perhekeskus Viisikon kahden sijaishuolto-osaston välistä yhteistyötä. Yhteistyö on lähtenyt vähitellen käyntiin ja sitä kehitetään edelleen, kirjoittaa eräs työntekijä. Kirjoituksissa todetaan yhteistyön olevan hyvää ja onnistunutta. Viisikossa on järjestetty yhteisiä tapahtumia esimerkiksi grillikauden avajaiset ja talvitapahtuma. Yhteisistä käytännön toimintamalleista on pystytty sopimaan. Tiedonkulku ja yhteisten asiakkaiden tietojen siirtäminen koetaan helpoksi. Haasteellisuutta yhteistyöhön tuo osastojen kolmivuorotyö eli yhteisen ajan puute, todetaan eräässä kirjoituksessa.

Kirjoitelmissa tarkastellaan perhekuntoutustiimin välistä yhteistyötä, mikä koetaan järjestäen jokaisessa tekstissä erinomaiseksi. Yhteinen tekeminen tiimin jäsenten kanssa on alusta alkaen sujunut loistavasti, toteaa eräs työntekijä. Yhteinen sävel on löytynyt nopeasti ja ajatukset työn tekemisestä ovat olleet samansuuntaisia, kiteyttää yksi tiimin jäsen. Ryhmä on pystynyt hyvin hyödyntämään jäsentensä vahvuudet, erityisosaamisen ja työkokemuksen. Yhdessä tekstissä käsitellään yhteistyötä esimiehen kanssa. Esimiehen kanssa työskentely nähdään luottamuksellisena ja kehittäväenä.

Teksteissä mietitään myös yhteistyötä perheiden ja perhekuntoutustiimin välillä. Kirjoitelmissa todetaan yhteistyön sujuneen ihmeen hyvin, vaikka jotkut perheet ovat tulleet kuntoutusjaksolle melko vastentahtoisesti. Yksi työntekijä toteaaakin kirjoitelmassaan, että lähes jokainen perhe kuntoutusjakson päätyttyä kertoo ajan kuluneen nopeasti ja kotiin lähteminen tuntuu vaikealta.

Voimavarakeskeisyys on alusta alkaen ollut yksi Puhtilan tärkeistä arvoista.

Pyysin perhekuntoutusyöryhmää miettimään kuinka voimavarakeskeisyys ja voimaantuminen toteutuvat Puhtilan perhekuntoutustyöskentelyssä. Kirjoituksissa esiintyneet voimavarakeskeisyyden ja voimaantumisen elementit työntekijöiden kokemina ilmenevät kuviossa 20.

KUVIO 20. Voimavarakeskeisyys ja voimaantuminen Puhtilassa työntekijöiden kokemana.

Kannustava ja avoin ilmapiiri näyttäytyy perhekuntoutustiimin teksteissä olevan yksi tärkeimmistä asiakkaan voimaantumisen edellytyksistä. Kirjoituksissa todetaan työntekijöiden onnistuneen luomaan osastolle hyvän ja turvallisen tunnelman, minkä moni asiakas on palautekeskustelussa maininnut. Ilo ja huumori ovat keskeisessä asemassa perhekuntoutusosastolla. Tämä näkyy mm. arjen toiminnoissa, keskusteluissa ja työntekijöiden rennossa keskinäisessä ilmapiirissä, todetaan eräässä kirjoituksessa.

Yhteisön merkitys koettiin kirjoitelmissa voimaannuttavana elementtinä. Yhteisöllä ja vertaistuellalla on oma tärkeä merkitys perheiden voimaantumisessa. Työntekijöillä on iso rooli yhteisön avoimuuden ja hyvän ilmapiirin luomisessa. Voimavarakeskeisenä työotteena nähdään teksteissä arjessa asiakkaan hyvän toiminnan ja muutosten huomaaminen, ääneen sanominen ja kannustaminen, mitkä auttavat asiakkaan voimaantumisprosessissa myönteisesti. Eräs kirjoittaja tosin toivoi kirjoituksessaan, että keskustelun tasolle voimavarakeskeisyyttä pitäisi saada vielä enemmän.

Kaikki perhekuntoutustyöryhmän jäsenet näkevät, että vertaistuki mahdollistuu hyvin ryhmätoiminnoissa. Ryhmässä opetellaan käytännön arkipäivän asioita, mitkä liittyvät vanhempana olemiseen ja lasten kasvatukseen. Ryhmässä opetellaan olemaan jämäkkä, sanomaan ei ja asettamaan lapsille rajoja. Nämä ovat olleet asioita, jotka ovat vanhemmille usein havahduttavia kokemuksia ryhmässä. Ryhmässä tulee useita onnistumisen kokemuksia, jotka myötävaikuttavat vanhempien itsetunnon kasvamiseen.

Perhekuntoutus Puhtilassa käytetään menetelmiä joiden avulla opetellaan antamaan myönteistä palautetta toisistaan. Hyvän ilmapiirin ja arvostetuksi kokemisen kautta monet asiakkaat ovat voimaantuneet huomattavasti. Tämä on ollut nähtävissä muun muassa siinä, että asiakas on uskaltanut sanoa omia mielipiteitään ja osannut pitää omia puoliaan suhteessa viranomaisiin sekä myös asiakkaan ulkoinen olemus on muuttunut positiivisesti kuntoutuksen aikana (hiusten värjäys, puukeutuminen, itsestään huolehtiminen).

Työskentelymenetelmistä työntekijöiden teksteissä paljastuu etenkin videointi ja valokuvaustyöskentely voimaannuttavina menettelytapoina. Näiden menetelmien avulla perheen toimivat käytännöt ja vuorovaikutus tulee erinomaisesti esiin. Eriytyisen maininnan voimaannuttavana menetelmänä teksteissä saa päiväkirjatyöskentely. Päiväkirjatyöskentelyssä tavoitteena on, että vanhempi itse huomaisi muutoksia itsessään ja perheen arjessa sekä hyviä ominaisuuksia itsessään ja lapsessaan.

Eräässä kirjoituksessa nähdään perheen luo tehtävä kotikäynti ennen kuntoutusjakson aloittamista hyvänä lähtökohtana motivaation luomiseen ja voimavarojen

kartoittamiseen. Teksteissä työntekijät painottavat, että monille asiakkaille on tullut mahdollisuus löytää piilossa olleet voimavarat kuntoutusjakson aikana. Moni vanhempi on aloittanut kuntoutuksen aikana uudelleen vanhan harrastuksensa, esimerkiksi uimisen, kuntosalilla käymisen ja musiikkiharrastuksen. Vanhemmat ovat löytäneet ilon vanhempana olemisesta ja he ovat oppineet antamaan kehuja ja kannusta lapsilleen.

Yksi kirjoitelma käsittelee voimaantumista työntekijän näkökulmasta. Työ koetaan voimaannuttavana, koska palvelu mahdollistaa muutoksen asiakkaan elämässä. Voimaannuttavaa on ollut lisäksi se, että työntekijä on itse saanut kehittää työtapoja ja -menetelmiä. Kun ei ole ollut mitään valmista mallia miten perhekuntoutustyötä tehdään, on jokainen voinut tuoda vahvasti oman persoonansa ja osaamisensa työskentelyyn. Tavoitteellisen ja suunnitelmallisen perhekuntoutustyön kirjoittaja kokee myös voimaannuttavana. Kirjoitelmissa huomioitiin työnohjauksen merkitys työskentelyssä: työnohjaus toteutui voimavarakeskeisen työnohjaajan vetämänä.

Aloitus on onnistunut hyvin.

Perhekuntoutustiimi pohti teksteissään miten ja missä asioissa perhekuntoutuspalvelun kehittäminen ja toteuttaminen on onnistunut. Onnistumisen kokemukset osoitan kuviossa 21.

KUVIO 21. Perhekuntoutus Puhtilan onnistumisen kokemukset työntekijöiden kertomana.

Perhekuntoutustyöryhmän teksteissä korostuu, että kuinka merkittävä asia on ollut kuukauden suunnittelu-aika ennen varsinaisen perhekuntoutuksen aloittamista. Suunnittelu-aika on ollut tärkeä ja vahva lähtökohta vaativalle työlle. Riittävä aika kehittämiselle, suunnittelulle ja ryhmäytymiselle myötävaikutti yhteishengen luomiseen. Tiimi hitsautui tuona aikana hyvin yhtenäiseksi työtiimiksi, työntekijä kirjoittaa. Tarinoista on luettavissa, että työntekijät ovat voineet tehdä omasta työstään työnkuvan ja työmenetelmien suhteen itsensä näköisen.

Merkityksellinen tekijä onnistumisen kirjoituksissa mainitaan työryhmän toimivuus. Työyhteisö koostuu moniammatillisesta, kokeneista, osaavasta ja innostuneen työotteen omaavista työntekijöistä. Ilman työntekijöiden kokemusta, tietoa ja taitoa olisi ollut vaikea lähteä kehittämään uutta palvelua, tähdenetään eräässä tekstissä. Parasta on työryhmän innokkuus ja luovuus. Työntekijöiden rohkeus ja heittäytyminen erilaisiin työtehtäviin on ollut erityisen hyvää ja antaumuksellista.

Töihin on mukava tulla ja töissä viihtyy, mikä välittyy asiakkaille yhteisen ilon ja tekemisen meiningin kautta. Työntekijät korostavat teksteissään, että työpaikan yhteishenki on yksi merkittävimmistä tekijöistä työhyvinvoinnin kannalta. Ryhmähenkeä lujittaa ja sosiaalista pääomaa lisää kaikenlainen yhdessä tekeminen varsinaisen työn rinnalla.

Kirjoitelmissa parityöskentelyn onnistuminen on kiistatonta perhekuntoutuspalvelun laadukkaassa toteuttamisessa. Työparityöskentely ja vaihtuvat parit koetaan toimivana työtapana. Teksteissä painotetaan myös tiimityöskentelyn onnistuneisuutta. Tiimityöskentely on mahdollistanut kaikkien työntekijöiden ajatusten ja taidon hyödyntämisen sekä tunteiden purkamisen. Yhdessä perhekuntoutustyöhön liittyvien seikkojen pohdiskelu ja työryhmänä asioiden purkaminen ja päätösten tekeminen ovat tuoneet vahvuutta ja paneutumista syvällisemmin perhekuntoutustyöhön. Tiimityöskentelyssä on hyvä työnohjauksellinen ote työhön.

Teksteissä painotetaan perhekuntoutustyöryhmän onnistuneisuutta luomaan hyvä, luotettava ja turvallinen ilmapiirin Puhtilan osastolle. Eräässä kirjoitelmassa mainitaan Puhtilan ilmapiirin olevan voimaannuttava ja raikas. Työtiimin toimivuudesta kertoo asiakkaiden viihtyminen Puhtilan osastolla. Vanhemmat ovat kertoneet tullessa kuulluksi ja ovat olleet tyytyväisiä, että asiat hoituvat yhdestä paikasta käsin.

Työn mielekkyys saa ison roolin kirjoituksissa. Tärkeiksi nousevat ne ehdot ja rakenteet, joiden sisällä perhekuntoutustyötä tehdään. Ehdot tarkoittavat työmäärän lisäksi resursseja, välineitä, työyhteisön ja esimiehen toimintaa. Teksteissä kuvataan, kuinka mielekästä on työskennellä upouudessa rakennuksessa ja kauniisti sisustetussa Puhtilan osastolla.

Esimiehen napakka, mutta samalla rento ote työntekijöihin koetaan hyvänä. Esimiehen aito kiinnostus perhekuntoutustyötä kohtaan ja läsnäoleminen ovat asioita, jotka ovat auttaneet työn kokonaisuuden hallinnassa ja eteenpäin pyrkimisessä. Työssä jaksamisen näkökulmasta työyhteisö ja kollegiaalisuus saavat kirjoituksissa hyvin merkittävän osan. Teksteissä koetaan säännöllisen työnohjauksen alettua heti tammikuussa 2011 huomattava tukena perhekuntoutustyön onnistumiselle

sekä tiimin toimivuudelle. Työnohjauksella nähdään olevan positiivinen vaikutus työhyvinvointiin.

Onnistumisen kirjoitelmissa otetaan kantaa perhekuntoutustiimin yhteisiin palaverihetkiin. Teksteissä on havaittavissa, että tiimi on pikkuhiljaa alkanut terävöittämään ja hyödyntämään tiimi- ja raporttihakia arjen työskentelyssä. Yhteiset palaverihetket ovat mahdollistaneet perheohjaajien yhteisen linjan muodostumisen perhekuntoutustyöskentelyssä. Erään kirjoittajan mielestä työntekijöiden yhteinen näky työskentelystä on turvallisuutta luova elementti osastolla.

Tarinoissa nähdään ryhmätoimintojen hioutuneen hyviksi ja onnistuneiksi. Ryhmien sisältö on vakiintunut, mikä on helpottanut ryhmien suunnittelua. Parisuhteen palikat -koulutus saa erittäin positiivisen sävyn teksteissä. Koulutuksen mainitaan tuoneen paljon hyvää materiaalia aikuisten keskusteluryhmän vetämiseen. Eräässä tekstissä huomioidaan yhteisön aamu- ja iltapiirit onnistumisen aspektina. Työntekijä kokee tiimin huomioivan hyvin, että minkälaisia asioita voidaan yhteisöryhmässä puhua lasten läsnä ollessa. Lapsilähtöisyyden onnistunut toteutuminen todettiin useimmissa perhekuntoutustiimin teksteissä.

Puhtila kehittyy jatkuvasti ja kehitettävää on varmasti vielä paljon.

Pyysin Puhtilatiimiä kirjoittamaan mitä kehittämisen kohteita perhekuntoutuspalvelussa on. Esitän teksteissä ilmenevät kehitettävät asiat kuviossa 22.

KUVIO 22. Kehitettävät asiat perhekuntoutus Puhtilassa työntekijöiden näkemyksien mukaan.

Perhekuntoutustiimin tarinoissa tähdennetään monipuolisen perhekuntoutuspalvelun mahdollisuutta. Työntekijät haluavat tarjota sekä päivä- että laitospäätöä, asiakkaiden tarpeen mukaan. Perhekuntoutuksessa toivotaan enemmän käytettävän kuntouttavaa työtöä arvioivan toiminnan sijaan. Tämä tosin asettaa enemmän rajoja perheiden suhteen, todetaan eräässä tekstissä.

Teksteissä korostetaan motivointityöskentelyn kehittämistä. Työntekijöiden mukaan motivointityöskentely tulisi tehdä runsaasti ennen perhekuntoutukseen tuloa. Tällaiselle toiminnalla varmistettaisiin perheiden sitoutuminen kuntoutustyöskentelyyn ja asiakkaat saisivat mahdollisemman suuren hyödyn Puhtilassa olostä. Eräs työntekijä kysyy kirjoituksessaan, että kenen vastuulla motivointityöskentely ennen kuntoutusta oikein on, lastensuojelun sosiaalityöntekijän vai perhekuntoutustiimin?

Työntekijät näkevät kehitettävää perhekuntoutusläheteiden sisällössä. Lasten vastaavan sosiaalityöntekijän toivotaan määrittävän vielä tarkemmin mitä hän toivoo perhekuntoutuksen olevan kulloisenkin perheen kohdalla. Tavoitteiden määrittely kuntoutussuunnitelmaa laatiessa on kaikissa teksteissä otettu yhdeksi kehitettäväksi osa-alueeksi. Työryhmä tähdentää selkeitä ja konkreettisia tavoitteita joiden sisällön varmasti ymmärtää jokainen asianosainen. Teksteissä painotetaan, että lapsi keskiössä tulisi olla vielä enemmän esillä perhekuntoutussuunnitelmaa laadittaessa.

Vaikka teksteistä paljastuu, että lapsi keskiössä toimintaperiaate toimii hyvin, niin työntekijät löytävät myös kehitettävää. Työskentelyssä pitäisi huomioida vielä paremmin eri-ikäiset lapset sekä miten heidät saataisiin lapsilähtöisesti osallistumaan kuntoutussuunnitelmapalaveriin ja kertomaan omia tavoitteitaan työskentelylle. Lasten äänen entistä parempi huomioiminen niin arkisissa toiminnoissa kuin dokumentoinnissa nousi useimmissa teksteissä kehittämisen kohteeksi. Kehitettäväksi työvälineeksi ehdotetaan lapsen omaa palautekaavaketta perhekuntoutuksesta. Eräässä kirjoituksessa esitetään, että lapsi tulisi enemmän näkyväksi, kun hänelle järjestettäisiin säännöllisesti yksilökohtaisia tapaamisia perheohjaajan kanssa. Vauvojen havainnointiin perhekuntoutustyössä toivotaan myös kiinnitettävän enemmän huomiota. Yksi työntekijä tuo esille, että lapsi ei välttämättä koe olevansa työn keskiössä, koska lapsi ”*laitetaan hoitoon*” vanhemman mennessä sovittuun tapaamiseen työntekijän kanssa. Kirjoittaja ehdottaakin, että olisi hyvä lisätä koko perheen tapaamisia ja monipuolisia keinoja saada pienet lapset mukaan ja heidän äänensä kuuluviin.

Yhteisöllisyyden kehittäminen ja hyödyntäminen ovat merkittäviä kehittämisen kohteita perhekuntoutustyöryhmän kirjoitelmissa. Useissa teksteissä korostetaan, ettei yhteisöllisyyttä olla osattu hyödyntää tarpeeksi. Yhteisöllisyys on näkynyt Puhtilan arjessa lähinnä yhteisenä tekemisenä ja yhteisöpiireissä. Yhteisöllisyyttä halutaan kehitettävän avoimuuden ja asiakkaiden osallistamisen suhteen. Eräässä tekstissä ehdotetaan avoimen raportin käyttämistä tai perheiden tavoitteiden avaamista yhteisössä. Yhteisön mukaan ottaminen toimintojen suunnitteluun ja ohjaamiseen esimerkiksi aamu- ja iltapiirien osalta, koetaan kehittämisen arvoiseksi asioiksi. Yhteisöllisyyden kehittämiseen toivotaan koulutusta.

Teksteissä toivotaan lisää arjen havainnointia ja läpinäkyvyyttä vanhemmuuden aktivoimiseksi perhekuntoutusosastolla. Työntekijät painottavat vanhempien vastuuttamista ja vanhemman roolin korostamista yhä enemmän kuntoutustyössä. Osastolla tulee enemmän keskittyä vanhempien kasvatusvastuun painottamiseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Työotteella tavoitellaan herättämään ja tukemaan vanhemman roolia lapsen kasvattajana ja lapsesta huolehtijana. Arjen havainnointiin ja läpinäkyvyyteen liittyy myös toive työntekijöiden rohkeuteen olla vielä enemmän jämäkämpi ohjaus- ja puuttumistilanteissa.

Dokumentointia toivotaan kehitettävän suurimmissa osissa kirjoitelmissa. Työntekijöiden mielestä loppuyhteenvedon sisältöä ja laajuutta tulisi vielä tutkailla tarkemmin. Kirjoittajat kysyvät teksteissään muun muassa seuraavaa: Onko yhteenvedo tarpeeksi selkeästi ja asiallisesti kirjoitettu? Ymmärtääkö asiakas (sosiaalityöntekijä, kuntoutuja, yhteistyökumppani) yhteenvedon sisällön? Onko yhteenvedossa perheen ja kuntouttamisen näkökulmasta tärkeät asiat nostettu esiin? Toisen dokumentoinnin kehittämiseen liittyvä asia on lapsen näkyväksi tuominen päivittäisissä raporteissa, kuntoutussuunnitelmissa sekä loppuyhteenvedoissa.

Yhteistyön kehittämistä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa käsitellään useissa perhekuntoutustiimin tarinoissa. Työntekijät toivovat säännöllisiä, kerran kuukaudessa, tapaamisia sosiaalityöntekijöiden kanssa perhekeskus Viisikossa aamukahvien merkeissä. Säännöllisesti tapaaminen tukee tiedonkulkua ja vahvistaa yhteistyötä. Yhteisissä hetkissä aiheina olisivat perhekuntoutuksen prosessin arviointi, asiakkaat, kehittämiskohteet, yhteenvedot ja kirjaaminen Nappulaan, luetellaan yhdessä kirjoitelmassa. Teksteissä on havaittavissa yhteisten kohtaamisten tärkeys työntekijöiden toisiinsa tutustumisen näkökulmasta.

Kirjoitelmissa halutaan perhekuntoutus Puhtilan esilletuomista ja markkinointia tuoda enemmän näkyville ihmisille ja yhteisöille. Useimmissa teksteissä painotettiin uuden Puhtilaesitteen tekemistä. Työryhmä näkee hyvänä markkinointikeinona eri yhteistyötahojen kanssa tehtävät tapaamiset ja vierailut. Tutustumisvierailuja tulisi tehdä puolin ja toisin, ehdottaa yksi työntekijä tekstissään. Vierailujen avulla saadaan hyvää ja arvokasta tietoa toisten toiminnasta, mikä oleellisesti helpottaa yhteistyötä. Työtapa mahdollistaa asiakkaan ohjautumisen oikeanlaisen jatkotuen piiriin.

Työyhteisön toimivuus todetaan onnistumisen teksteissä erittäin hyväksi ja onnistuneeksi. Työryhmän tarinoissa nousee kyseisen teeman kohdalla myös parannettavaa. Eräs kirjoittaja näkee työryhmän erittäin luovana ja hyvin hersyvänä, mikä vaikuttaa joskus epäsuotuisasti ryhmän toimivuuteen. Asiassa pysyminen ja vaka-voituminen ovat ajoittain tiimille työlästä.

Työryhmän kirjoituksissa nousee isätyöskentely eräänä kehitettävänä työmenetelmänä. Perhekuntoutuksen toiminnan aikana kuntoutukseen on osallistunut useita isiä joko yhdessä perheen kanssa perhekuntoutusosastolla tai sitten etävanhempana. Kirjoitelmissa nähdään tärkeänä, että isät tulevat kuulluksi, osallistuviksi ja näkyviksi.

Perhekuntoutustyö lastensuojelun kontekstissa on pitkäjänteistä sekä hektistä työtä, joka kuormittaa työntekijöitä moneen tapaan. Perheohjaajat toteuttavat haasteellista ja intensiivistä kuntouttavaa työtä erityisen paljon tukea tarvitsevien perheiden parissa. Kirjoituksissa tähdennetäänkin työntekijöiden palkkauksen tarkistamista vedoten vaatimukseen työntekijöiden erityisosaamiseen.

7.3 Mitä tulevaisuudessa?

Tulevaisuuden muistelossa pyysin työntekijöitä miettimään mitä he haluaisivat kertoa ihmisille, jotka ovat tulleet tutustumaan perhekuntoutus Puhtilaan keväällä vuonna 2014. Kyseessä voisi olla esimerkiksi Avoimet Ovet perhekuntoutus Puhtilassa. Olen koostanut kirjoituksista lyhyen esittelypuheen.

Tervetuloa tänne perhekuntoutus Puhtilaan! Perhekuntoutuspalvelumme on toiminut noin kolme vuotta ja on nyt löytänyt paikkansa Peruspalvelukeskus Oiva -liikelaitoksen lastensuojelun ja lapsiperheiden erityispalveluiden tulosityksikössä. Puhtilan työskentelyä arvostetaan ja perhekuntoutuspalvelua pidetään tärkeänä osana Oivan lastensuojelua. Yhteistyötahoilla on selkeä ja positiivinen kuva Puhtilan toiminnasta.

Tällä hetkellä perhekuntoutukseen on jonossa useita motivoituneita perheitä. Perheet ovat varhaisen tuen perheitä, kuntoutukseen voi tulla lastensuojelun asiakkuuden kautta sekä myös ehkäisevän perhetyön lähetteellä.

Perhekuntoutusta toteutamme vaihtelevasti laitos- ja päivä kuntoutuksena. Päiväkuntoutus tapahtuu pääsääntöisesti ryhmätoimintana. Kerran vuodessa meillä on perhekuntoutusjakso kohdennettu ainoastaan alle kolmi-vuotiaille lapsille ja heidän vanhemmilleen.

Työtiimimme on lähes sama kuin kolme vuotta sitten eli perheohjaajien keskuudessa ei ole ollut suurta vaihtuvuutta. Perhekuntoutustyöryhmässämme työskentelee kuusi perheohjaajaa, vastaava ohjaaja, psykologi ja psykiatrinen sairaanhoitaja. Perhekeskus Viisikossa on myös oma sosiaalityöntekijä jonka avustuksella Puhtilaan valikoituu kuntouttavat perheet. Perhekuntoutustiimimme on hyvin koulutettu, aktiivinen ja innostunut ryhmä. Kaikki työntekijämme ovat saaneet mm. Theraplay-koulutuksen sekä olemme perehtyneet yhteisöllisyyden periaatteisiin.

Työskentelymme osastolla on voimavarakeskeistä ja työskentelyn keskiössä ovat lapset. Keskeisin työmenetelmämme on arjen toiminnat. Merkittäviä työvälineitä ovat videointi, valokuvaus, parisuhteen palikat ja vanhemmuuden roolikartta. Työskentelymme kohteena ovat myös isät ja heille on järjestetty omaa ryhmätoimintaa kerran viikossa.

Puhtilassa on toteutettu toiminnan alusta alkaen kesäaikana toiminnallisuuteen perustuvia Interwell-jaksoja kuntoutuksessa olleille perheille. Olemme myös kehittäneet jälkihuollollista perhekuntoutusta perheille, jotka ovat osallistuneet aiemmin perhekuntoutusjaksoille. Perheet jatkavat kerran kuukaudessa tapaamisia Puhtilassa. Perheille perhekuntoutuksen jatkuvuus luo turvallisuuden tunnetta ja tukee muutostyössä.

Kehittämistä, arviointia ja uuden luomista toteutamme säännöllisesti ja tavoitteellisesti. Puhtilan kehittämiseen olemme ottaneet mukaan myös asiakkaita, jotta palvelu saataisiin vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan.

Ottakaa kahvia ja pullaa, olkaa hyvät! Jatketaan keskustelua kahvipöydän ääressä.

8 POHDINTA

8.1 Johtopäätökset

Lähtökohta kehittämishankkeelleni oli uuden lastensuojelun avohuollon tukitoimen kehittäminen ja toteuttaminen Peruspalvelukeskus Oiva -liikelaitoksen organisaatiossa. Kehittämishankkeen aikana luotiin ympärivuorokautinen perhekuntoutuspalvelu, jota toteutettiin ja samalla edelleen kehitettiin noin puolentoista vuoden aikana. Työn raportoinnin avulla toin näkyväksi perhekuntoutuspalvelun sisällön, toimintatavat ja -menetelmät. Havainnoinnin, asiakkaiden palautelomakkeiden ja perhekuntoutustyöryhmän kirjoituksilla tulivat esille toimivat ja vaikuttavat sekä kehitettävät elementit lastensuojelullisen perhekuntoutustyön kontekstissa.

Kehittämämme ympärivuorokautinen perhekuntoutus Puhtila on tavoitteellista, suunnitelmallista ja intensiivistä palvelua koko perheelle lastensuojelun viitekehyksessä (ks. Heino 2008, 32). Perhekuntoutus Puhtilassa lapsi ymmärretään olevan työn perusta ja kulmakivenä toiminnassa on lapsen etu. Perhekuntoutuksen tehtävänä on tuoda lapsi näkyväksi vanhemmilleen. Hurtig (2003) tähdentää väitöskirjassaan, että lasten auttaminen ja hyvinvoinnin turvaaminen nähdään työn ensisijaisena tehtävänä, ja lasten saaman hyödyn täytyy olla keskeisin kriteeri lastensuojelutyössä.

Kuntoutussuunnittelu voidaan nähdä perhekuntoutuksen toimintakenttänä ja väli-teenä (Linnakangas & Lehtoranta 2009, 30). Samoin perhekuntoutusosasto Puhtilan monimuotoisen toiminnan perustana on yksilöllinen kuntoutussuunnitelma tavoitteineen sekä perheille laadittu viikko-ohjelma. Puhtilan tavoitteena on lasten hyvinvoinnin turvaaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä sekä arjessa selviytymisessä (ks. Kumpulainen & Valkonen 2005, 8, 12; Hurtig 1999, 19–26). Perhekuntoutuksen päämääränä on, että lapsen vanhemmat pystyisivät paremmin näkemään lapsensa tarpeet ja vastaamaan niihin parantaen lapsen hyvinvointia. Vanhempia edesautetaan löytämään voimavaroja ja tuetaan jaksamisessa, mitkä auttavat lisäämään heidän vastuunottoa lapsen ja perheen arjesta. Perhekuntoutus tarjoaa perheille mahdollisuuden muutokseen. (Ks. Linnakangas ym. 2010; Kaikko 2004).

Linnakankaan ym. (2010, 52) raportissa painotetaan joustavien toimintamuotojen kehittämistä perhekuntoutuksessa. Kehittämishankkeen aikana kehitettyä Puhtilan perhekuntoutusmallia on toteutettu strukturoidusti, mutta kuitenkin joustavasti ja monipuolisesti asiakasta kuunnellen sekä arvostaen. Perhekuntoutusjaksot hankkeen aikana ovat olleet pituudeltaan seitsemän tai kahdeksan viikon mittaisia sisältäen yhden kotiharjoitusviikon. Perheellä on ollut mahdollisuus osallistua useammalle perhekuntoutusjaksolle, jos se on todettu perheen kannalta tarkoituksenmukaiseksi.

Perheet, lähettävä taho sekä mahdolliset yhteistyötahot ovat saaneet loppuneuvottelussa kuntoutusjaksosta kirjallisen yhteenvedon, jossa on arvioitu perhekuntoutuksen edistymistä, tavoitteiden saavuttamista ja kuntoutusjakson tuloksellisuutta. Loppuneuvottelussa merkittävänä asiana on ollut miettiä mahdollinen jatkotuki perheelle. Samoin Linnakankaan ja Lehtorannan (2009, 52) selvityksessä tuli esille, että loppuyhteenvedo ja jatkotuesta sopiminen olivat kuntoutumista tukevia toimintakäytäntöjä.

Perhetyötä ja -kuntoutusta käsittelevien tutkimusten (esim. Kiuru 2010; Kainulainen 2008; Myllärniemi 2007; Valkonen & Kumpulainen 2005; Veijola 2004, Hurtig 1999) mukaan perhekuntoutuksessa painotetaan usein voimavara- ja ratkaisukeskeistä työtä. Myös Puhtilan perhekuntoutuksessa toimintaa vahvasti ohjaa voimavarasuuntautunut työote. Voimavarakeskeisyys on myös yksi Puhtilan arvoista.

Puhtilan lähtökohtana on ollut lasten ja vanhempien kunnioittaminen, arvostaminen sekä vahvuuksien etsiminen. Puhtilan lähestymistapa perheen arkeen on ollut konkreettinen, myönteinen ja tulevaisuuteen suuntautuva (ks. Pärnä 2010, 41–47). Työskentelyssä tavoitteena on ollut löytää perheiden hyviä toimintatapoja, joita tukemalla on voitu lisätä perheen voimavaroja ja löytää uusia ratkaisuvaihtoehtoja. Parhaimmillaan perhekuntoutus Puhtila on antanut vanhemmille mahdollisuuden nähdä itsensä ja lapsensa uudella tavalla sekä tukenut lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Merkityksellistä työskentelyssä on ollut vanhempien onnistumisen kokemukset vanhempana olosta. Tuntemus onnistumisesta on auttanut jaksamaan ja antanut lisää motivaatiota omaan vanhemmuuteen (ks. Linnakangas & Lehtoranta 2009; Kaikko 2004; Hurtig 1999.)

Perhekuntoutusosasto Puhtilassa työtä tehdään asiakaslähtöisesti. Perhekuntoutusasiakkaat ovat kertoneet tulleensa kuulluksi, työntekijöillä on ollut heille aikaa riittävästi ja asioista on pystytty puhumaan avoimesti ja suoraan. Perheille on jäänyt muistoihin ja kokemuksiin heistä aidosti välittävä sekä kunnioittava työntekijätiimi. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Laitinen 2008, Luodes 2007; Pesonen 2006) todetaan asiakaslähtöisyyteen liitettäviä elementtejä olevan hyväksytyksi tulemisen kokemus, keskinäinen kunnioitus, luottamus, ymmärtäminen, arvostus, aitous ja välittäminen. Luottamuksellinen asiakassuhde on edistänyt perheiden sitoutumista kuntoutukseen (ks. Pärnä 2010; Kananoja 2007). Dialogisuuden avulla asiakasta on pystytty ohjaamaan avoimen ja vuorovaikutteisen keskustelun avulla arkielämään, lapsen kasvatukseen ja tarpeisiin liittyvissä sekä perheen vuorovaikutukseen liittyvissä tilanteissa (ks. Kumpulainen & Valkonen 2005, 13).

Pärnä (2012) ja Veijola (2004) ovat väitöksissään todenneet, että organisaatorajat ylittävä moniammatillisuus on ensiarvoisen tärkeää lapsen ja perheen hoidossa, koska tällöin työlle löydetään yhteinen tavoite ja yhteinen kieli. Puhtilan perhekuntoutuksessa perheen tukiverkoston kartoittaminen ja sen hyödyntäminen on tärkeä toimintamuoto ja yhteistyö verkostojen kanssa aloitetaan mahdollisemman varhaisessa vaiheessa kuntoutusta. Kaikon (2004, 21) raportissa tuli esille, että jos verkostoja ei systemaattisesti kartoiteta, ei sen mahdollisuuksia havaita ja potentiaalisia voimavaroja jää käyttämättä. Perheen kuntoutumista tukee moniammatillisen tietotaidon hyödyntäminen ja eri ammattiryhmien sitoutuminen siihen (Laine ym. 2010, 141–142).

Puhtilan ilmapiiri koetaan arvostavaksi, avoimeksi, kannustavaksi ja turvalliseksi. Siitonen (1999) ja Räsänen (2006) painottavat kontekstin merkitystä voimaantumisprosessissa sillä ihmisten välinen vuorovaikutus ja toiminta mahdollistavat voimaantumista. Kananojan (2007, 108–113) mukaan sosiaalityössä hyvä yhteistyösuhde työntekijän ja asiakkaan välillä voi tukea asiakkaan voimaantumista, mikäli yhteistyössä välittyvät sellaiset tunteet kuin aito välittäminen, ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioitus, usko asiakkaan omiin edellytyksiin ja toivo muutoksen mahdollisuudesta. Lastensuojelunvanhemmille arvostetuksi tulemisen kokemus on usein voimaannuttava ja kuntouttava (Pärnä 2010, 269).

Laine ja kumppanit (2010) pitävät ryhmätoimintoja tärkeinä toimintoina perhekuntoutuksessa. Samoin Puhtilan toiminnassa yhteisön vertaistuki sekä ryhmätoiminta erilaisin kokoonpanoin ovat olleet merkityksellisiä toimintamuotoja. Ryhmissä on saatu perheohjaajilta ja toisilta kuntoutujilta ymmärrystä, kannustusta ja rohkaisua. Yhteisössä asioiden jakamisen mahdollisuus, omien voimavarojen hahmottaminen ja uusien myönteisten näkökulmien oivaltaminen ovat auttaneet positiivisten mielikuvien luomisessa itsestään ja elämästään. Positiivinen palaute vanhemmuudesta on auttanut arjessa jaksamisessa ja myötävaikuttanut lapsen hyvinvointiin. (Ks. Haaranen 2012; Linnakangas ym. 2010; Kainulainen 2008; Levamo 2007.)

Useimmilla Puhtilan perheillä on ollut ilmeinen huostaanoton uhka ennen perhekuntoutuksen aloittamista. Kuntoutusjakso näille perheille on toiminut eräänlaisena tarkistuksena tai mahdollisuuksien kartoituksena ennen ratkaisun tekemistä. Perhekuntoutus moniammatillisesti toteutettuna, yhteistyökumppaneiden ja lähiverkoston mukaan ottaminen työskentelyyn sekä jatkotuen suunnittelu ovat myötävaikuttaneet huostaanoton uhan vähenemiseen tai väistymiseen. Kehittämissankkeen aikana perhekuntoutus Puhtilassa yhden lapsen kohdalla on päädytty avohuollon sijoitukseen ja kahden lapsen kohdalla on toteutettu suostumukseen perustuva huostaanotto. Perhekuntoutus on ollut osa huolellista huostaanoton valmistelua, jolla on pyritty turvaamaan hyvä sijoitusprosessi inhimillisesti lapsia ja vanhempia tukien sekä kuunnellen (ks. Tuloksellisuustarkastuskertomus 2012, 202; Hurtig 2010, 240; Kumpulainen & Valkonen 2005, 14).

Linnakangas ja kumppanit (2010, 47) toteavat perhekuntoutuksen olevan vielä muotoutumis- ja kehitysvaiheessa. Tämän voi huomata myös perhekuntoutus Puhtilan toiminnassa: parhaiden käytäntöjen löytämiseksi tarvitaan edelleen kehittämistoimintaa. Tärkeitä perhekuntoutuksen kehittämisen teemoja ovat perheiden motivointi, lasten osallisuuden lisääminen sekä mielipiteiden ja tavoitteiden entistä parempi kuuleminen sekä dokumentoinnin kehittäminen. Ensisijaista on miettiä kuinka tulevaisuudessa toteutetaan perhekuntoutusta monipuolisten toteutusmuotojen (päivä- ja laituskuntoutus) avulla. Vaikka perhekuntoutus on nähty perheille vaikuttavana avohuollon palveluna pitkittyneissä lastensuojelullisissa kriiseissä, tulevaisuudessa toiminnassa tulisi huomioida erityisesti ennaltaehkäisevän ja kuntouttavan työskentelyn mahdollisuus. Tärkeitä olisi myös mahdollistaa jat-

kuva toiminnan kehittäminen työskentelystä kertyvien kokemusten mukaisesti (Linnakangas & Lehtoranta 2009, 53).

Yhteenvetona kehittämishankkeen aineistosta voidaan todeta perhekuntoutuspalvelu Puhtilan olevan vaikuttava ja voimaannuttava lastensuojelun avohuollon tukimuoto. Perhekuntoutus on kyennyt vastaamaan perheen ja lapsen tarpeisiin sekä tavoitteisiin. Raskailta sijaishuollon kustannuksilta on vältytty ja painopiste perheiden jatkotuessa ovat olleet avohuollon tukitoimien tai peruspalveluiden miettiminen ja suunnitteleminen moniammatillisesti. Nykyisessä hallitusohjelmassa (Katainen 2011) sekä useissa lastensuojelun nykytilaa käsittelevissä selvityksissä ja raporteissa (esim. Valtiovarainministeriö 2013; Kuntaliitto 2013; Sinko & Muuronen 2013; STM 2012; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012) painotetaan lastensuojelun painopisteen siirtymistä ennaltaehkäisyyn ja varhaisiin tukitoimiin koko perhe huomioiden, jotta huostaanotot ja erityisesti laitossijoitukset vähenisivät. Perhekuntoutuspalvelu nähdään yhtenä vahvana tukitoimena perheelle ja palvelun saatavuus olisi kunnissa turvattava (Kuntaliitto 2013). Puhtilan perhekuntoutustiimin yksi työntekijä kiteyttää tekstissään perhekuntoutuksen merkityksellisyyden:

Jokaisen perheen kohdalla, joka lähtee Puhtilasta edes hiukkasen vahvempänä ja tyytyväisempänä kotiin olemme onnistuneet jo isosti.

8.2 Tutkimusmenetelmälliset näkökohdat

Tieteellisen tiedon keskeinen tunnusmerkki on luotettavuus. Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja siten luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Laadullisessa tutkimuksessa myönnetään, että tutkijan oma tausta ja näkökulma vaikuttavat väistämättä tutkimukseen, sillä tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulosten tulkitsija. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134–136). Validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden käyttäminen toimintatutkimuksen yhteydessä on vaikeaa. Yksi näkökulma toimintatutkimuksen pätevyyteen ja luotettavuuteen on ajatus yhteisön toiminnan kehittämisestä ja saadun tiedon käyttökelpoisuudesta ja soveltavuudesta. Onnistunut toimintatutkimus merkitsee järkevämpää ja toimivampaa uutta käytäntöä. (Heikkinen, Rovio & Kii-lakoski 2007, 86.) Luotettavuus kehittämistoiminnassa tarkoittaa sitä, että tuotettu

tieto on hyödyllistä, käyttökelpoista ja toimijat ovat sitoutuneita sekä osallistuvat koko kehittämisprosessiin. Tämä lisää aineiston, metodin ja tuotosten luotettavuutta. (Toikko & Rantanen 2009, 121–125.)

Kehittämishankkeen tavoitteena oli kuvata uuden lastensuojelun avohuollon tukitoimen, perhekuntoutuspalvelun, kehittämistä ja toteuttamista Peruspalvelukeskus Oiva -liikelaitoksen organisaatioon. Uuden palvelumallin innovoimiseen käytimme hyväksemme perhekuntoutustyöryhmämme tietoa, taitoa ja kokemusta lastensuojelu- ja perhetyöstä. Mielestämme onnistuimme hyvin luomaan perheitä tukevan auttamismallin. Koko kehittämissankkeen aikana pystyimme löytämään kehitettävästä perhekuntoutuspalvelusta oleellisia asioita työskentelyn toimivuuden kannalta sekä myös asiakkaiden näkökulmasta katsottuna, joita tuli muuttaa, lisätä tai parantaa.

Kehittämissankkeeni tavoitteena oli muun muassa tiedon tuottaminen siitä, millaista perhekuntoutuspalvelua asiakkaat Puhtilassa saivat. Työlläni olen voinut lisätä perhekuntoutustiimin kokemuksien tuomaa näkökulmaa kehitettyyn perhekuntoutuspalveluun. Työntekijöiden näkökulmasta kehittämissankkeeni tulokset toivat esille toimivia työkäytäntöjä ja tekivät näkyväksi miten laajaa ammatillista osaamista perheiden kuntouttaminen lastensuojelun kontekstissa vaatii. Kehittämissanketta pystyvät hyödyntämään organisaatiot, jotka ovat suunnittelemassa ja kehittämässä perhekuntoutuspalvelua. Mielestäni kehittämissankkeeni antaa hyvän perehdytyksen perhekuntoutuspalvelusta lastensuojelun sosiaalityöntekijöille: heidän päätökseen perustuu lastensuojelullisen perhekuntoutuksen aloittaminen ja toteuttaminen. Uusille Puhtilan työntekijöille sekä yhteistyötahoille kehittämissankkeeni on oivallinen apuväline tutustua perhekuntoutuspalveluun.

Tutkimusaineistona havainnointi, tutkimuspäiväkirja ja työntekijöiden kirjoitelmat olivat mielestäni raportin kirjoittamisen kannalta tärkeitä. Varsinkin työntekijöiden kirjoittamat kirjoitelmat toivat raporttiin luotettavuutta ja antoi heille mahdollisuuden arvioida perhekuntoutuspalvelua. Perhekuntoutuksen asiakkaiden palautelomakkeet lisäsivät myös osaltaan luotettavuutta kehittämissankkeesta. Opinäytetyöhön kirjoitin teorian tiedon, kehittämistyön vaiheet ja tulokset mahdollisimman selkeästi, jotta lukija voi arvioida kehittämissankkeesta ja tuloksia.

Perhekuntoutuksen palautelomakkeiden tilastollinen analyysi kehittämishankkeesani oli niukkaa, koska aineisto oli pieni. Olin tietoisesti rajannut tarkasteluni koskemaan ainoastaan asteikkokysymyksiä. Mielestäni tulokset palautelomakkeista vastasivat kehittämishankkeeni yhteen tavoitteeseen selvittää asiakkaiden käsityksiä perhekuntoutuspalvelu Puhtilasta.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 127, 132) kirjoittavat, että tutkijan eettiset ratkaisut sekä tutkimuksen uskottavuus kulkevat käsi kädessä. Uskottavuus perustuu tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaiselle hyvälle tieteelliselle ja eettiselle käytännölle. Laadukasta tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus. Olen pyrkinyt huolellisuuteen, rehellisyyteen, avoimuuteen, muiden tutkijoiden työn kunnioittamiseen ja asianmukaiseen huomioimiseen. Olen pyrkinyt työni asianmukaiseen suunnitteleamiseen, toteutukseen ja raportointiin. Kehittämishankkeeseeni hain asianmukaisen kirjallisen luvan Peruspalvelukeskus Oiva-liikelaitoksen toimitusjohtajalta. Kerroin perhekuntoutustyöryhmälle tekeväni YAMK-tutkintooni kuuluvan pakollisen opinnäytetyön perhekuntoutus Puhtilan kehittämisestä ja toteuttamisesta sekä käyttäväni heidän kirjoitelmiaan aineistona. Raportin tekijänä tavoitteenani on ollut löytää sellaisia tapoja kirjoittaa, että perhekuntoutustyöryhmän jäsenet sekä asiakkaat eivät ole tunnistettavissa tekstissä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131; Kylmä & Juvakka 2007, 153–155.)

Kehittämishankkeeni heikkoutena pidän sitä, että raportin kirjoittamisen olen tehnyt itsenäisesti, jolloin tutkimukseen osallistujat eivät ole päässeet arvioimaan opinnäytettäni sen edetessä. Raportissani esitetyt tulokset ovat lopulta subjektiivinen näkemys kehittämishankkeen etenemisestä ja sen aikaansaannoksista.

8.3 Jatkokehittäminen

Kehittämishanke johtaa usein uuteen kehittelyyn (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2006, 80, 82). Hyviä käytäntöjä, työmuotoja, hankkeita ja projekteja on organisaatiossani kehitteillä jatkuvasti ja tätä työtä raportoidessani perhekuntoutus Puhtilan prosessia ja palvelumallia on kehitetty jo useaan eri otteeseen. Avokuntoutuspalvelu on tullut laituskuntoutuspalvelun rinnalle ja palvelusta ollaan tekemässä ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä.

Kehittämishankkeeni herätti minussa uusia mielenkiinnon aiheita. Yksi keskeinen kehittämisen kohta mielestäni on asiakkaan osallisuuden lisääminen perhekuntoutusta suunniteltaessa. Toinen mielenkiinnon kohde on lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia heillä on perhekuntoutuspalvelusta sekä vaikuttavuudesta? Miten he palvelua kehittäisivät? Tässä kehittämishankkeessani olen työn rajauksen vuoksi käynyt hyvin pintapuolisesti asiakkaiden näkökulman perhekuntoutuspalvelusta. Mielekästä olisi haastatella kuntoutusjaksoille osallistuneita perheitä ja saada syvemmin selville heidän näkökulmiaan ja kokemuksiaan perhekuntoutus Puhtilasta. Myös lapsinäkökulman tarkasteleminen olisi oivallinen jatkotutkimuksen kohde. Vaikuttavuuden näkökulmasta olisi kiinnostavaa kuulla ja selvittää, mitä kehittämishankkeen aikana olleille asiakasperheille kuuluu nyt; kuinka he ovat selviytyneet?

Tärkeä kehittämisen kohde on myös perhekuntoutuspalvelun tilastoinnin kehittäminen. Tilastoitavia merkittäviä asioita mielestäni esimerkiksi olisivat perhekuntoutustarpeen taustalla olevat syyt, menetelmien toteutuminen ja niiden tarkempi erittely sekä minkälaista jatkotukea perheelle on ehdotettu ja suositeltu.

Linnakangas ja kumppanit toteavat (2010) suomalaisen perhekuntoutuksen olevan vasta muotoutumisvaiheessa. Puustinen-Korhonen ja Pösö (2010, 32) painottavat, että perhekuntoutuksen tutkimustyötä tulisi kehittää ja resursoida paremmin. Tutkimustietoa tarvitaan, jotta perhekuntoutuksen kehittämistä osataan suunnata oikein ja tietoperusteisesti.

8.4 Itsearviointi

Tarkastelin raportoinnin päätösvaiheessa perhekuntoutuksen kehittämishankeprosessia ja hämmästyin kuinka vaativaa oli tehdä kehitystyö näkyväksi tekstin keinoin. Oli vaikeaa ja toisaalta mahdotontakin kuvata kaikkia niitä lukuisia vivahe-rikkaita keskusteluja ja pohdintoja, joita tämä koko kehittämisprosessi sisälsi ja edellytti. Paljon uutta tietoa ja ymmärrystä syntyi näissä vuorovaikutteisissa dialogeissa. Toikko ja Rantanen (2009, 8) toteavat, että raportoinnin ja kehittämisen aikaiseen tiedontuotantoon liittyy edelleen haasteita. Voidaan kysyä, missä määrin ne kuvastavat aitoa kehittämistodellisuutta. Tärkeintä on kuitenkin se kuinka kehittämistyö jää elämään kehitettävään yhteisöön.

Kehittämishankkeen kuluessa huomasin, että aivan uuden palvelumallin kehittäminen vaatii paikoitellen rohkeutta hypätä tuntemattomaan. Täytyy oppia sietämään sitä, ettei välttämättä tiedä seuraavaa käännettä ja ratkaisemaan etenemissuunta aina uudelleen uuden tiedon valossa. Uusia näkökulmia lastensuojelussa tehtävään työhön sain tutustumalla runsaaseen lähdeaineistoon opinnäytetyötä kirjoittaessani.

Suuri kiitos kehittämishankkeen toteutumisesta, toimivasta perhekuntoutusmallista, kuuluu ammattitaitoiselle perhekuntoutustyöryhmälle. Perhekuntoutuspalvelua kehitettäessä ja palvelua toteuttaessa työyhteisössä vallitsi itseään kannustava, positiivinen ja iloinen ilmapiiri, jotka auttoivat työntekijöitä jaksamaan ajoittain kiireisessä, kuormittavassa ja välillä hyvin epävarmoissakin työskentelyolosuhteissa.

Opinnäytetyöni oli osoitus siitä, että kehittäminen voi olla osa jokapäiväistä kiireistäkin työtä. Kehittymistä ja oppimista voi tapahtua, vaikka siitä ei erikseen jatkuvasti puhutakaan. Perhekuntoutustöiden työskentelyssä oli vahvasti nähtävissä tutkiva ja kehityksellinen ote.

Olen nyt kertonut oman tarinani perhekuntoutus Puhtilasta ja on aika laittaa piste kirjoitelmalleni. Tiedän, että tarina jatkuu edelleen.

LÄHTEET

Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.) 2007. Neuvolatyön käsikirja. Helsinki: Tammi.

Aula, M-K. 2008. Mieli 2009-työryhmälle. Lausunto. [Viitattu 22.1.2013]. Saatavissa
http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLE-8313.pdf

Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 14–46.

Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Tarinat yksilön ja yhteisön suhteissa. Teoksessa Satka, M.; Karvinen-Niinikoski, S.; Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus. 201–204.

D'Amour, D., Ferrada-Videla, M., Rodriguez, L.S.M. & Beaulieu, M-D. 2005. The conceptual basis for interpersonal collaboration: Core concepts and theoretical frameworks. *Journal of Interprofessional Care*. 19(1), 116–131.

Eirola, R. 2003. Lapsiperheiden elämänhallintavalmiudet. Perheohjauksen arviointi. Väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. Helsinki: Stakes

Eriksson, E. & Pyhäjoki, J. 2007. Huolen vyöhykkeistö ja menetelmät – dialogisuuden edistäminen. Teoksessa Neuvolatyön käsikirja. Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.) Helsinki: Tammi.

Ervast, S-A. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. Helsinki. SOCCA:n ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja 8/2006.

Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. *Acta Universitatis Tamperensis* 1107: Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Ferguson, H. 2004. Protecting Children in Time. Child Abuse, Child Protection and the Consequences of Modernity. Antony Rowe Ltd, Chippenham and Eastbourne: Great Britain.

Forsberg, H. 2006. Tunteet työssä – esimerkkinä sosiaalityönä tehtävä ihmissuhdetyö. Teoksessa Määttä, K. (toim.) Tunteiden rakkaus ja rikkaus. Avaimia tunteiden tulkintaan. Helsinki: Finn Lectura.

Haaranen, A. 2012. Realistinen arviointi lapsiperheiden vanhempainryhmästä. Muutokset perheiden terveydessä ja vaikuttavuutta edistävät toiminnot. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 252/2006.

Haskins, R. Wulczyn, F. Webb, M. 2007. Child Protection Using Research to Improve Policy and Practice. Brookings Institution Press, Washington, DC, USA. [viitatt20.2.2013]. Saatavissa <<http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/docDetail.action?docID=10193748>>.

Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. 7. uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Heikkinen, H.L.T. 2001. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito: narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Heikkinen, H.L.T. 2010. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: vinkkejä aloittavalle tutkijalle. Jyväskylä: Ps-Kustannus, 214–229.

Heikkinen, H.L.T., Roivio, E. & Kiilakoski, T. 2006. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Heikkinen, H.L.T, Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tie-

toon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 1. painos. Vantaa: Dark Oy, 78–93.

Heikkinen, H.L.T. & Roivio, E. 2006. Toimintatutkimuksen raportointi. Teoksessa Heikkinen, H.L.T., Roivio, E. & Kiilakoski, T.(toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 1. painos. Vantaa: Dark Oy. 114–129.

Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes.

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 53–66.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes. Aiheita 14.

Horsma, T. & Jauhiainen, E. 2004. Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektin loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Huovinen, T. & Rovio, E. 2006. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H. L. T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 1. painos. Vantaa: Dark Oy, 94–113.

Hurtig, J. 1999. Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä. Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lasten suojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, J. 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä,

K.(toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 237–249.

Hurtta, P. 2008. Lapsi oman elämänsä asiantuntijana lastensuojelun alku- ja tilanearvoissa. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto

Hänninen, V. (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muuos. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.

Isaacs, W. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Uraauurtava lähestyminen liike-elämän viestintään. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kainulainen, J. 2008. Sosiaalista toimintaa, kulttuuria ja kasvamista. Sosiokulttuurinen innostaminen perhekuntoutustyössä. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Kaikko, K. 2004. Psyykkisen ja sosiaalisen yhdistäminen perhekuntoutuksessa. Mielenterveys- ja päihdeongelmaisten lapsiperheiden perhekuntoutushanke Moppi. Loppuraportti. Nuorten Ystävät ry.

Kananen, J. 2009. Toimintatutkimus yritysten kehittämisessä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 101. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P. & Seppänen, M. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Karvinen, M. 2012. Henkilökohtainen tiedonanto 8.3.2012.

Kekkonen, M. 2004. Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Raportteja 281. Stakes.

Kiuru, H. 2010. ”Lapsen etu on se, mikä meitä ohjaa”. Lapsilähtöinen työskentely perhekeskeisessä lastensuojelun perhetyössä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kokko, R-L. 2007. Toiveikkuutta ja voimavaroja dialogisesta verkostotyöstä. [viitattu 26.1.2013]. Saatavissa

[http://www.kuntoutusportti.fi/data/attachments/kuntoutuslehden_artikkelit/2007/t
oiveikkuutta_ja.pdf](http://www.kuntoutusportti.fi/data/attachments/kuntoutuslehden_artikkelit/2007/toi-
oiveikkuutta_ja.pdf)

Koskinen, A-K. 2007. ”Vaihtoehtoinen tarina”. Mitä on sosiaalinen muutostyö?
Helsinki: SOCCA Heikki Waris-instituutti.

Kumpulainen, A. & Valkonen, R. 2005. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004.
Lasten sijaishuollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. Kuusikko-
työryhmän julkaisusarja 2B/2005.

Kuusrainen, T. 2002. Toiminnallisuus lastensuojelun perhetyössä – Puuhastelua
vai tavoitteellista toimintaa? Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Helsinki: Helsingin
yliopisto.

Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja
tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.
Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, A. 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa teoksessa Fors-
berg H., Ritala-Koskinen A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia,
menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva. PS-kustannus.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityössä. Väitös-
kirja. Tampere. Tampereen yliopisto.

Laaksonen, M., Kääriäinen, K., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H.,
Kärki, J. & Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa.
Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin lai-
toksen raportteja 54/2011. Tampere: JuvenesPrint – Tampereen yliopistopaino
Oy.

Laiho, K. 2007. Asiakasryhmäkohtainen sosiaalityö teoksessa Kananoja, A.; Läh-
teinen, M.; Marjamäki, P.; Laiho, K.; Sarvimäki P.; Karjalainen, P. & Seppänen,
M. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma. 136–158.

Laine, S.; Heino, L. & Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutuksen moniammatilliset käytännöt. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 137–165.

Laitinen, M. 2008. Valta ja asiakaslähtöisyys viranomaiskohtaamisissa. Lahtelaisien asiakkaiden kertomuksia työttömyyden ajalta. Lisensiaatintyö. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, R.; Rajala, R. & Nurmi, K. (toim.) Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 106–151.

Lapsen oikeuksien yleissopimus SopS 60/1991. [viitattu 15.12.2012]. Saatavissa: www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko-Sopimus

Lastensuojelun avohuollon suunnitelma 2011. Peruspalvelukeskus Oiva – liikelaitos. Lastensuojelun ja lapsiperheiden erityispalveluiden yksikkö.

Lastensuojelulaki, 417/2007. Ajantasainen säädöskokoelma. [viitattu 17.2.2012]. Saatavissa: www.finlex.fi.

Lehtonen, P. 2008. Voimauttava video. Asiakaslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Levamo, P. 2007. Omaa elämää etsimässä. Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä. Teoksessa Heikkinen, A., Levamo, P., Parviainen, M. & Savolainen, A. Näe minut - kuule minua. Kokeimuksia ryhmistä. SOCCA:n ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja nro 11, 69–157.

Linnakangas, R., Lehtoranta, P., Järvikoski, A. & Suikkanen, A. 2010. Perhekuntoutus puntarissa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 109. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Linnakangas, R. & Lehtoranta, P. 2009. Lapset ja nuoret kuntoutuksessa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arvioinnin osaraportti. 69/2009. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Luodes, E. 2007. Asiakaslähtöisyys lastensuojelun avohuollon moniammatillisessa yhteistyössä. Kertojina päivähoitoon lastensuojelun tukitoimena sijoitettujen vanhemmat. Tampere: Tampereen yliopisto.

McNiff, J. & Whitehead, J. 2006. All you need to know about Action Research. London: Sage Publications.

Metsämuuronen, J. 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteistä. 2. korjattu painos. Jyväskylä: International Methelp Ky.

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelu sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 1.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Myllärniemi, A. 2007. ”Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa” SOCCA:n ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja 6/2007.

Oivan toiminta- ja kehittämissuunnitelma vuosille 2012–2020.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti.. Helsinki: Ensi – ja turvakotien liitto.

Peruspalvelukeskus Oiva. [verkkajulkaisu] [viitattu 7.4.2013]. Saatavissa: www.oivappk.fi/

Pesonen, A. 2006. Asiakkaiden kokemuksia mielenterveyspalveluista. Lisensiaatin työ. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tutkimuksia 15. Helsinki: Diakoniammattikorkeakoulu.

Puustinen – Korhonen, A. 2005. Katsaus perhekuntoutuksen tarpeeseen ja toteutuneeseen perhekuntoutukseen Kuuselan perhekuntoutuskeskuksessa 2001–2004. Julkaisematon lähde.

Puustinen-Korhonen, A. 2010. Henkilökohtainen tiedonanto. Seinäjoki. 1.12.2010.

Puustinen-Korhonen., A. 2013. Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset. [Kuntaliiton verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. [viitattu 24.3.2013]. Saatavissa: www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2013/03/Documents/Lastensuojeluraportti.pdf

Puustinen-Korhonen, A. & Pösö, T. 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Helsinki: Kuntatalon paino.

Pärnä, K. 2012. Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. [viitattu 22.1.2013]. Saatavissa: www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf

Rajavaara, M. 2006. Yhteiskuntaan vaikuttava Kela. Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin ja arviointiin. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 69. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Rousu, S. 2008. Lastensuojelussa tarvitaan oikein kohdennettuja panostuksia. Kuntalehti 4/2008, 33 - 35.

- Räsänen, J. 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Suomen Työvalmennusakatemia julkaisu. Julkaviestintä Oy.
- Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. The loveliest girl in the world. Helsinki: Blink Entertainment Oy.
- Savukoski, M. 2008. Vapaaksi anoreksian kahleista. Narratiivinen tutkimus selviytymispoluista. Acta universitatis Lapponiensis 142. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Sinko, P. & Muuronen, K. 2013. Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. [viitattu 13.3.2013]. Saatavissa: www.lskl.fi/files/1755/Olisko_jo_tekojen_aika.pdf
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämishanke KASTE [viitattu 23.3.2012]. Saatavissa. http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/kaste
- Sosiaali – ja terveysministeriö 2012. Toimiva lastensuojelu. Väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:28. [viitattu 24.3.2013]. Saatavissa: www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId= Sosiaali- ja terveysministeriö. 2011.
- Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Julkaisu- ja 2011:1.
- Syrjälä, L. 2007. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus. 232–249.
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOY.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Tones, K. & Green, J. 2004. Health Promotion. Planning and Strategies. Gateshead. Athenaicum Press Limited.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Latvia: Livonia Print.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2012. Lastensuojelu. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012. [viitattu 13.2.2013]. Saatavissa: http://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/pdf/6_2012_lastensuojelu_netti.pdf

Valtiovarainministeriö 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjaailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. [viitattu 18.4.2013]. Saatavissa: www.vm.fi/julkaisut

Veijola, A. 2004. Matkalla moniammatilliseen perhetyöhön – lasten kuntoutuksen kehittäminen toimintatutkimuksen avulla. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Virtanen, P. 2007. Arviointi. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Väestörekisterikeskus. [viitattu 15.12.2012]. Saatavissa: www.vrk.fi

Vähäkangas, P. & Noro, A. 2009. Osastohoitajana pitkäaikaisessa laitoshoidossa; kuvaus lähijohtamisen sisällöstä kuntoutumista edistävällä osastolla. Hoitotiede vol. 21 (2), 97-108.

Välivaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepöyrässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportit 1. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Watson, J. 2005. Child neglect literature review. Research Report. Centre for Parenting & Research, Ashfield NSW.

Whittington, C. 2003. A model of collaboration. Teoksessa: Weinstein, C., Whittington, C & Leiba, T. 2003 (toim) Collaboration in social work practice. London: Jessica Kingsley publishers. 39–62.

LIITTEET

LIITE 1. PERHEKUNTOUTUSLÄHETE

PERHEKUNTOUS PUHTILA/LÄHETE

Perhekeskus Viisikko Vastaava ohjaaja

Perhekuntoutus Puhtila gsm. 044 7802 564 Vanhatalonkuja 4 , 15870 Hollola

s-posti: nimi.sukunimi@oivappk.fi

HENKILÖTIEDOT LAPSI (nimi ja hetu)	
HENKILÖTIEDOT HUOLTAJA/HUOLTAJAT (nimi ja hetu)	
OSOITE JA PUH.NRO.	
Lähtävien sosiaalityöntekijän tiedot	
Onko lastensuojelutarpeen selvitys tehty	kyllä, ajankohta ei, miksi?
Perheen aikaisemmat tukitoimet ja mitä tukitoimia on tällä hetkellä meilläään	
Perhekuntoutukseen tulon syy; huolen aiheet	
Erityistä huomioitavaa (esim. terveydentila, lääkitys, ruokavalio)	LAPSI HUOLTAJA
Kuntoutusjakson toivottu ajankoh- ta	

LIITE 2. KUNTOUTUSSUUNNITELMA

Perhekeskus Viisikko / Puhtila
Vanhatalonkuja 4
15870 Hollola
Puh: / Tel: 044 780 2564
Fax: -
WWW: www.oivappk.fi
Email: etunimi.sukunimi@oivappk.fi

Kuntoutussuunnitelman laadinta alkuneuvottelussa
Paikka, osallistujat, päivämäärä
Lähtötilanne
Voimavarat
Huolenaiheet
Yhteisesti sovitut tavoitteet jaksolle (huom. lapsi/aikuisen)
Kuntoutussuunnitelma tarkastetaan seuraavan kerran (paikka ja aika)

LIITE 3. YHTEENVETO KUNTOOUTUSJAKSOSTA

Perhekeskus Viisikko / Puhtila
Vanhatalonkuja 4
15870 Hollola
Puh: / Tel: 044 780 2564
Fax: -
WWW: www.oivappk.fi
Email: etunimi.sukunimi@oivappk.fi

Yhteenveto
Asiakas
Kuntoutusjaksolle osallistujat
Ajankohta
Loppupalaveriin osallistujat
Päivämäärä
Omaohjaajat
Yhteistyötahot
Lähtötilanne
Perheen vahvuudet ja huolenaiheet
Kuntoutusjaksolle sovitut tavoitteet ja niiden toteutuminen
Lapsi
Kuntoutuksen aikana käytetyt menetelmät
Yhteistyön sujuminen ja sitoutuminen perhekuntoutukseen
Psykologin työskentely
Perheen toive jatkotuesta kuntoutuksen jälkeen
Työntekijöiden suositukset jatkotueksi perheelle
Allekirjoitukset

LIITE 4. PUHTILAN PERHEKUNTOUTUSMALLI

Palvelu	Perhekuntoutus Puhtila
Palvelun kohderyhmä	Peruspalvelukeskus Oiva – liikelaitoksen asiakkaana oleville lapsiperheille, jotka ohjataan lastensuojelun sosiaalityöntekijän toimesta Puhtilaan lastensuojelulain perusteella
Palvelun tarkoitus	<p>Avohuollon tukitoimena lapselle järjestetään laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on.</p> <p>Puhtilan perhepaikat ovat tarkoitettuja sekä varhaisen tuen että moniongelmaisten lastensuojeluperheiden kanssa tehtävää kuntouttavaa perhetyötä varten. Palvelun taustalla on lastensuojeluasiakkuus. Työskentelyn tavoitteena on tukea perhettä siten, että lapsen asuminen kotona on lapsen kannalta hyvä ja turvallinen ratkaisu.</p>
Palvelun prosessi	<pre> graph TD A["Lähete lastensuojelun sosiaalityöntekijältä Puhtilaan vastaavalle ohjaajalle"] --> B["Kotikäynti (sos.työntekijä, perheohj. vastaava ohjaaja) Perheen tutustumiskäynti Puhtilaan"] B --> C["Perhe Puhtilaan 7vkon kuntoutusjaksolle Aloituspalaveri (perhe, mahd. lähiverkosto sekä viranomaistaho, sos.työntekijä, perheohjaajapari, vast.ohjaaja)"] C --> D["Perheen kanssa työskentely kuntoutussuunnitelman mukaisesti"] D --> E["Väliarviointi: tavoitteiden tarkistus ja tavoitteet kotiviikolle Perhe, mahdollinen lähiverkosto sekä viranomaistaho, sos.työntekijä, perheohjaajapari, vastaava ohjaaja"] E --> F["Loppuneuvottelu Perhe, mahdollinen lähiverkosto sekä viranomaistaho, sos.työntekijä, perheohjaajapari, vastaava ohjaaja Yhteenveto ja palaute työskentelystä Suositukset jatkotuelle"] </pre>

<p>Toimintamuodot</p>	<div data-bbox="406 235 1340 1332"> <ul style="list-style-type: none"> Käytännön ohjaus ja tuki vanhemmalle sekä lapselle <ul style="list-style-type: none"> • Ryhmätoiminta, perhetapaaminen, paritapaaminen, arjen opettelu ja sietäminen, toiminnallisuus, retket, juhlat, Interwell-jakso Vanhempien ja lasten vuorovaikutuksen tukeminen <ul style="list-style-type: none"> • Ryhmätoiminta, perhetapaaminen, paritapaaminen, arjen opettelu ja sietäminen, toiminnallisuus, retket, juhlat, Interwell-jakso Työparityöskentely <ul style="list-style-type: none"> • Vaihtuva pari • Tehtävien ja vastuun jakaminen • Reflektointi Yhteisöllisyys ja toiminnallisuus <ul style="list-style-type: none"> • Ryhmätoiminta, arjen opettelu ja sietäminen, retket, juhlat, Interwell-jakso • Askartelu, draama, musiikki, liikunta Verkostotyöskentely <ul style="list-style-type: none"> • Perhetapaaminen • Kuntoutussuunnitelmaneevottelut Henkilökunnan palaveri- ja raporttihaket <ul style="list-style-type: none"> • Päivittäiset raporttihaket ja säännölliset palaverit • Perustehtävä ja asiakastilanteet • Henkilöstön eheys Interwell-jakso <ul style="list-style-type: none"> • Kesäaikaan toteuttava • Aikaisemmin kuntoutuksessa olleille perheille </div>
<p>Työkalupakki</p>	<div data-bbox="462 1344 1348 2038"> <pre> graph TD A((Työvälineet)) --- B((Dokumentointi esim. kuntoutussuunnitelma. loppuyhteenveto)) A --- C((Luova toiminta esim. draama, sadutus yms.)) A --- D((Valokuvaus Videointi)) A --- E((Vanhemmuuden roolikartta)) A --- F((Erilaiset kortit, lomakkeet)) A --- G((Sukupuu, verkostokartta, elämänjана)) </pre> </div>

Palvelun hyödyt	<ul style="list-style-type: none">- perheen voimavarat vahvistuvat- perheen arjen sujuminen kotona Puhtilan jakson jälkeen on turvallista- sijoitusten ennalta estäminen- perheen jälleenyhdistäminen- mahdollinen jatkosuunnitelma
Resurssit	Palvelun tuottamiseen osallistuvat vastaava ohjaaja (puolikas), kuusi perheohjaajaa, ruokahuolto-vastaava ja johtaja ovat perhekeskus Viisikon yhteisiä resursseja Perheillä on käytössä oma huoneisto + wc ja suihku sekä yhteinen olohuone + keittiö. Lisäksi käytössä ovat perhekeskus Viisikon yhteiset tilat mm. sauna ja takkahuone